

Hind 2,50 €

ISSN 1406-8826

SOTSIAALTÖÖ

**Kohalike omavalitsuste
sotsiaaltoetused**

**Sotsiaalne tõrjutus ja
vaimne heaolu**

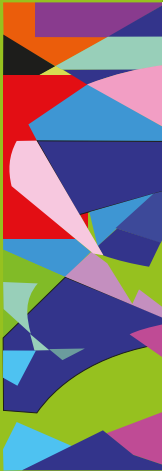
**Maal elavate eakate
väärkohtlemine**

**Üliõpilaste arvamused
sotsiaaltöö õpingutest**

2

2012

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4;
Tervise Arengu Instituudi koolituskeskuses, Hiiu 42;
Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

15. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa,
Riho Rahuoja, Koidu Saame, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga ja Liana Rumvolt

Kujundus ja trükk: Puffet Invest OÜ

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42, 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetus ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info väärselt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD

nr 2/2012

Toimetuse veerg

Valter Parve2

Uudised / info

Uudised ja pressiteated3

Targad lahendused eakate
hooldamises

Lea Kivipõld5

ESTA uudised 6

Sotsiaalpoliitika

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltoetused
õigusaktides ja eelarvetes

Kersti Kriisk 7

Vaimne tervis

Sotsiaalne tõrjutus ja vaimne heaolu

Andriy Yur'yev 13

Suitsiiditeema kajastamine internetis:
enesetapumõtetega inimese

märkamine ja abistamine

Airi Mitendorf, Merike Sisask, Lauraliisa
Mark, Airi Värnik 19

Sotsiaaltöö praktika

Sotsiaaltööst kriisirühmadega Tallinna
linna näitel

Koidu Saame25

Uuring „Kodutud Tallinnas”

Kersti Põldemaa28

Hea kogemus töötutele suunatud
projektidest Sõmerpalu vallas

Helen Metsma, Reet Käär30

Võlanõustamine aitab ära hoida
tõsisemaid probleeme

Anne Rähn 32

Uurimus

Maal elavate eakate väärkohtlemisest
viie Järvamaa valla näitel

Marika Tuhern 36

Eesti 20

Toetustelt teenustele: aeg inimestes ja
inimesed ajas

Ada Nõmmküla41

Erialakeel / sotsiaaltöö koolis

Sotsiaalpedagoogika mõistest

Mare Leino 44

Kuressaare Gümnaasiumi tugiteenused

Rutt Tarus49

Koolitus

Motiveeriva intervjuerimise

omandamise tasemed ja

tagasisidesüsteem MITI

Ulvi Uulimaa-Margus, Tõnu Jürjen ...51

Sotsiaaltöö haridus

Üliõpilaste arvamused sotsiaaltöö

õpingutest54

Sotsiaaltöö õppekavad ja vastuvõtt

2012. aastal60

Kokkuvõte

inglise ja vene keeles 62–63

Kirjandus 64

Mõttevara 65

Sinu ja tema kogemus on kokku 2,5 kogemust!
Tasemekoolitus annab erialal töötamisele tugeva aluse, aga sellest ei piisa tasemel püsimiseks – vaja on pidevalt juurde õppida.

Jõhvis sotsiaaltöö päeva tähistamisel osalenud spetsialistid said kohapeal vastamiseks küsimustiku, mis otsis tagasisidet professionaalse enesetäienduse ühe vormi tuntuse ja kättesaadavuse kohta. Jutt on äsja kümneaastaseks saanud MTÜ CIF-Estonia poolt vahendatavatest programmidest (lähemalt neist www.cifestonia.ee). Esimesed alustasid 1992. a ning tänaseks on meid juba kokku ligi 50. CIF Internationali liikmena oleme ka korraldanud programme neile, kes tunnevad huvi Eesti sotsiaaltöö vastu, ja selle aasta maikuus saabuvad meile kolleegid Rootsist ning Türgist.

Küsimustele vastas 21 sotsiaaltöötajat (sh ka lastekaitsjad ning kriminaalhooldajad) ja 16 hooldustöötajat. Kuna programmides osalemise eeltingimus on keeleoskus ning enamused hooldustöötajaid nägi selles peamist takistust, siis on järgneva aluseks sotsiaaltöötajailt saadud vastukaja. Vastanuid vaid kaks olid juba osalenud mõnes CIF programmis ja mitte ükski ei eitanud kavatsust seda tulevikus ette võtta. 10 kolleegi olid üsna kindlad, et selle kunagi teoks teevad. Ebakindluse üks põhjusi võib olla infopuudus: 8 inimest väitis, et pole CIF-ist midagi kuulnud, ülejäänud kurtsid infonappust. Oluline allikas on 8 inimese jaoks kolleegidelt kuuldu, viis inimest viitas ajakirjale Sotsiaaltöö ning üks kodulehele. Ka (oletatavasti kõrgharitud) sotsiaaltöötajail on suurimaks takistuseks napp keeleoskus, sellele järgnesid rahaprobleemid ning töökohast lähtuvad takistused. Rahvusvahelistes programmides osalemise peapõhjuseks nimetati ametialast enesetäiendust (16), järgnes uudishimu ning uued kontaktid. Soovitud sihtriikidest olid populaarsemad Soome jt Põhjamaad.

Kuna Jõhvi kokkusaamine toimus ESTA korraldusel, siis küsisime ka enesetäiendusega seotud ettepanekuid laiemalt. Sooviti rohkem infot koolitusvõimaluste kohta, võimalust sooritada praktikaid kõrgkoolide juures, CIFI programmides osalenute poolt kogemuste jagamist, psühholoogialaseid kursusi, osalemist rahvusvahelistes koostööprojektides. Seni enim meeldinud enesetäienduse kogemustena nimetati võlanõustamise koolitust, perekonnaseaduse ning tugiisiku koolitust, juhtumikorralduse koolitust Tartus.

Hooldustöötajad tegid ESTA-le ettepaneku korraldada tihedamini lühiajalisi infopäevi. Kui keeleoskus on takistuseks osalemisele piiritagustes programmides, siis võiks mõelda kogemuste vahetamisele siinsamas Eestimaal – ikka on mõnes teises omavalitsuses või sotsiaalalasutuses midagi õppida. Ise sain hiljuti meeldiva ja kasuliku kogemuse osaliseks Väandra alevi vastavatud hooldekodus.

Lõpuks mõned soovitusel. Keeleõppeks on parim seda praktiseerida näiteks Eesti programmi saabujate majutamise kaudu (CIF programmide eripäraks on elamine peredes). Teiseks on lähiriikidesse odavam kohale sõita ning mõnes neist (Norra, Rootsi, Austria, Soome) pole ka osalustasu. Kolmandaks on teie tööandjad huvitatud teie kõrgemast kvalifikatsioonist. Eesti sotsiaaltöö ei pea maailmas pilku maha lööma ja Teil on võimalus olla saadiku rollis! Suur tänu vastajatele ning kõigile suuremat eneseusku ja pealehakkamist soovides

Valter Parve, kogemus programmidest CIF Rootsi 2000, CIF Austria 2006, CIF Austraalia 2009

Eesti ratifitseeris ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni

Riigikogu ratifitseeris 21. märtsil ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni, millele Eesti Vabariigi president on alla kirjutanud juba 2007. aastal. Konventsiooni näol on tegemist laiapõhjalise rahvusvahelise inimõiguste alase lepinguga, mille eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada puuetega inimeste õigusi ning edendada lugupidamist nende loomupärase väärikuse suhtes. „Konventsiooni ratifitseerimisega võtame ühtlasi kohustuse puuetega inimeste olukorda järjekindlalt parandada,” kommenteeris konventsiooni vastuvõtmist sotsiaalminister Hanno Pevkur. „Selleks töötame välja riikliku puuetega inimeste õiguste kaitse strateegia ja selle alusel iga-aastased tegevuskavad.” Konventsiooni rakendamise eest vastutab sotsiaalministeerium, kuid selle elluviimisega on seotud kõik ministeeriumid oma vastutusala pädevuses.

Sotsiaalministeeriumi ja puudega inimeste esindusorganisatsioonide koostöömemorandum

Sotsiaalminister Hanno Pevkur ja Eesti Puuetega Inimeste Koja juhatase esimees Monika Haukanõmm allkirjastasid 30. märtsil Vabariigi Valitsuse ja puudega inimeste esindusorganisatsioonide koostööpõhimõtete memorandumi. Memorandum näeb ette mitmeid tegevusi puudega inimeste õiguste kaitseks ja võrdsete võimaluste loomiseks. Oluliseks peetakse puuetega inimeste osalemist neid puudutavate otsuste tegemises ning puuetega inimeste esindusorganisatsioonide suuremat kaasatust riigi otsustusprotsessides. Memorandum on kättesaadav sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee -> Sinule -> Puudega inimesele.

Tallinnal valmis sotsiaalhoolekande arengukava aastani 2027

Tallinna Linnavalikogu kinnitas 8. märtsil Tallinna sotsiaalhoolekande arengukava aastateks 2012–2027. Eesti suurima omavalitsuse hoolekande arengukavaga on huvilistel võimalik tutvuda Tallinna õigusaktide andmebaasis internetis <https://oigusaktid.tallinn.ee>. Arengukava koostamist alustati 5.–6. mail 2011 Paunkülas toimunud

arenguseminaril, kus osalesid linnaosade valitsuste, hallatavate asutuste ja Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet (TSTA) spetsialistid ning asjatundjad sotsiaalministeeriumist ja linnavararametist. Järgnes arengukava sisuline koostamine TSTA spetsialistide juhtimisel. Arengukava on valminud linna hoolekandesüsteemi spetsialistide ja hoolekande koostööpartnerite ühistöö tulemusena ning väljendab praeguse olukorra põhjal kujunenud vaadet linna hoolekandesüsteemi arengule. Head partnerid Tallinna hoolekandesüsteemis on üha enam mittetulundusühingud. Arengukava eelnõu on olnud avalikkusele kättesaadav täiendavate ettepanekute tegemiseks Tallinna veebilehel.

Arengukavas on kirjeldatud hoolekande eri valdkondade hetkeseis, määratud kindlaks põhilised arengusuunad, tegevuskava ja ressursid. Arengukava koosneb sissejuhatusest ja neljast osast: ülevaade hoolekande arengust aastatel 2006–2010; ülevaade hoolekande valdkondadest, visioonist ja arengu eesmärkidest 2012–2027; hoolekande finantsplaan ja tegevuskava 2012–2016; investeeeringute vajadus 2012–2016. Eraldi käsitletakse arengukava seiret ja muutmist.

Peep Piirsalu

Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet

Hooldustöötaja kutsevõistlus „Hooldustöötaja õpilane 2012”

29. veebruaril toimusid teist korda kutsemeistrivõistlused hooldustöötaja õppekava õpilastele. 2012. aastal korraldas ja võõrustas võistlejaid Valgamaa Kutseõppekeskus kui eelmise aasta võitja. Võistlusest võtsid osa kõik kaheksa hooldustöötajaid õpetavat õppeasutust.

Võistlejad võrdlesid oma teadmisi ja oskusi kolmes kategoorias: gerontoloogia, abivahendite tundmine ja käsitsemisoskus ning hooldustoimingute sooritamine. Kuigi kolme paremat võistlejat tunnustati avalikult (Anne Elender, Valga Kutseõppekeskus I koht, Kersti Kõrge, Tartu Tervishoiu Kõrgkool II koht; Eva Grigor Pärnumaa Kutsehariduskeskusest III koht), ei ole siiski kõige olulisem pingerida, vaid osavõtt ja teadmine, et hooldustöötaja kutset väärtustatakse. Osalejad ja koolid loodavad, et võistlused toimuvad ka järgmisel aastal.

Piret Tamme

Tallinna Tervishoiu Kõrgkool

U U D I S E D

Sotsiaalvaldkonna töötajate täiendkoolituse vajadus ning turvalisusriskid

Tallinna Pedagoogilisel Seminaril valmisid uuringud „Sotsiaalhoolekande töötajate täiendkoolituse vajadus” ja „Turvalisusriskid Eesti hoolekandeesetustes. Turvalisusriskid Tallinna ning Harjumaa institutsionaalses ja avahoolduses”. Neist esimese uuringuga selgitati sotsiaalvaldkonna töötajate täiendkoolituse vajadust vastavalt kutsestandardite nõuetele ja prognoositi täiendkoolituste nõudlust aastani 2020. 77% uuringus osalenutest nimetas vähemalt ühe valdkonna, milles nad lähiajal koolitust vajaksid. Kõige sagedamini peeti vajalikuks põhioskuste ja teadmistega seotud, sotsiaalvaldkonna õigusakte tutvustavaid ning juhtimisalaseid koolitusi. Teisest uuringust selgus, et sotsiaalvaldkonna töötajate kõige suuremaks turvalisuse riskiks on psüühiliselt kurnav töö, samuti töö psüühikahäiretega ja konfliktsete klientidega. Otsest kallaletungi on kogunud 19% vastajatest. Kõige rohkem sooviti koolitusi psüühilise enesekaitse, algava rünnaku äratundmise, ohtlike klientide ja nendega toimetuleku ning konfliktide lahendamise teemal. Uuringute aruanded on saadavad veebiaadressil www.sotsiaalkoolitus.ee/35, neid saab tellida ka trükituna Tallinna Pedagoogilisest Seminarist. Uuringud viidi läbi Euroopa Sotsiaalfondi rahastatava projekti „Sotsiaalhoolekande valdkonna täienduskoolituse süsteemi terviklik arendamine” raames, mille partneriteks on Tartu Tervishoiu Kõrgkool ja Pärnu linnavalitsus.

Maiu Kauber
maiu.kauber@tps.edu.ee

Talvest kevadesse

Veebruaris alustas Töötukassa Võru büroo meeskond ringsõitu maakonna omavalitsustes. Kohapeal kohtutakse omavalitsuste esindajatega, et koos otsida lahendusi tööõhve olukorra parandamiseks maakonnas. Edaspidi on plaanis kaasata ka kohalikke ettevõtjaid.

Tartu Tervishoiu Kõrgkool avab septembris juba teise hooldustöötajate õppegrupi Võrumaal ning sellele tarbeks korraldati veebruaris huvilistele infopäev.

Veebruaris alustas kooskäimist ka puuetega laste vanemate tugirühm, mis on loogiliseks jätkuks puuetega laste perede sotsiaalse rehabilitatsiooni teenusele.

Võrumaa Omavalitsuste Liidu sotsiaalkomisjon võttis luubi alla maakonna esmatasandi tervishoiu. Olukorrast ülevaate saamiseks, küsitleti nii perearste kui kohalikke omavalitsusi. Et saada ülevaadet tulevikuperspektiividest ja leida lahendusi probleemidele, loodetakse istuda ühise laua taha sotsiaalministeeriumi ja Haigekassa esindajatega.

Eesti Energia arenguprogrammi ENTRUM raames koostasid Varstu valla noored heategevusliku projekti „Võrratud vanad”. Neil on plaanis külastada Lõuna-Eesti hooldekodusid ja pakkuda sealsetele elanikele kultuurilist meelelahutust. Kohtumisel hooldekodude juhtidega saavutati põhimõttelised kokkulepped ja Sõmerpalu Hooldekodus on juba kontsertki antud ning kingitused viidud.

Hooldekodude juhid kohtusid ka Päästeameti spetsialistidega. Saadi infot seadusemuudatustest ning lepiti kokku koostöös hädaolukorra lahendamise plaanide koostamisel ja teoreetiliste ning praktiliste õppuste läbiviimisel.

Sotsiaaltöötajatel oli märtsis iga-aastane teenuste teemapäev. Tutvustati multiprobleemsete inimeste aitamiseks käivitatud pilootprojekti ning räägiti läbi koostöövõimalused. Kohtuti mitmete sotsiaalteenuseid pakkuvate asutuste juhtidega ning arutleti turvapere teenuse vajaduse üle.

Marianne Hermann

Võrumaa OL sotsiaaltöö peaspetsialist

Sotsiaaltöö päev Hiiumaal

27. märtsil tähistasid Hiiumaa sotsiaaltöötajad Hellamaa Perekeskuses rahvusvahelist sotsiaaltöötajate päeva. Maavalitsus koostöös omavalitsustega nimetas aasta sotsiaaltöötajaks 2012 Kõrgessaare valla sotsiaalnõuniku Linda Kiiviti (pildil). Lindat tänati pikaajalise südamega tehtud sotsiaaltöö eest. Kolleegid iseloomustavad Linda Kiiviti loova, põhjaliku ja ka kõige keerukamates olukordades lahendusi leidva sotsiaaltöötajana.

Aasa Saarna
Hiiu Maavalitsus

Targad lahendused eakate hooldamises

Lea Kivipõld

Rakvere Linnavalitsuse sotsiaalosakonna juhataja

Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži eestvedamisel esitati Interreg IVA Kesk-Läänemere programmi piiriülese koostöö projekt „**Innovaatilised lahendused kodus elavate eakate hoolduses**” (INNO CARE – *Innovative solutions in care of elderly living at home*). Novembrist 2011 detsembrini 2013 kestvas projektis osalevad Eestist juhtiva partnerina Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž, Lääne-Viru Rakenduskõrgkool, Rakvere linn; Lätist Ape vald, Cesise linn ja Läti Ülikooli P. Stradinsi nimeline meditsiinikolledž ning Rootsis Nacka omavalitsus. Projekti koordinaator on Silja Lehtpuu OÜ-st Gravitas Consult. Projekti eesmärk on kodus elavate eakate elukvaliteedi parandamine, kasutades selleks innovaatilisi tehnoloogilisi lahendusi. Nii Eestis kui ka mujal on välja töötatud mitmesuguseid elektroonilisi seadmeid hoolduse parandamiseks nagu elektroonilised häirenupud, ravimidosaatidid, kukkumisandurid, ukseandurid jne, mis muudavad üksinda kodus elavate eakate elu turvalisemaks ja nende hooldamise lihtsamaks. Samas puudub koduhooldusteenuse osutajatel ning omastehooldajatel uuem info pakutavatest seadmetest ja nende kasutusvõimalustest. Projekt võttis plaani välja uurida, missugused seadmed on kättesaadavad ning tutvuda nende kasutamise võimalustega, seejärel selgitada välja koduhooldusel inimeste vajadus nende seadmete järele ning valmisolek neid kasutama hakata. Projekti käigus osetatakse nimetatud seadmeid ning testitakse neid koduhooldusel olevatel inimestel ühe aasta jooksul. Pärast projekti lõppu jäävad seadmed omavalitsustele ning neid saab ka edaspidi eakate hoolduses kasutada.

Kolmes riigis elektrooniliste abivahendite kättesaadavuse kohta tehtud uuringu tulemusi tutvustati projektipartneritele 3. aprillil Cesises toimunud seminaril. Selgus, et Eestis ja

Lätis on elektrooniliste abivahendite kasutamine alles üsna algusjärgus. Mõlemas riigis on võimalik saada häirenuputeenust, häirenupuga mobiiltelefoni, elektroonilist suitsuandurit, kukkumisandurit, „pliidivalvurit”, mis lülitab välja unustatud elektripliidi. Lisaks on võimalik Soomest osta elektroonilist ravimidosaatidid, mis tuletab inimesele meelde, kui on õige aeg ravimeid võtta. Rootsis kuulub häirenuputeenus juba ammu standardsete hoolekandeteenuste hulka, seal uuritakse spetsiifiliste abivahendite kasutamise võimalusi. Näiteks Cristine Gustafsson Mälardaleni ülikoolist esitles seminaril dementsusega inimeste heaolu parandamiseks arendatavat robotkassi projekti. Uuring koduhooldusteenust kasutavate inimeste abivajaduse ning valmisoleku kohta uusi seadmeid katsetada on samuti tehtud. Rakveres osales uuringus 35 koduhooldusel olevat inimest, kellest 31 olid valmis projekti poolt pakutavaid elektroonilisi abivahendeid proovima.

Et suur osa projektitööst tehakse ära hooldustöötajate abiga, siis on mõeldud ka nende koolitamisele. Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkool töötavad välja koolituskava ning pakuvad 16-päevast koolitust Rakvere linna hooldustöötajatele, samuti on plaanis õppekäik Soome, et tutvuda sealse eakate hooldusega. Eakate hooldamine on emotsionaalselt raske töö, seetõttu vajavad eakate hooldamisega tegelevad hooldustöötajad ja omastehooldajad hingelist tuge, et oma tööga paremini toime tulla ja pingeid maandada. Projektis pakutakse hooldustöötajatele supervisiooni ning moodustati ka omastehooldajate tugigrupp, mis käib koos kord kuus 18 kuu jooksul. Praeguseks on hooldustöötajate supervisioon Rakveres toimunud juba kolmel korral, omastehooldajate tugigrupp on koos käinud kahel korral.

ESTA korraldas 20. märtsil maailma sotsiaaltöö päeva tähistamiseks piduliku ürituse Jõhvi Kontserdimajas. Üritusel tunnustati parimaid sotsiaalala töötajaid. Tänavu esitati konkursile tunnustamiseks rekordiliselt 43 kandidaati.

Tiitlile **aasta hooldustöötaja 2011** esitati 10 nominenti ja selle pälvis Vinni valla Tudu piirkonna hooldustöötaja **Tõnu Muldma**, keda hinnatakse tema hoolivuse ja suure töötahte poolest.

Tiitlile **aasta sotsiaaltöötaja 2011** esitati 11 nominenti. Tiitli pälvis Tapa vallavalitsuse sotsiaaltöötaja **Sirje Salura**, kes on teinud sotsiaaltööd 16 aastat. Sirjel on loomupärane oskus raskustest jagu saada ja probleemidega toime tulla. Ta on oma töös professionaalne ja kolleegid hindavad teda kõrgelt.

Tiitlile **aasta hoolekandeaasutuse juht 2011** esitati 7 nominenti. Tiitli pälvis Põhja-Tallinna Valitsuse sotsiaalhoolekande osakonna juhataja **Mart-Peeter Erss**, kes on juhatanud osakonda 10 aastat. Mart-Peeter on innovaatiline juht, mõtleb laiemalt. Soov arendada sotsiaalvaldkonda, terav mõistus ja koostöötahe on teinud temast hinnatud kolleegi ka väljaspool Põhja-Tallinna sotsiaalhoolekande osakonda.

Tiitlile **elutöö tegija sotsiaalvaldkonnas** esitati 11 nominenti. Tiitli pälvis neli inimest: Valter Parve, Elle Ott, Milvi Kunderats ja Tiiu Reek.

Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö lektor **Valter Parve** on osalenud aktiivselt Eesti hoolekande kujundamises ja arendamises. Teda võib pidada Pärnu linna tänapäevase hoolekandesüsteemi rajajaks.

SA Aarike Hooldekeskus juhataja **Elle Ott** on töötanud juhatajana 20 aastat. Elle on energiline ja uusi ideid rakendav inimene, kellel jätkub tahet ja jõudu osaleda aktiivselt ka ühiskondlikus tegevuses.

AS Hoolekandeteenused Sõmera Kodu tegevusjuhendaja **Milvi Kunderats** on hooldekodus töötanud 36 aastat nii arsti, hooldekodu ja päevakeskuse juhataja kui tegevusjuhendajana. Tartu Väikelastekodu Käopesa direktor **Tiiu Reek** on töötanud 25 aastat. Tema elutöö on olnud väikelastekodu Käopesa ülesehitamine ja peremajade rajamine.

Aukirja **sotsiaalvaldkonna teemade analüütilise kajastamise eest 2011. aastal** pälvis ajakirjanik **Anne Lill**, ETV saatesarja „Puutepunkt” autor ja toimetaja, ajakirja „Puutepunktid” toimetaja.

Aukirjaga **silmapaistva tegevuse eest ESTA liikmena 2011. aastal** tunnustati **Hannes Vetikut**, kes on paistnud silma aktiivse tegevusega ESTA esindamisel ja aidanud oma arvamused kaasa ESTA seisukohtade kujundamisele.

Sotsiaaltöötajaid tervitasid maailma sotsiaaltöö päeval sotsiaalminister Hanno Pevkur, Riigikogu sotsiaalkomisjoni liige Helmen Kütt, Ida-Viru maavanem Riho Breivel, Jõhvi vallavanem Tauno Võhmar ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži dotsent Marju Medar. Kontserdiga esines Siiri Sisask.

■ Mais korraldab Ida-Eesti piirkondlik ühendus teemapäeva „Toetav tugivõrgustik puuetega lastele ja nende peredele”.

■ 15.–16. augustil korraldab ESTA Nelijärve Puhkekeskuses koolituse „Sotsiaaltöö profesiooni edendamine”. Kavast sotsiaaltöötajate teadmiste täiendamine järgmistel teemadel:

- sotsiaaltöö kutseprestiiz Eestis

- kestva enesearendamise ja professionaalsuse tähtsus

- ametiühingu vastutus, võimalus ja kohustus profesiooni arengus ja mainekujunduses.

Koolitus koosneb loengutest ja praktilisest tööst töötubades, kus toimub sotsiaaltöö parimate praktikate vahendamine ja sotsiaaltöötajate omavahelise kommunikatsiooni edendamine kogemuste vahetamise kaudu.

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltoetused õigusaktides ja eelarvetes

Kersti Kriisk, *sotsiaalteaduste magister*
Maidla Vallavalitsuse sotsiaalnõunik

Artiklis annan ülevaate oma 2012. aasta jaanuaris Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis kaitstud magistritööst „Kohalike omavalitsuste sotsiaaltoetused õigusaktides ning eelarvetes”. Magistritööd juhendas prof Lauri Leppik.

Sissejuhatus ja uuringu eesmärgid

Eesti sotsiaalse kaitse korraldamine on jagatud kolme institutsiooni – riigi, kohaliku omavalitsuse ja perekonna vahel. Riik peab hoolitsema nende kodanike eest, kes ei suuda endale ise elatist teenida, ja tagama neile äraelamise võimaluse. Riigi kohustus on tagada isiku õigus riigi abile puuduse korral (Eesti Vabariigi põhiseadus § 28 lg 2). Riigi kohustuse ulatus ja sisu on suuresti seadusandja määrata, põhiseaduslik printsiip nõuab vaid elus püsimiseks hädavajaliku miinimumi tagamist. Sellele sotsiaalriigi minimalistlikule kontseptsioonile vastandub maksimalistlik kontseptsioon, mille kohaselt saab sotsiaalriigi põhiprintsiibiga õigustada ulatuslikku tulude ümberjaotamist (Justiitsministeerium 2002, 106).

Lähtudes subsidiaarsuse printsiibist on kohalikul omavalitsusel oluline roll sotsiaalse kaitse korraldamisel. Kohalikule omavalitsusele on antud õigus eraldada kohalikke (täiendavaid) sotsiaaltoetusi. Riigi ülesannete delegeerimine või üleandmine kohalikule omavalitsusele võib olla otstarbekas, sest eesmärk on tagada riigi ülesannete täitmine kogu riigi territooriumil ühtlaselt ja õiglaselt; eeldatakse, et kohalikud ametnikud on kohapealsetest oludest paremini informeeritud. Sotsiaalhoolekande seadusega on kohalikele omavalitsustele pandud ülesanne selgitada välja abivajajad ja korraldada neile toetuste eraldamine. Kohaliku omavalitsuse tasandil küsimuste lahendamise võimalikkus sõltub otsustest, mis puudutavad selle kohaliku omavalitsuse territooriumi, kogukonda ja seda, kas püstitatud eesmärgi saavutamiseks piisab ressursse. Küsimusi on tõhususe ja mõju nõuet silmas pidades otstarbekas lahendada kohaliku omavalitsuse otsuse alusel, kuid lahendus sõltub kohalikest oludest (Justiitsministeerium 2002, 644).

Seega, tulenevalt Eesti Vabariigi põhiseaduse ja sotsiaalhoolekande seaduse põhimõtetest peavad igale inimesele olema tagatud võrdsed võimalused ning tingimused sotsiaaltoetuste ja sotsiaalteenuste kättesaamisel sõltumata elukohast ja elukohajärgsest kohalikust omavalitsusest.

Uuringu eesmärk oli leida vastused neljale peamisele küsimusele:

- Milliseid kohalikke sotsiaaltoetusi eraldatakse Eesti kohalikes omavalitsustes.
- Milliseid muudatusi on tehtud viimastel aastatel õigusaktides seoses kohalike sotsiaaltoetustega.
- Millised on kulutused erinevatele kohalikele sotsiaaltoetustele.

- Kas on erinevusi kohalike sotsiaaltoetuste liikides või kulutustes sõltuvalt omavalitsuse suurusest või maakonnast.

Varasemad uuringud on kohalike sotsiaaltoetuste uurimisel keskendunud kas ühele kohalikule sotsiaaltoetusele või toetuste gruppide (nt kohalikud toetused lastega peredele) või on analüüsitud sotsiaaltoetusi ühe maakonna omavalitsuste näitel. Uuringuid, mis oleksid käsitlenud süsteemselt kõiki kohalikke sotsiaaltoetusi, ei ole varem tehtud. Uuringu eesmärk oli anda ülevaade sotsiaaltoetustest Eesti 226 kohalikus omavalitsuses.

Teoreetiline taust

Alates heaoluriigi sünnist on poliitikud väidelnud teemal, millised peaksid olema sotsiaaltoetuste eraldamise põhimõtted. Selle debati klassikaline telgjoon on olnud universalism *versus* selektiivsus ehk toetuste diferentseerimine. Universalism eeldab, et sotsiaaltoetused peaksid olema kättesaadavad kõigile kui sotsiaalne põhiõigus ning elanikel peaksid olema võrdsed sotsiaalsed õigused toetusele teatud sotsiaalsete riskide korral, sõltumata majanduslikust staatusesest, soost, rassist jne. Selektiivsus eeldab, et sotsiaaltoetuse saamise õigus põhineb individuaalsetel vajadustel, mida hinnatakse, lähtudes indiviidi sissetulekust ja majanduslikust olukorrast (Gilbert 2002).

Euroopa riikides on sissetulekute hindamisel põhinevate sotsiaaltoetuste tähtsus toetuste süsteemis pidevalt kasvanud. Samas on Eesti sotsiaaltoetuste süsteemis sissetulekute hindamisel põhinevate sotsiaaltoetuste osatähtsus Eurostati andmetel marginaalne ning võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega kõige väiksem (Eurostat 2008).

Eesti kohalike omavalitsuste sotsiaaltoetuste analüüsimisel olen üritanud liigitada sotsiaaltoetusi sissetulekute hindamisel põhinevateks sotsiaaltoetusteks ehk sissetulekust sõltuvateks toetusteks ja sihtgrupipõhisteks sotsiaaltoetusteks ehk sissetulekust sõltumatuteks toetusteks.

Andmekogumise ja analüüsi meetodid

Empiiriline uuring koosnes kolmest osast, milles kasutati kolme analüüsi meetodit: õigusaktide analüüs, kohalike omavalitsuste eelarvete täitmise statistiline analüüs ning ankeetküsitluse tulemuste analüüs.

Uuringu ettevalmistamisel nägin uuringu keskse analüüsimeetodina ankeetküsitluse tulemuste analüüsi. Kohalike sotsiaaltoetuste ja nende eraldamise kohta ei koguta riiklikul ega maakondlikul tasandil süsteemselt andmeid ja nii on kohalikud omavalitsused ise ainsad võimalikud info- ja andmeallikad kohalike sotsiaaltoetuste eraldamise küsimuses. Seega tuli koguda uuringu läbiviimiseks vajalikud algandmed kohalike omavalitsuste ankeetküsitluse kaudu. Selleks et uuring oleks piisavalt representatiivne ning analüüsi tulemused süsteemsed ja üldistatavad kõigile Eesti kohalikele omavalitsustele, oleks vastanuid pidanud olema vähemalt 75% ehk täidetult oleksid pidanud laekuma vähemalt 170 omavalitsuse ankeedid. Saatsin 2010. aasta veebruaris ja märtsis kõigile 226 kohalikule omavalitsusele ankeedi, mis keskendus peamiselt 2008. ja 2009. aastal eraldatud kohalikele sotsiaaltoetustele. Ankeetide laekumisel selgus, et väga paljudel kohalikel omavalitsustel puudub ülevaade, kui palju tegelikult kohalikke sotsiaaltoetusi eraldatakse ja millised olid kulud neile aastatel 2008 ja 2009, või oli sellise info koondamine kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatele liigne täiendav töökoormus. Selleks et saada siiski süsteemset ja representatiivset ülevaadet kohalikest sotsiaaltoetustest ja neile tehtud kulutustest, lisati uuringusse õigusaktide analüüs ja kohalike omavalitsuste eelarvete täitmise statistiline analüüs.

Kohalikud sotsiaaltoetused õigusaktides ja nende liigid

Kohalike omavalitsuste kehtestatud kohalike sotsiaaltoetuste eraldamist reguleerivatest õigusaktidest (linna- või vallavolikogu määrustest) ülevaade saamiseks ja nende edasiseks analüü-

simiseks kogusin kokku ajavahemikus 1. novembrist kuni 15. novembrini 2010 omavalitsuste kodulehtedelt vastavad määrused. Määrustest sain järgmist infot:

- kohaliku omavalitsuse eelarvest sotsiaaltoetuste eraldamist reguleeriva õigusakti täpne nimetus
- määruse vastuvõtmise aeg ja/või määruse viimase muutmise aeg
- kas ja kuidas on määruses toetusi liigitatud
- kas ja kuidas on määrusega defineeritud vähekindlustatud isiku/perekonna mõiste
- toetused ja nende alaliigid (toetuste nimetused, toetuste arv)
- kas on veel õigusakte, millega on kehtestatud kohaliku omavalitsuse eelarvest eraldatavaid sotsiaaltoetusi (v.a hooldajatoetus) ja millised on nendes sätestatud toetused.

Kokku oli võimalik koguda vastavad õigusaktid 217 kohalikust omavalitsusest, mis moodustab 96% kõigist omavalitsustest.

Analüüsitud õigusaktide põhjal tehtud olulisemad järeldused ja huvitavamad faktid:

- Kohalike omavalitsuste sotsiaaltoetuste kord on pidevalt muutunud ja arenenud. Rohkem kui kolm neljandikku omavalitsustest ehk 165 omavalitsust on aastatel 2008–2010 muutnud seni kehtivat sotsiaaltoetuste korda või kehtestanud uue sotsiaaltoetuste korra.
- Kõik kohalikud omavalitsused eraldavad sissetulekust sõltuvaid sotsiaaltoetusi ja kasutavad õigusaktides vähekindlustatud isiku ja/või perekonna mõistet, kuid peaaegu pooled kohalikest omavalitsustest ei ole vähekindlustatuse mõistet defineerinud. See mõiste on defineeritud vaid 126 omavalitsuses.
- Kohalikke sotsiaaltoetusi on keeruline liigitada sissetulekust sõltumatuteks ja sissetulekust sõltuvateks toetusteks, sest toetused ning õigustatus toetusele on tihti ebapiisavalt määratletud.
- Kohalike sotsiaaltoetuste liigid erinevad suuresti eri kohalikes omavalitsustes, kuid maakondade ja regioonide kaupa eksisteerivad õigusaktides siiski selged sarnasused, teisisõnu lähtutakse sotsiaaltoetuste süsteemi arendamisel peamiselt naaberomavalitsuste praktikast.
- Kohalike sotsiaaltoetuste seas on toetusi, mida eraldatakse suhteliselt vähestes KOVides, kuid mis on selgelt seotud kindlate maakondade või regioonidega (näiteks lapsehoiuteenuse toetus Harjumaal; voodipäevatasu toetus Põlvamaal ja mujal Lõuna-Eestis; maamaksusoodustus Tartumaal).
- Sotsiaaltoetuste korrad sisaldavad ka mõningaid toetusi, mis sisuliselt ei ole sotsiaaltoetused (näiteks toetus doonorile vere andmise eest; heakorra toetus; valla aukodaniku toetus; toetused hea õppeedukuse ja/või sportlike saavutuste eest jne).
- Piirissaare vald on ainus omavalitsus, kus on kehtestatud vaid üks kohalik sotsiaaltoetuse liik – täiendav sotsiaaltoetus.

Kulutused sotsiaaltoetustele kohalikes omavalitsustes aastatel 2008 ja 2009

Järgnev ülevaade on koostatud kohalike omavalitsuste poolt rahandusministeeriumile esitatud 2008. ja 2009. aasta omavalitsuste eelarve täitmise aruannete põhjal detsembrikuus seisuga 31. detsember, milles kajastuvad kõik sellel aastal tehtud kulutused ning saadud tulud. Selles uuringuetapis oli võimalik analüüsida kõigi Eesti kohalike omavalitsuste andmeid. Analüüsi aluseks võtsin rahandusministeeriumi poolt kehtestatud ja defineeritud eelarveklassifikaatorid. Analüüsisin nii KOVide kulutusi sotsiaalvaldkonnale tervikuna kui ka kulutusi sotsiaaltoetustele, sh peretoetustele, õppetootustele, töötute toetustele, puuetega isikutele mõeldud toetustele ning muudele sotsiaalbitoetustele. Lisaks võrdlesin kulutuste erinevusi sõltuvalt maakonnast, omavalitsuse suurusest ning omavalitsuse tüübist (linn või vald).

Olulisemad järeldused ja huvitavamad faktid KOVide sotsiaalvaldkonna eelarvete analüüsist:

- Erinevalt omavalitsuste kogukuludest suurenesid majanduskriisi tingimustes (2009. aasta kulud võrrelduna 2008. a kuludega) sotsiaalvaldkonna kulud ja kohalike omavalitsuste kulutused sotsiaaltoetustele.
- KOVide kogukulud sotsiaaltoetustele suurenesid majanduskriisi tingimustes võrreldes eelarveliste kogukuludega. Sotsiaaltoetuste kogukulu suurenemine ei olnud tingitud kohalike sotsiaaltoetuste kulude suurenemisest, vaid eelkõige toimetulekutoetuse kulude suurenemisest.
- KOVi eelarvete täitmise põhjal olid 2008. a omavalitsuste kulutused sotsiaaltoetustele keskmiselt 606,43 krooni ühe elaniku kohta, mis moodustas 43,7% sotsiaalvaldkonna kogukuludest ühe elaniku kohta.
- Kulutused sotsiaaltoetustele erinevad maakonniti oluliselt.
- Eelarveklassifikaatoreid on KOVid tihti tõlgendanud erinevalt ning seega ei ole rahandusministeeriumile esitatud andmed omavalitsuste lõikes alati üheselt võrreldavad.

Kulud erinevatele kohalikele sotsiaaltoetustele ankeetküsitluse andmete põhjal

Kohalike omavalitsuste õigusaktide analüüsiga oli võimalik saada infot erinevate kohalike sotsiaaltoetuste kohta. KOVide eelarvete analüüsiga oli võimalik saada ülevaade kuludest toetustele sotsiaalvaldkonnas. Kuid need analüüsid ja ülevaated ei kirjelda, millised on konkreetsete eraldatavate sotsiaaltoetuste kulud KOVides. Selleks et uurida, millised on kulud konkreetsele sotsiaaltoetusele eri KOVides, viisin läbi ankeetküsitluse. Ankeedid edastasid veebruaris ja märtsis 2010 kõigile KOVidele.

Kokku reageerisid ankeedile 80 KOVi ametnikku, kellest 32 teatas, et tal ei ole võimalik ankeeti täita. Ankeedi mittetäitmise põhjuseid toodi välja peamiselt kaks: esiteks, et sotsiaaltöötajal on suur töökoormus, ning teiseks viidati, et ankeet on liiga töömahukas, sest üldjuhul ei ole omavalitsused kogunud andmeid nende poolt eraldatud toetuste põhised (eriti puudutas see ühekordseid sissetulekutest sõltuvaid toetusi).

Ankeedi täitis 48 omavalitsust ehk 21,7% KOVidest, kellest 43 omavalitsuse sotsiaaltöötajat kirjeldasid ka kohaliku omavalitsuse eelarvest eraldatavaid sotsiaaltoetusi (vähemalt osaliselt). Seega ankeetküsitluse analüüsi tulemusi ei ole võimalik üldistada kõigile Eesti KOVidele, kuid analüüsi tulemused annavad esmase vihje võimalikest trendidest erinevate kohalike sotsiaaltoetuste tähtsuse (eriti rahalise osatähtsuse) kohta.

Olulisemad järeldused ja huvitavamad faktid ankeetküsitluse andmete põhjal on järgmised:

- Paljudes kohalikes omavalitsustes puudub ülevaade kuludest erinevatele kohalikele sotsiaaltoetustele.
- Ankeetküsitluse põhjal olid populaarsemad sotsiaaltoetuste liigid omavalitsustes: sünnitoetus (43 KOVis), matusetoetus (38), ühekordne sotsiaaltoetus vähekindlustatutele (36), kooliminekuetoetus (32), jõulutoetus (29), kooli- ja/või lasteaias toitlustamise toetus (29).
- Ankeetküsitluse põhjal olid populaarsemad sotsiaaltoetuste liigid omavalitsustes: sünnitoetus (43 KOVis), matusetoetus (38), ühekordne sotsiaaltoetus vähekindlustatutele (36), kooliminekuetoetus (32), jõulutoetus (29), kooli- ja/või lasteaias toitlustamise toetus (29).
- Kulud sissetulekutest sõltumatutele sihtgrupipõhistele sotsiaaltoetustele (ankeetküsitluse tulemuste põhjal) on rohkem kui kaks korda (üle 70%) suuremad kui kulud sissetulekust sõltuvatele toetustele. Majanduskriisi tingimustes (aastal 2009) on sissetulekust sõltumatute toetuste osakaal tõusnud rohkem. Arvestades KOVide vastuseid ankeedile, on sihtgrupipõhised toetused kirjeldatud sotsiaaltoetuste seas tegeliku olukorraga võrreldes ülesindatud.

Ettepanekud

Selle uuringu tulemuste põhjal võib teha soovitusi sotsiaalministeeriumile, rahandusministeeriumile ja kohalikele omavalitsustele.

Sotsiaalministeeriumile:

- Täiendada sotsiaalteenuste ja -toetuste registrit STAR, et oleks võimalik eraldatud (kohalike) sotsiaaltoetuste kohta ülevaatlike päringute tegemine, ja lisada süsteemile ülevaatliku statistika moodul.

Sotsiaalteenuste ja -toetuste register STAR on alates aprillist 2010 kohalike sotsiaaltöötajate igapäevane töövahend. STAR on ka vahend kohalike sotsiaaltoetuste eraldamise korraldamiseks, kuid veel 2011. aasta lõpus ei olnud kohalikel sotsiaaltöötajatel võimalik teha leibkonnaüleseid päringuid eraldatud kohalike sotsiaaltoetuste kohta. Süsteem annab laialdased võimalused leibkonna- või juhtumipõhiseks analüüsiks, kuid puuduvad võimalused teha päringuid ning saada ülevaatlikku infot erinevate sotsiaaltoetuste kohta. Ülevaatlik statistika KOV poolt eraldatud kohalike sotsiaaltoetuste kohta on oluliseks sisendiks KOVi arengukavade, eelarve ja muude strateegiliste dokumentide koostamisel. Samuti on ülevaatlik statistika oluline kohalike sotsiaaltoetuste efektiivsuse analüüsimisel ning vajalike muudatuste planeerimisel. Ülevaatliku statistika moodul kohalike sotsiaaltoetuste kohta annaks ka sotsiaalministeeriumile parema sisendi Eesti sotsiaalse kaitse ja sotsiaalpoliitika arendamisel.

Rahandusministeeriumile:

- KOVide eelarvete juhendmaterjalides tuleks sotsiaalse kaitse tegevusala valdkonnad täpsemalt defineerida ja põhjalikumalt kirjeldada. Ka sotsiaaltoetuste liigitus tuleks täpsemalt defineerida ning põhjalikumalt kirjeldada. Lisaks on vaja koolitada kohalike omavalitsuste raamatupidajaid eelarve klassifikaatorite tõlgendamise osas.

Raamatupidamise juhendmaterjalides KOVidele on määratletud valdkonnad (sh sotsiaalne kaitse) ja erinevad sotsiaaltoetused, kuid määratlused jätavad palju interpreteerimisvõimalusi kohalike omavalitsuste raamatupidajatele. Sellest tulenevalt on KOVide esitatavad eelarve täitmise aruanded koostatud sama juhendmaterjali põhjal, kuid tulude ja kulude kajastamisel valdkonniti või majandusliku sisu järgi tekivad eri tõlgenduste tõttu suured erinevused.

Kohalikele omavalitsustele:

- Üheselt tuleks määratleda vähekindlustatuse mõiste kohalikke sotsiaaltoetusi reguleerivates õigusaktides.

KOVid eraldavad sotsiaaltoetusi vähekindlustatud isikutele ja perekondade/leibkondadele, kuid peaaegu pooltes KOVides ei ole määratletud vähekindlustatud isiku ja perekonna/leibkonna või vähekindlustatuse piiri mõistet. Üheselt defineeritud vähekindlustatuse mõiste muudab toetuse taotleja jaoks sotsiaaltoetuste eraldamise süsteemi avatumaks ja läbipaistvamaks ning on oluliseks hindamisinstrumendiks sisetulekust sõltuvate toetuste eraldamise üle otsustamisel. Erandite tegemiseks on haldusorganil alati võimalus kasutada täiendavalt kaalutusõigust.

- Kõigi eraldatavate kohalike sotsiaaltoetuste puhul on vaja üheselt määratleda toetuse saamiseks õigustatud isikud/leibkonnad ja detailselt kirjeldada toetuse eraldamise põhimõtted.

Paljud kohalikud sotsiaaltoetused on sätestatud vaid üldsõnaliselt või on erinevad toetuste liigid üksnes loetletud. Kõigi kohalike sotsiaaltoetuste detailsem reglementeerimine muudab sotsiaaltoetuste eraldamise süsteemi avatumaks ja läbipaistvamaks.

- Kohalike sotsiaaltoetuste süsteemi analüüsimisel ja arendamisel võtta aluseks erinevates KOVides toimiv praktika, keskendudes mitte üksnes lähinaabrite praktikale.

Üldjuhul võtavad sotsiaaltöötajad kohalike sotsiaaltoetuste süsteemi analüüsimisel ja arendamisel võrdluseks vaid lähinaabrite kogemused ja praktika, mis on tinginud olukorra, kus eri maakondade elanike võimalused kohalikele sotsiaaltoetustele on väga erinevad.

■ **Süsteemne andmete koondamine kõigi kohalike sotsiaaltoetuste eraldamise kohta.**

Uuringu käigus selgus, et paljudel KOVidel puudub ülevaade, kui palju ja millises ulatuses kohalikke sotsiaaltoetusi omavalitsuses eraldatakse. Süsteemselt kogutud ja adekvaatne info erinevate sotsiaaltoetuste kohta on oluline sisend eelarvesse ja strateegilistesse arengudokumentidesse. STARI võimaluste laiendamine annaks hea võimaluse andmete koondamiseks ja analüüsimiseks.

Lõpetuseks

Uuringu käigus oli küll võimalik saada esmane ülevaade kohalikest sotsiaaltoetustest, aga kuna teema on aga väga mahukas, siis põhjalikke analüüse selle uuringu raames ei koostatud. Peamiseks uuringu käigus selgunud faktiks on, et paljudes KOVides puudub reaalne ja süsteemne ülevaade kuludest erinevatele kohalikele sotsiaaltoetustele.

Viidatud allikad

Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. RT I, 27.04.2011, 2.

Sotsiaalhoolekande seadus. Vastu võetud 08.02.1995. RT I, 30.12.2011, 47.

Eurostat (2008). Social protection – social benefits by function. European Commission

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Social_protection_-_social_benefits_by_function (16.12.2011)

Gilbert, N. (2002). Transformation of the Welfare State: The Silent surrender of Public Responsibility. New York: Oxford University Press Inc.

Justiitsministeerium (2002). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS.

Rahandusministeerium (2009). Kuuaruanne 2008. www.fin.ee/index.php?id=11182 (Seisuga: 30.01.2009)

Rahandusministeerium (2010). Kuuaruanne 2009. www.fin.ee/index.php?id=11182 (Seisuga 02.02.2010)

Õiguskantsleri analüüs laste vaesusest

Õiguskantsler lasteombudsmanina koostas statistika ja lastekaitsetöötajatega tehtud süva-intervjuude põhjal ülevaate „**Vaesus ja sellega seotud probleemid lastega peredes**”. Eestis elab absoluutses vaesuses pea iga viies laps ehk üle 45 000 lapse. Kui absoluutses vaesuses elavatele lastele lisada ka vaesusriskis elavad lapsed, puudutab vaesus enam kui 63 000 last. Laste vaesus on ühiskonna keskmisest vaesusest suurem nii suhtelise kui ka absoluutse vaesuse puhul – seega on lapsed ülejäänud ühiskonnaga võrreldes halvemas olukorras.

Lastekaitsetöötajate kinnitusel püüavad kohalikud omavalitsused vaesuses olevaid lastega peresid nii toetuste kui teenustega abistada, kuid puudu jääb nii ühest kui teisest. Ka lastekaitsetöötajaid napib. Kuna praktikas on ilmnenud, et lapsel suunatud rahalisi toetusi ei kasuta vanemad paljudel juhtudel lapse huvides, on lasteombudsmani hinnangul vaja rohkem abi ja teenuseid viia otse lapseni – see aitab ja toetab last kõige paremini. Lahenduste otsimisel tuleb ühelt poolt pidada silmas konkreetset abivajavat last ja just talle vajalikke teenuseid. Teisalt tuleb vaadata lastekaitse süsteemis parandamistvajavat laiemalt.

Ülevaadet saab lugeda veebilehel www.lasteombudsman.ee

Sotsiaalne tõrjutus ja vaimne heaolu

Andriy Yur'yev MD PhD
*Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja
 Suitsidoloogia Instituut (ERSI)*

Artikkel tutvustab sotsiaalse tõrjutuse teoreetilist tausta ja analüüsib selle seoseid vaimse tervisega. Tänapäeva Euroopas mõjutavad paljude inimeste elu töötus, töökoha ebakindlus, vaesus, kodutus, majanduslik ja poliitiline ebastabiilsus. Kõik need olukorrad avaldavad märkimisväärset survet inimeste vaimsele tervisele.

Sissejuhatus

Alates 1980. aastatest on mõiste sotsiaalne tõrjutus saanud üha enam tuntuks. Algselt tähistas sotsiaalne tõrjutus sotsiaalse desintegratsiooni protsessi, progresseeruvat lõhet indiviidi ja ühiskonna vahelistes suhetes. Hiljem laiendati seda mõistet nii, et see hõlmaks ka inimesi, kes kannatavad mitmesuguse ilmajäetuse all ning on selle tõttu teistega võrreldes halvemas olukorras (ÜRO 2007). 1990. aastatel sai sotsiaalsest tõrjutusest Euroopa Liidu üks põhikontseptsioone ning see on Euroopa Liidu poliitilise diskursuse loomulik osa. Euroopa Nõukogu poolt Lissabonis 2000. aasta märtsis ellu kutsutud sotsiaalse kaasatuse protsessiga astuti otsustav samm vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse kaotamiseks Euroopa Liidus aastaks 2010. Selle algatuse toetamiseks töötati välja „Sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise kogukonna tegevuskava aastateks 2002–2006”, mille eesmärk oli pakkuda liikmesriikidele tugiraamistikku parimate praktikate vahetamiseks ja vastastikuseks õppimiseks. Euroopa Liidu uus integreeritud tööhoive ja sotsiaalse solidaarsuse programm „PROGRESS” (2007–2013) toetab neid eesmärke ning aitab kaasa Lissaboni strateegiale, keskendudes kõigile inimestele võrdsete võimaluste ja töökohtade pakkumisele ning tagades, et Euroopa Liidu majanduskasvust ja töökohtade liikumisest saadav kasu jõuaks iga ühiskonnaliikmeni (*Mental Health Europe* 2008). Mõned hiljutised Euroopa Liidu algatused on samuti suunatud vaesuse vähendamisele ja tööturul kõrvale jäänud inimeste kaasatuse suurendamisele, rakendades selleks „aktiivse kaasamise” strateegiat (Euroopa Komisjon 2010).

John Graunt 1600. aastal ning L. R. Villerme ja R. Virchow 1800. aastatel olid ühed esimesed, kes mainisid, et ebasoodsad sotsiaalsed olud nagu vaesus, viletsad elamistingimused ja ohtlik töökeskkond mõjutavad haigestumist ning suremust. Praegusel ajal on üldteada, et sotsiaalsetel suhetel on tugev mõju füüsilisele ja vaimsele tervisele. Durkheimi klassikaline uurimus 19. sajandi lõpust algatas laiapõhise arutelu sotsiaalse tõrjutuse ja psühholoogilise heaolu vähendamise seoste kohta (Durkheim 1897). Tugevate traditsioonidega psühhiaatria ja vaimse tervise teadusuuringud on viimastel aastakümnetel teinud kindlaks sotsiaalse konteksti mõju tervisele (Amick, Levine ja Tarlov 1995; Freeman 1984; Leighton 1982). Vaimse tervise häiretele eelnevad sageli sotsiaalmajanduslikud stressorid (Patel ja Kleinman 2003). Paljudes kaasaegsetes uuringutes peetakse vaesust, tööturul kõrvalejäämist ning perekonna ja kogukonna koostoime

puudumist teguriteks, mis võivad mõjutada vaimset tervist, tuues kaasa mitmeid psüühikahäireid nagu depressioon, ärevus, suitsidaalsus jne (McLanahan 1983; Rushing 1968; Stroebe jt 1996; Whitley jt 1999). Maailma Terviseorganisatsiooni aruandes vaimse tervise kohta märgitakse, et psüühikahäirete risk on kõrgem vaestel, kodututel, töötutel ja madalama haridustasemega inimestel (WHO 2003). Ebapiisav sotsiaalne toetus, lähedaste suhete vähesus ja puudulik sotsiaalne võrgustik on seotud depressiivsete sümptomitega (Barnett ja Gotlib 1988). Alates praegusest Euroopat tabanud majandus- ja finantskriisist, kui palju inimesi koondati töölt ja terved perekonnad pidid silmitsi seisma ebakindla tulevikuga, hakkas suurenenema psüühikahäirete esinemine elanikkonna seas (*Mental Health Europe* 2009). Töötuse suurenemine, vaesus ja võimetus leibkonda ülal pidada viisid sotsiaalsete sidemete nõrgenemiseni, mille tagajärjel ühiskonnas suurenes anoomia ja kogukondades kasvas enesetappude arv.

Sotsiaalse tõrjutuse teoreetiline taust

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) kinnitusele tuleb sotsiaalset tõrjutust analüüsida multidimensiooniliselt, võttes arvesse nii sotsiaalseid, majanduslikke, kultuurilisi kui poliitilisi asjaolusid. Selline lähenemine aitab mõista neid aspekte ja mehhanisme, mis põhjustavad eemalejäämist aktiivsest elust ning sotsiaalsest tegevusest üldisemalt. ÜRO käsitleb sotsiaalset tõrjutust nii seisundi kui ka protsessina. Analüüs hõlmab erinevaid tegureid, mis viivad tõrjutuseni, sealhulgas sotsiaalseid identiteete, ressursside jaotust, võimusuhteid ning ühiskondade kultuuri- ja struktuurinorme (ÜRO 2007).

Durkheimi teooriale viidates võib sotsiaalset tõrjutust vaadelda kui kontseptsiooni, mis huvitub eeskätt sotsiaalse integratsiooni ning solidaarsuse võimalustest ja eeldustest (Noll 2002). Silveri solidaarsuse paradigma näeb tõrjutust kui sotsiaalsete sidemete katkemist indiviidi ja ühiskonna vahel. Lõimumine põhineb loomupärasel solidaarsusel, mis kujuneb ühiste väärtuste ja normide pinnal (Silver 1995; *United Nations* 2007). Peace'i (2001) järgi on vähemalt 15 tõrjutuse liiki, mille hulka kuuluvad „minimaalsest aktsepteeritavast eluviisist“ kõrvale jäämine, kultuuriline tõrjutus (sealhulgas rassi ja soo alusel), perekonnast ja kogukonnast kõrvale jäämine, heaoluriigist kõrvale jäämine, pikaajaline vaesus, vaesus, ilmajaätuse seisund, eemaldumine töösuhetest, majanduslik tõrjutus, tööturult kõrvale jäämine jne (Peace 1999). Percy-Smith (2000) on välja arendanud oma tüpologia tõrjutuse liikide kohta, mille kohaselt on sotsiaalsel tõrjutusel majanduslik, sotsiaalne, poliitiline, kogukondlik, individuaalne ja grupipõhine dimensioon. Sotsiaalse tõrjutuse puhul võib tema järgi esile tõsta järgmisi tegurite kategooriaid:

- a) õiglase tunnustuse puudus: vaesuses elavate inimrühmade negatiivne kuvand, sotsiaalne diskrimineerimine, kultuuriline ebavõrdsus, eelarvamused ühiskonnas, vaenulikkus, stigmatiseerimine, segregatsioon ehk eraldamine, etniline diskrimineerimine ja naiste madal osalustase;
- b) personaalsed võimendavad tegurid: halvad elukombed, kehvad perekondlikud olud, madal elatustase, halb tervis, võlad, narkootikumide tarvitamine, mitterahuldav elukvaliteet, teadmiste ja informatsiooni vähesus, madal haridustase ja kvalifikatsioon;
- c) ruumilised võimendavad faktorid: sotsiaalne isolatsioon, geograafiline isolatsioon, perekonnast ja kogukonnast eraldatus, mahajäetuse tunne ja väljaränne.

„Euroopa vaatlus riiklike sotsiaalse tõrjutuse vastu võitlemise poliitikate kohta” ja „Euroopa vaesuse 3. programm” toovad välja teoreetilise lähenemise, millele kohaselt sotsiaalne tõrjutus on defineeritud inimeste ilmajäämisena kodanikuõigustest, mida juhtivad ühiskondlikud institutsioonid on kohustatud tagama. Seega tuleks sotsiaalset tõrjutust käsitleda ebaõnnestumisena ühes või mitmes järgnevatest süsteemidest:

- kodanike integratsiooni edendavad demokraatia ja õigussüsteem
- majanduslikku integratsiooni edendav tööturg
- sotsiaalset integratsiooni edendav riigi heaolusüsteem

- perekond ja kogukond, mis edendab inimestevahelist integratsiooni. (Berghman 1995; Noll 2002)

Vaimne tervis ja sotsiaalne tõrjutus

Durkheimi panus ühiskonna ja vaimse tervise vaheliste seoste uurimisse on väga suur. Kõige olulisema panuse on ta andnud arusaamise kujunemisse sellest, kuidas sotsiaalne integratsioon ja sidusus mõjutavad suuremalt. Tema peamine eesmärk oli selgitada, kuidas individuaalne patoloogia on sotsiaalse dünaamika tagajärg (*Mental Health Europe* 2008). Emile Durkheim väidab, et sotsiaalse integratsiooni tase vastab sellele, mil määral ühiskonna liikmed jagavad uskumusi ja tundeid, näitavad üles huvi üksteise vastu ja püstitavad ühiseid eesmärke (grupi integratsioon). Väheste sotsiaalsete kontaktidega inimesed võivad teistest suurema tõenäosusega sooritada enesetapu. Suitsiidikäitumine (egoistlik enesetapp) ja depressioon on sagedasem ühiskondades, kus sotsiaalse integratsiooni tase on väga madal. Durkheimi määratluse kohaselt on anoomia seotud ulatuslike majanduslikku ja poliitilist laadi ühiskondlike kriisidega, mis esinevad sageli kiirete sotsiaalsete muutuste ja turbulentsi ajal. Sellistes olukordades on sotsiaalne kontroll ja normid nõrgenenud (sh integratsiooni reguleeriv funktsioon). Selline kiire muutus vähendab ühiskonna väärtuste, uskumuste ja üldiste normide regulatiivset mõju ja nende võimet kontrollida või suunata individuaalseid pürgimusi (Berkman jt 2000; Durkheim 1897).

Aastal 1996 mõtestas R. B. Ginsberg Durkheimi kontseptsiooni psühholoogilisest vaatepunktist. Ta leiab, et anoomia (sotsiaalse regulatsiooni puudus) tuleneb otseselt individuaalsest rahuolematusest, mis omakorda tuleneb indiviidi poolt saadavate tegelike hüvede mittevastavusest tema soovidele. Inimene tunneb rahulolu, kui tema pürgimuste tase vastab saadud hüvede tasemele. Ebarahuldavad hüved algatavad anoomilise protsessi, mille tõttu inimene tunneb end õnnetuna. Vastavalt Durkheimile seavad ühiskondlikud normid pürgimustele ja hüvedele ülemise ja alumise piiri, mis jäävad tänu neile normaalse protsessi raamesse, hoides ära anoomia tekkimise (Ginsberg 1966; Lester ja Yang 1997).

Perekonna ja kogukonna integratsioon võib samuti oluliselt mõjutada vaimset tervist. Vallalised inimesed on rohkem vastuvõtlikud alkoholile, narkootikumidele ja ennasthävitalvate käitumisele (Harano, Peck ja McBride 1975; Richman 1985; Williams, Takeuchi ja Adair 1992). Abielus inimesed on üldiselt vaimselt ja füüsiliselt tervemad kui vallalised, lahutatud või lehestunud isikud (DeLongis, Folkman ja Lazarus 1988). Pikaajalises suhtes olevad partnerid tõenäoliselt hoolivad teineteise heaolust ja võivad seetõttu soodustada teineteise tervet eluviisi. Leinateemalises kirjanduses viidatakse tõrjutuse ja ennasthävitalva käitumise seostele. Lähedase kaotanud inimesel on suurem tõenäosus surra riskikäitumisega seotud põhjustel, sealhulgas õnnetustest ja alkoholi kuritarvitamisest tingitud maksatsirroosi tõttu. Tundub uskumatu, kuid leinavad inimesed on sagedamini ka mõrva ohvrid. Kiindumusteooria pakub, et lähedase suhte kaotusest tingitud emotsionaalne tõrjutus viib meeleheite ja allaandmiseni. See mõju ulatub kaugemale lihtsast sotsiaalsest üksildusest, kuna lähedaste suhete puudusest tingitud emotsionaalne üksildus põhjustab kõige raskemat stressi (Twenge, Catanese ja Baumeister 2002).

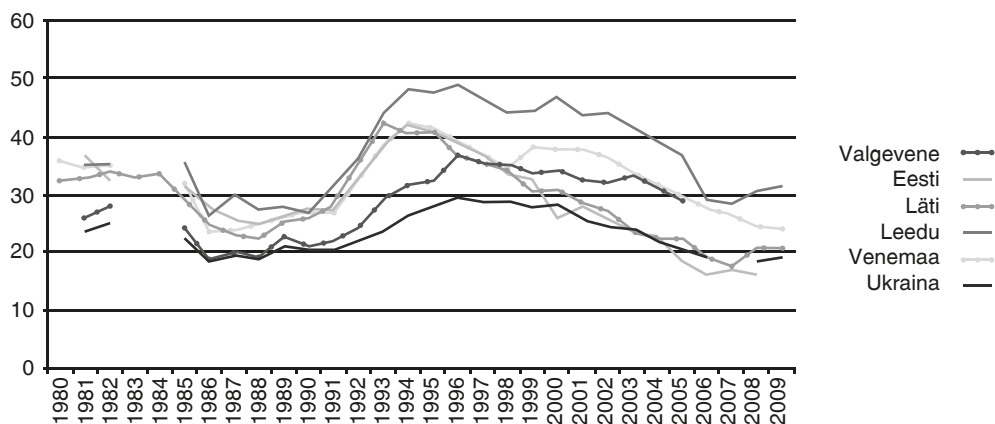
Vaimne tervis ja heaolu, nagu ka vaimse tervise probleemid kujunevad bioloogiliste, sotsiaalsete ja psühholoogiliste tegurite koostoimel. Viimaste mõju süvendavad sageli stressirohked sündmused inimeste isiklikus elus või keskkonnas, kus nad elavad. See, missugune stressi tase võib muutuda häirivaks, on individuaalne. Siiski, kui see tase on käes, võib see mõjutada inimese üldist heaolu, toimetulekut argitegevustega ja põhjustada haigestumist. Rasked olukorrad isiklikus elus võivad mõjutada inimese vaimset seisundit. Selliste olukordade hulka kuuluvad näiteks lähedaste kaotus, perekonna lagunemine ja töötus. Laiema ümbritseva keskkonna stressoreid võib seostada kiirete muutustega ühiskonnas. Tänapäeva Euroopas mõjutavad paljude inimeste elu töötus, töökoha ebakindlus, vaesus, kodutus, majanduslik ja poliitiline ebastabiilsus, mistõttu on raske rahuldada oma põhivajadusi. Võimalused inimestevahelisteks kontaktideks võivad uute elu-, töö- ja suhtlemisvormide tõttu väheneda. Kaasaegsed informatsiooni tehnoloogiad

ja perekondade hajuvus võivad nõrgestada tugisüsteemi, mis aitab inimestel hakkama saada elu väljakutsetega. Kui inimene kogeb, et tal on vähe kontrolli oma elu üle, siis võib talle tunduda, et ta ei osale enam maailma asjades ja tal tekib abituse ja lootusetuse tunne. Sellistes olukordades inimestel võivad tekkida vaimse tervise probleemid alates depressioonist kuni psühhoosi, skisofreenia ja bipolaarse meeleoluhäireni. Need haigused võivad põhjustada sotsiaalset tõrjutust, mis veelgi halvendab vaimse tervise seisundit, nii et tekib suletud ring, millest on väga raske välja pääseda. Teatud sotsiaalsed tegurid võivad kinnistada seda olukorda. Vaesuse ja sotsiaalse ilma-jäetuse tagajärjeks on suure tõenäosusega töötuks jäämine, halvad elutingimused või kodutus, mis tekitab inimestel stressi ja suurendab psüühikahäirete riski (*Mental Health Europe* 2008).

Majanduskriisi mõju vaimsele tervisele

1990. aastate kriis endistes NSV Liidu riikides on ehe näide kiirete sotsiaalmajanduslike muutuste kahjulikust mõjust vaimsele tervisele. Paljud suuremuse uuringud endise NSV Liidu riikides tõestasid, et kiired muutused sotsiaalses ja majanduslikus keskkonnas võivad põhjustada psüühikahäirete, suitsiidide ja välispõhjustest tingitud suuremuse kasvu (Värnik jt 2009; Wasserman ja Värnik 1994).

Suitsiiditrendid tõusid oluliselt pärast 1991. aastat kõigis endistes Balti ning slaavi liiduvabariikides (joonis 1). Vastavalt Durkheimi teooriale oli finantskriisi tagajärjeks enesetappude sagenemine vaesuse suurenemise tõttu. Majanduskriis sunnib inimesi oma soove piirama ja vähemate hüvedega leppima, kuid kriisi kiirus ei anna ühiskonnale aega muudatusteks valmistuda.

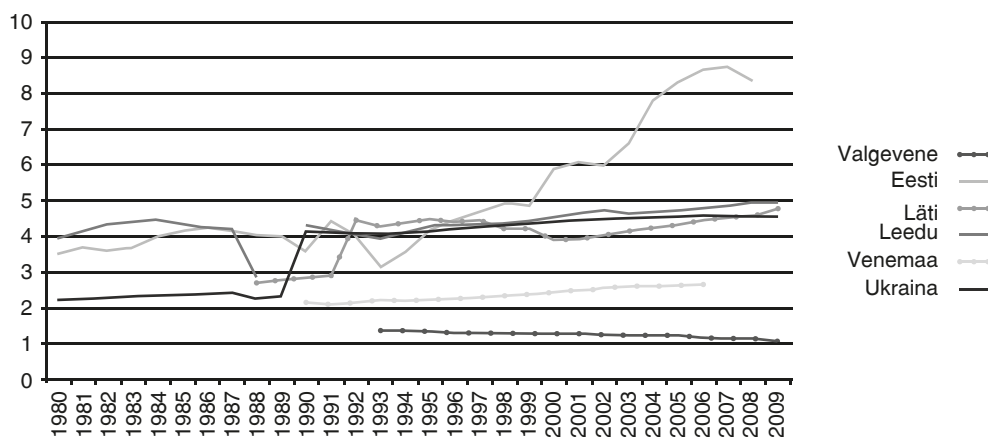
Joonis 1. Enesetappudest ja tahtlikest enesevigastustest tingitud suurem (100 000 elaniku kohta)

Psüühikahäirete levimus on alates 1991. aastast mitmes endise NSV Liidu riigis (Eesti, Ukraina, Leedu, Valgevene) samuti tõusnud (joonis 2, lk 17).

1990. aastate kriisid Venemaal ja Ida-Euroopas võivad olla klassikalised anoomilise enesetappu viivad olukorrad. Durkheim toob välja, et enesetapp vallandub seoses ühiskonna integratsioonivõime kadumisega. Durkheimi teooriad on seotud mitte ainult enesetappu kirjeldamisega, vaid neid saab kergesti laiendada ka teistele olulistele tagajärgedele alates vägivallast ja tapmistest kuni südame-veresoonkonna haigusteni (Berkman jt 2000).

Praegune finants- ja majanduskriis avaldab samuti märkimisväärset mõju elanikkonna vaimsele tervisele ja heaolule. Rahaliste raskuste ja ebakindluse tõttu tuleviku suhtes on üha enam

levinud depressioon, ärevushäired ja läbipõlemine (*Mental Health Europe* 2009). Paljudele inimestele tekitab igapäevaelus muret peamiselt isiklik finantsolukord, mille tulemuseks on kõrgendatud stress. Vaimse tervise probleemide ja võlgade vahelisi seoseid analüüsis Jenkins oma kolleegidega (2008). Rahaga seotud mured ja hirmud moodustavad olulise stressiteguri, mis teravneb majanduslanguse ajal. Teine majanduskriisi tagajärg on perevägivalla suurenemine. Laste ja noorte vaimne tervis ning heaolu on olulised, et tagada Euroopa regiooni sotsiaalne ja majanduslik kasv. Kriisi negatiivsete ilmingute hulka kuulub ka psüühikahäirete esinemise kasv töökeskkonnas (*Mental Health Europe* 2009). Kasvab surve nendele inimestele, kellel on töökoht säilinud. Hiljutine Eurobaromeetri uuring (Euroopa Komisjon 2009) näitas, et paljudes riikides muretsuvad töötajad oma töökohta säilimise pärast.

Joonis 2. Psüühikahäirete levimus elanikkonna hulgas (%)

Kokkuvõte

Sotsiaalne tõrjutus on vajalik kontseptsioon mõistmaks vaimse tervise sotsiaalseid aspekte. Vaesus ning tööturult ja perekonnast kõrvalejäämine avaldavad märkimisväärset survet indiviidi vaimsele tervisele. Ja vastupidi – suurem sotsiaalne kaasatus avaldab kaitsvat mõju psüühilisele heaolule. Sotsiaalse integratsiooni edendamine Euroopas võib parandada ka elanikkonna vaimset heaolu. Majanduskriisi mõjub vaimsele tervisele kahjustavalt, selle tagajärjel tõuseb suremus ja sagenevad psüühikahäired. Sotsiaalse integratsiooni suurendamine on oluline kaitsestrateegia sotsiaalmajandusliku ebakindluse ajal.

Viidatud allikad

- Amick, B. C., Levine, S., Tarlov, A. R. (1995). *Society and Health*. New York: Oxford University Press.
- Barnett, P. A., Gotlib, I. H. (1988). Psychosocial functioning and depression: distinguishing among antecedents, concomitants, and consequences. *Psychol Bull*, 104(1), 97–126.
- Berghman, J. (1995). *Social Exclusion in Europe: Policy, Context and Analytical Framework*. Bristol: The Policy Press.
- Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Soc Sci Med*, 51(6), 843–857.
- DeLongis, A., Folkman, S., Lazarus, R. S. (1988). The impact of daily stress on health and mood: psychological and social resources as mediators. *J Pers Soc Psychol*, 54(3), 486–495.
- Durkheim, E. (1897). *Le suicide*. Paris.
- European Commission. (2009). *Special Eurobarometer on European Employment and Social Policy*, July 2009.

- European Commission.** (2010). Employment and Social Affairs. Social Inclusion. http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/poverty_social_exclusion_en.htm (08.02.2012)
- Freeman, H. L.** (1984). *Mental Health and the Environment*. New York: Churchill Livingstone.
- Ginsberg, R. B.** (1966). Anomie and aspirations. *Dissertation Abstracts*, 27 A, 3945–3946.
- Harano, R. M., Peck, R. L., McBride, R. S.** (1975). The prediction of accident liability through biographical data and psychometric tests. *Journal of Safety Research*, 7, 16–52.
- Jenkins, R., Bhugra, D., Bebbington, P., Brugha, T., Farrell, M., Coid, J. et al.** (2008). Debt, income and mental disorder in the general population. *Psychol Med*, 38(10), 1485–1493.
- Leighton, A. H.** (1982). *Caring for Mentally Ill People: Psychological and Social Barriers in Historical Context*. New York: Cambridge University Press.
- Lester, D., Yang, B.** (1997). *The economy and suicide: economic perspectives on suicide*. Commack, N.Y.: Nova Science Publishers.
- McLanahan, S.** (1983). Family Structure and Stress: A Longitudinal Comparison of Two-Parent and Female-Headed Families. *Journal of Marriage and Family*, 45(2), 347–357.
- Mental Health Europe** (2008). From Exclusion to Inclusion – The Way forward to Promoting Social Inclusion of People with Mental Health Problems in Europe: European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
- Mental Health Europe** (2009). *Social Inclusion of people with mental health problems in times of recession*. Brussels: Mental Health Europe.
- Noll, H.-H.** (2002). Towards a European system of social indicators: theoretical framework and system architecture. *Social Indicators Research*, 58(1–3), 47–87.
- Patel, V., Kleinman, A.** (2003). Poverty and common mental disorders in developing countries. *Bull World Health Organ*, 81(8), 609–615.
- Peace, R.** (1999). *Surface Tension: Place/Poverty/Policy – from „Poverty” to Social Exclusion: Implications of Discursive Shifts in European Union Poverty Policy 1975–1999*. Unpublished PhD thesis, University of Waikato, Hamilton.
- Peace, R.** (2001). Social Exclusion: A Concept in Need of Definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 16.
- Percy-Smith, J.** (Ed.) (2000). *Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion?* Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Richman, A.** (1985). Human risk factors in alcohol-related crashes. *J Stud Alcohol Suppl*, 10, 21–31.
- Rushing, W. A.** (1968). Income, Unemployment, and Suicide: An Occupational Study. *The Sociological Quarterly* 9(4), 493–503.
- Silver, H.** (1995). Reconceptualizing social disadvantage: Three paradigms of social exclusion. In: Rodgers, G. Gore, C., Figueiredo J. B. (Eds.) *Social exclusion: rhetoric, reality and responses: ILO/UNDP*.
- Stroebe, W., Stroebe, M., Abakoumkin, G., Schut, H.** (1996). The role of loneliness and social support in adjustment to loss: a test of attachment versus stress theory. *J Pers Soc Psychol*, 70(6), 1241–1249.
- Twenge, J. M., Catanese, K. R., Baumeister, R. F.** (2002). Social exclusion causes self-defeating behavior. *J Pers Soc Psychol*, 83(3), 606–615.
- United Nations** (2007). *Literature review on social exclusion in the ESCWA region*. New York: Economic and Social Commission for Western Asia.
- Värnik, P., Sisask, M., Värnik, A., Yur'yev, A., Kõlves, K., Leppik, L., Nemtsov, A., Wasserman, D.** (2009). Massive increase in injury deaths of undetermined intent in ex-USSR Baltic and Slavic countries: Hidden suicides? *Scand J Public Health*.
- Wasserman, D., Värnik, A.** (1994). Increase in suicide among men in the Baltic countries. *Lancet*, 343(8911), 1504–1505.
- Whitley, E., Gunnell, D., Dorling, D., Smith, G. D.** (1999). Ecological study of social fragmentation, poverty, and suicide. *BMJ*, 319(7216), 1034–1037.
- WHO.** (2003). Investing in mental health. from http://www.who.int/mental_health/media/investing_mnh.pdf
- Williams, D. R., Takeuchi, D. T., Adair, R. K.** (1992). Marital status and psychiatric disorders among blacks and whites. *J Health Soc Behav*, 33(2), 140–157.

Inglise keelest tõlkinud ERSI referent Mariliis Malken

Suitsiiditeema kajastamine internetis:

enesetapumõtetega inimese märkamine ja abistamine

Airi Mitendorf MSW, **Merike Sisask** PhD, **Lauraliisa Mark** MA,
Airi Värnik MD PhD

Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (ERSI)

Artiklis tutvustatav uurimus sai teoks tänu SUPREME projektile (EK Terviseprogrammi leping nr 20091219 ja sotsiaalministeeriumi leping nr 12.2-3/4464)

Artikkel annab ülevaate uurimusest, mille eesmärk oli kaardistada märksõnadele *suitsiid* ja *enesetapp* avanevad veebileheküljed ning analüüsida nendel lehekülgedel esitatud informatsiooni, lähtudes enesetappude ennetamise seisukohtadest. Artiklist leiab ka soovitusi enesetapumõtetega inimese märkamiseks ja abistamiseks.

Suitsiid ehk enesetapp, suitsidaalne käitumine ja enesetapumõtted on olulised vaimse tervise probleemid kogu maailmas (van Spijker, Straten, Kerkhof 2010). Kuigi surmaga lõppev enesetapukatse võib tunduda impulsiivse teona, on selleni jõudmine protsess (Wassermann 2001). Enesetappude ennetamise üheks eesmärgiks on enesetapumõtetega inimeste õigeaegne märkamine ja abistamine.

Enesetapumõtetega inimesed on sageli kinnised nende mõtete avaldamisel ning abi otsimisel. Kaks kolmandikku enesetapu sooritanud inimestest ei ole eelnevalt abi saamiseks vaimse tervise spetsialisti poole pöördunud, kuigi psüühikahäired ja eriti depressioon on suitsidaalse käitumise üks kõige olulisemaid riskitegureid (Van Spijker, Straten, Kerkhof 2010). Inimeste teadlikkus sellest, et depressioon on üldse ravimist vajav haigus, on madal. Põhjuseks, miks abi ei otsita, võivad olla hirm häbimärgistamise ees ja vähene usaldus ning eelarvamused vaimse tervise valdkonnas abi pakkujate suhtes. On leitud, et vaimse tervise probleemide ja häbimärgistamise kartusega isikud kasutavad internetikeskkonda vaimse tervise kohta info saamiseks ning spetsialistidega suhtlemiseks (Barak 2007).

Internet mõjutab tugevalt hoiakuid, uskumusi ja käitumist ühiskonnas, mistõttu internetikeskkonnas leiduv suitsiiditeemaline informatsioon võib avaldada abiotsijale nii ennetavat kui provokatiivset mõju. Usaldusväärsed enesetappude ennetamisele suunatud veebileheküljed võivad olla abiks ka sotsiaaltöötajale enesetapumõtetega inimeste märkamisel ja abistamisel. Käesolev artikkel annab ülevaate uurimusest, mis viidi läbi Euroopa Komisjoni Terviseprogrammi projekti SUPREME¹ raames (*Suicide Prevention by Internet and Media Based Mental Health Promotion* ehk „Suitsiidide ennetamine Interneti abil ja meedial põhinev vaimse tervise edendamine”). Uurimuse eesmärk oli kaardistada märksõnadele *suitsiid* ja *enesetapp* avanevad veebileheküljed ning analüüsida nendel lehekülgedel esitatud informatsiooni, läh-

¹ SUPREME projekti viiakse ellu aastatel 2010–2013 seitsmes Euroopa riigis ning selle koordineeriv keskus asub Karolinska Instituudis Stockholmis. Eestis on projekti elluvijaks Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut (ERSI). SUPREME eesmärk on välja töötada internetipõhine sekkumismudel vaimse tervise edendamiseks ja suitsiidide ennetamiseks teismeliste ja noorte hulgas (vanuses 14–24). Projekti üheks alaesmärgiks oli kõikides osalevates maades selleteemaliste veebilehekülgede kaardistamine, mille Eestis kogutud tulemuste põhjal on valminud käesolev artikkel.

tudes enesetappude ennetamise seisukohtadest. Enesetappude ennetamises on oluline, et nende märksõnadele avaneksid abi pakkuvad ja ennetusele suunatud materjalid, mitte häbimärgistavad ja enesetapule õhutavad leheküljed.

Suitsiidi teema kajastamine meedias

Enamik inimesi, kes kaaluvad enesetappu, ei ole kindlad oma soovis surra. Enesetapuni jõudmine on protsess ning üks paljudest teguritest, mis võib ebakindla ja kergelt haavatava inimese viia enesetapuni, on selle teema vastutustundetu kajastamine meedias. Kriisi sattunud ja vaimse tervise probleemidega inimesed otsivad internetikeskkonnas teiste inimeste peegeldust enda keerulisele ja ängistavale olukorrale. Väga olulise tähendusega on siin enesetapumõtetele saadav tagasiside ning informatsioon abi saamise võimalustest. Kriisis ja elutüdimusega inimesed on tundlikud vaimse tervise teemade suhtes ning võivad tajuda stigmatiseeriva ja süüdistavana keelekasutust, mis teiste jaoks on neutraalne. Keelekasutus kujundab inimeste teadmisi, uskumusi ja väärtusi, rühmadevahelisi suhteid ja rolle ning sotsiaalseid identiteete. Inimesed kujundavad oma arusaama enesetapust ning suitsidaalsest käitumisest suhtlemise tulemusena.

Varasemad uuringud on näidanud, et internetikeskkonnas on tuhandeid suitsiiditeemalisi foorumeid (Eichenberg 2008) ning märkimisväärne osa neist veebilehekülgedest õhutab inimesi enesetapule (Cheng jt 2010). See, mismoodi kajastatakse ühte enesetapujuhtumit ning millisel viisil suhtutakse enesetapumõtetega inimesse, võib mõjutada enesetappude toimepanemist. Eestis on läbi viidud mitmeid uuringuid selgitamaks välja suitsiidilugude meedia-kajastuse vastutustundlikkust ning analüüsitud võimalikke provokatiivseid ja preventiivseid aspekte (Palo 2005; Värnik, Kõlves, Ott 2003; Ott 2000). Otseselt ei ole uuringuid selle kohta, kuidas suitsiidilugude kajastamine meedias ja enesetaputeemalised veebileheküljed mõjutavad inimeste suitsidaalset käitumist. Samuti puudub Eestis ülevaade sellest, millised on enesetappude ennetamisele suunatud veebimaterjalid.

Veebilehekülgede kaardistamine ja analüüs

Uuringu esimeses etapis kaardistati veebileheküljed, mis avanesid veebikeskkonnas märksõnadele *suitsiid* ja *enesetapp*. Märksõnad sisestati Google Chrome veebilehitsejale, mis on sagedamini kasutatav keskkond informatsiooni otsimisel. Andmed koguti ajavahemikul 21.–25. märts 2011. Otsingu tulemusena leiti 30 esimest veebilehekülge, mis avanesid märksõnale *suitsiid* ning 30 esimest veebilehekülge, mis avanesid märksõnale *enesetapp*. Veebilehekülgede hulgast eemaldati fotod ja videod. Analüüsi käigus püüti leida vastused järgmistele küsimustele:

- Millist informatsiooni sisaldavad veebileheküljed, mis avanevad sellistele märksõnadele nagu *suitsiid* ja *enesetapp*
- Millist tähendust loob veebilehekülgedel esitatud informatsioon suitsiiditeematikast
- Millise võimaliku mõjuga on veebilehekülgedel leitav informatsioon, lähtudes enesetappude ennetamise seisukohtadest.

Andmete analüüsi teises etapis keskenduti veebilehekülgede sisulisele analüüsile ning toimus materjali sisu kodeerimine. Kodeerimise tulemusena moodustunud teemad ja alateemad koondati, mille tulemusena selgusid domineerivad tuumkategoriad.

Veebilehekülgede analüüsi tulemused

Enesetapu definitsioon ja statistika

Analüüsi käigus selgusid veebileheküljed (www.DepNet.ee, www.Wikipedia.ee, www.gotquestions.org/eesti), millel kirjeldati suitsiidoloogiat teoreetilisi lähtekohti, enesetapu definitsiooni ja statistikat, enesetapu riskitegureid (pikaajaline depressioon, eelnev ene-

setapakatse, enesetapp perekonnas, alkoholisõltuvus), enesetapu sooritamise põhjuseid ning kristlikke seisukohti enesetapu kohta. Praktilisi nõuandeid pakub DepNet veebikeskkond, milles kirjeldatakse enesetapu seoseid depressiooniga ning julgustatakse inimesi depressiooni sümptomite tekkimisel arsti poole pöörduma. Leheküljel olev materjal selgitab, et depressiooni saab ravida ning et abi otsimine suurendab tervenemise võimalust. Lisaks antakse soovitusi: liituda abi pakkuvate ühingute ja spordikeskustega ning suhelda lähedaste inimestega. Enesetappude ennetamise seisukohalt lähtudes tuleb enesetappudega seotud statistikat kajastada korrektselt ning kasutada autentseid ja usaldusväärseid allikaid. Veebilehekülgedel esitatud statistika oli kohati vananenud (aastast 1997), kontrollimata sisuga ning puudusid viited kasutatud allikatele. Mõnedel veebilehekülgedel esitatud materjal oli keerulise sõnastusega (e-õppe materjal „Sissejuhatus suitsidoloogiasse”).

Enesetapule õhutamise veebikeskkonnas

Uuringu tulemusena selgus, et üle poole vananenud veebilehekülgedest (32) olid foorumid või blogid, milles leiduv sõnakasutus suitsiidi teooriaid arvestades pigem julgustab inimesi enesetapule. Mõnedel lehekülgedel pakuti isegi soovitusi enesetapu sooritamiseks. Enesetappude ennetamise seisukohast tuleks suitsiiditeema kajastamisel vältida detailirohkeid kirjeldusi lõpuni viidud enesetappudest, enesetapu meetodeid kirjeldavaid materjale, enesetapu ilustamist, süüdistamist, põhjuste lihtsustatud esitamist jms. Mitmes foorumis esitati otseseid küsimusi enesetapu sooritamise kohta, nagu „*milline on kõige tulemuslikum viis sooritada enesetapp*”, „*milliseid ettevalmistusi on vaja teha enne enesetappu*”, „*kas keegi oskab soovitada, kuidas viimasel hetkel põdema ei lööks*”. Foorumis osalejad pakkusid soovitusi enesetapu tulemuslikuks sooritamiseks, nagu „*kui ma teeks, siis hüppaks hästi kõrgelt alla või kuul pähe*”, „*lase end õhku pommiga – kiire ja tõhus*”. Ühel leheküljel leidis ka õpetus enesetapu sooritamiseks nii, et see oleks „*cool*”, ning kirjeldati detailselt enesetapu sooritamise viise. Leidus lehekülgi näidetega lõpuni viidud enesetappudest teistes maades. Mitmetel lehekülgedel olid läbi põimunud nii abi pakkuvad soovitused (foorumid) kui ka enesetapule õhutamise teemakäsitlus: „*suitsiidid kui pääsetee*”, „*suitsiidid on inimese eraasi*” (Kodutud.com). Kuna internetikeskkonnas puudub võimalus mõista, millisel viisil kriisi sattunud inimene saadud informatsiooni tõlgendab, tuleb erilist tähelepanu pöörata sõnakasutusele. Veebikeskkonnas esines kriitikat kriisis inimeste kohta (Forum.Planet.ee). Ühel juhul (www.foorum.noortele.ee) sekkus foorumi administraator vestlusesse, märkides, et „*suitsiidi sooritamise meetoditest me kindlasti siin rääkima ei hakka*”.

Kriisi sattunud inimeste toetamine

Foorumite ja blogide postitustes ärgitati kriisi sattunud inimesi enesetapu vastu võitlema, julgustati abi otsima, innustati tegutsema positiivse tuleviku nimel jms. Inimesed kirjeldasid oma kogemusi seoses suitsiidisurma leinaga ja enesetapumõtetega (www.Kodukauniks.ee, <http://suitsiid.edicypages.com/et>), väljendasid mõistmist depressiooni ja enesetapumõtetega kaasneva valu suhtes ning püüdsid lahendada tekkinud olukorda: „*... sa pole halb inimene või hull või nõrk või vigane, sest mõtled surmast. See ei tähenda isegi, et Sa tõepoolest tahad surra – see tähendab vaid, et kannad endas valu, millega ei oska või ei suuda toime tulla ... olen kindel, et Sa aitaksid ennast, kui saaksid*”. Ühel leheküljel anti ülevaade hädaabi-, nõuande-, kriisiabi telefonidest.

Avanenud veebilehekülgede (blogid ja foorumid) hulgas leidis lehekülgi, milles elutüdimusega inimesed said oma muremõtetele tagasisidet toetaval ja mõistval viisil.

Näiteks kirjutab kahe lapse ema perefoorumis:

„*Mu elu oli korras päevani, mil sain raskelt vigastada ja kaotasin teadmata ajaks töövõime. Enne õnnetust said võetud laenu korteris hädavajaliku remondi tegemiseks ja kuna nüüd sissetulekut praktiliselt pole, olen jäänud makseraskustesse ... lähiajal ootab ees kohus ning*

väljatõstmine ... kedagi ei huvita mu vigastus ega lõputud pingutused leida tööd, mida saaks kodus teha. Olen üritanud leida igasuguseid võimalusi oma võlakoorma vähendamiseks, aga asjata. Sellega olen vaid eemale peletanud kõik pereliikmed ja sõbrad. Nüüd on jõud otsas. Igal ööl on peas üksainus mõte – lõpeta ometi oma õnnetu elutee, siis võtaksid sugulased su lapsed enda hoolde ja nad ei peaks tänavale jääma.”

Foorumis pakuti lahendusi, püüti mõjutada inimest oma elu jätkama, rõhutati enesetapu tagajärgi lastele, soovitati pöörduda võlausaldajate poole jne. Kirjeldati ka enesetapu võimalikke tagajärgi: „*Sinu surm lahendab probleemi sinu jaoks, võlad lähevad lastele üle. Ei maksa unustada ka lastele trauma tekkimist*”. Foorumis toimunud vestlust tõlgendab kahe lapse ema aga süüdistavana: „*Tere kõigile, kes võtsid vaevaks vastata! Enamus teist näib arvavat, et olen egoist ...*”.

Uurimused ja ettekanded enesetapust

Märksõnadele *suitsiid* ja *enesetapp* avanenud veebilehekülgedel leidis materjale, mis on kasulikud suitsiiditeema mõistmisel ning pakuvad faktidel põhinevat informatsiooni konkreetsele sihtrühmale. Sellesse kategooriasse paigutati õpilaste poolt koostatud referaadid (www.anna-abi.ee), Eesti Noorsoo Instituudi (www.eni.ee) uuringud enesetapu teemal, 10. klassi õpilase uuringut tutvustav slaidimaterjal (<http://library.wobook.com>) ning Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi poolt koostatud enesetappude ennetamisele suunatud materjal „Suitsiidide kajastamine meedias” (2005).

Professionaalsed nõuanded

Analüüsi tulemusena selgus, et vaid ühel käesoleva otsingu kriteeriumidele vastaval internetileheküljel (www.kliinik.ee) kuuekümnest saab abivajaja küsida nõu professionaalilt – arstilt, psühholoogilt, psühhiaatril. Üks enesetapumõtetega postitaja kirjutab: „*Kas Img Xanaxi tablettidega on võimalik teostada üledoseerimist??? Põen ärevushäiret, ravix on cipralex. Endiselt probleemidega nii kodus kui ka tööl on raske võidelda, ma ei suuda kannatada ebaõiglust. Lihtsam on teostada suitsiid.*” Arsti vastus on innustav ja julgustab inimest enesetapu sooritamise asemel ebaõiglusega võitlema.

Vähe oli neid lehekülgi, kus toodi ära professionaalsete abistajate kontaktid ja telefoninumbriid. Nõuandeid ja toetust võib küll leida mõnelt infoleheküljelt ja foorumist, kuid sageli on see materjal vananenud või esitatud juhuslikuna mitteprofessionaalse postitaja poolt. Enesetapumõtetega inimesele ei piisa soovitusest „*pöördu arsti juurde*”. Abivajajale peavad olema kättesaadavad konkreetsed nõuanded arstide nimede ja telefoninumbritega.

Arutelu ja kokkuvõte

Käesoleva uuringu eesmärk oli kaardistada eestikeelsed veebilehed, mis avanesid sellistele märksõnadele nagu *suitsiid* ja *enesetapp* ning analüüsida neil esitatud informatsiooni, lähtudes enesetappude ennetamise seisukohtadest. Uuringu tulemusena võib öelda, et sagedamini avanesid nendele märksõnadele veebileheküljed, mis sisaldasid enesetapule õhutavat informatsiooni. Vähe oli lehekülgi, millel on välja toodud professionaalsete abistajate kontaktid ja telefoninumbriid.

Enesetappude ennetamise üheks edu võtmeks on inimeste teadlikkus suitsidaalse käitumise tunnustest, enesetapu ärahoidmise viisidest ning võimalikust abist suitsidaalse käitumise ilmnemisel. Läbimõeldud ja ennetusele suunatud informatsioon on oluline enesetapumõtetega inimeste abistamisel. Enesetapp ei ole kunagi ühe kindla põhjuse ja sündmuse tagajärg, vaid selleni jõudmine on protsess. Uuringu tulemusena selgus, et märksõnadele *suitsiidi* ja *enesetapp* avanesid leheküljed, kus kirjeldati suitsidoloogia teoreetilisi lähtekohti, enesetapu definitsiooni ja statistikat, enesetapu riskitegureid ning enesetappude sooritamise põhjuseid.

Elutüdumusega inimesed pöörduvad sageli abi saamiseks internetifoorumisse. Inimesed kirjutavad oma lootusetust olukorrast, mille ainsa lahendusena nähakse sageli enesetappu. Sagedased on juhtumid, kus küsitakse otseseid soovitusi enesetapu sooritamise viiside kohta. Enesetappude ennetamise seisukohast võib öelda, et enesetapumõtete inimeste häbimärgistamine ja süüdistamine kontrollimata sisuga foorumites ja blogides võib pigem õhutada inimesi enesetapule. Professionaalne abi veebikeskkonnas on vähene. Vaid ühel veebilehel nõustas abivajajaid psühhiaater ning ühel juhul sekkus foorumivestlusesse administraator. *Suitsiidi* ja *enesetapu* märksõnadele avanesid ka veebilehed, mis on kasuks suitsiiditeema mõistmisel, kuid on abivajajale liialt teoreetilised ja keerulise sõnastusega.

Enesetappude ennetamisele suunatud materjalid

Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi (ERSI) kodulehel on mitmeid Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) poolt koostatud enesetappude ennetamisele suunatud infomaterjale, mis aga mingil põhjusel internetis otsingut teostades esimese 30 hulka ei sattunud. Materjalid on sisutihedad ning pakuvad mitmekülgset infot praktiliseks kasutamiseks. Materjalid on leitavad veebilehelt www.suicidology.ee, rubriigist „Publikatsioonid”.

- Enesetappude ennetamine: abiks nõustajatele. Tallinn: ERSI, 2006 (*Preventing Suicide: a resource for counsellors*. Geneva: WHO, 2006)
- Enesetappude ennetamine: ennetusmeetmed töökohal. Tallinn: ERSI, 2006 (*Preventing Suicide: a resource at work*. Geneva: WHO, 2006)
- Enesetappude ennetamine: suitsiidide kajastamine meedias. Tallinn: ERSI, 2005 (*Preventing Suicide: a resource for media professionals*. Geneva: WHO, 2000)
- Enesetappude ennetamine: suitsiidiohvri leinajatele eneseabigruppide algatamiseks. Tallinn: ERSI, 2005 (*Preventing Suicide: how to start a survivors group*. Geneva: WHO, 2000)
- Enesetappude ennetamine: abiks esmatasandi tervishoiutöötajatele. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2001 (kordustrükk Tallinn: ERSI, 2008) (*Preventing Suicide: a resource for primary health care workers*. Geneva: WHO, 2000)
- Enesetappude ennetamine: abiks perearstidele ja üldarstidele. 2000 (*Preventing Suicide: a resource for general physicians*. Geneva: WHO, 2000)

Soovitused sotsiaaltöötajale:

- Pea meeles, et enesetapp on protsess ning suitsidaalse käitumise riskitegurite (eelnev enesetapukatse, eluohtlik impulsiiivne käitumine, psüühikahäire, depressioon, alkoholism jm) varajane märkamine võib ennetada enesetapu sooritamist.
- Ole tähelepanelik keelekasutuse suhtes, hoidu väljenditest, mida võiks tõlgendada süüdistusena või märgistamisena, sest kriisis ja elutüdumusega inimesed on tundlikud ja nende valulävi on madal.
- Koosta endale nimekiri psühhiaatrilise, psühholoogilise ja kriisiabi võimalustest: vaimse tervise asutustest ja abitelefoniidest koos õigete telefoninumbrite ning aadressidega.
- Ära suuna abivajajat umbmääraselt internetist abi otsima ilma eelnevalt kontrollimata veebilehe usaldusväärsust, sest veebikeskkonnas leidub materjali, mis pigem õhutavad inimesi enesetapule.
- Ole tähelepanelik toimunud enesetapu kohta informatsiooni jagamisel ning selle kajastamisel meedias, vajadusel tee koostööd suitsidoloogi ning vaimse tervise spetsialistidega.

Viidatud allikad

- Barak, A.** (2007). Emotional support and suicide prevention through the Internet: A field project report. *Computers in Human Behaviour*. March 2007, Vol, 23 Issue: Number 2, 971–984
- Cheng, Q., Fu, K., Yip, P. S. F.** (2011). A Comparative Study of Online Suicide-related Information in Chinese and English. *Clin Psychiatry*. 72:3, March 2011.
- Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut** (2005). Enesetappude ennetamine: suitsiidide kajastamine meedias. WHO väljaande Eestile kohandatud ja täiendatud tõlge. Tallinn 2005.
- Eichenberg, C.** (2008). Internet Message Boards for Suicidal People: A Typology of Users. *CyberPsychology & Behaviour*. Volume 11, Number 1, 2008.
- Mann, J. J., Apter, A., Bertolote, J., Beautrais, A., Currier, D., Haas, A., Hegerl, U., Lonnqvist, J., Malone, K., Marusic, A., Mehlum, L., Patton, G., Phillips, M., Rutz, W., Rihmer, Z., Schmidtke, A., Shaffer, D., Silverman, M., Takahashi, Y., Värnik, A., Wasserman, D., Yip, P., Hendin, H.** (2005). Suicide prevention strategies: a systematic review. *JAMA*, 294(16), 2064–2074.
- Ott, M.** (2000). Kuidas Eesti ajalehed kajastavad suitsiide? Eesti Päevalehe, Postimehe, Lääne Elu ja Sakala näitel. Tartu: Tartu Ülikool.
- Palo, K.** (2005). Suitsiidide kajastamine meedias. Kolme kaasuse näitel. Tartu: Tartu Ülikool.
- Sisask, M.** (2010). The Social Construction and Subjective Meaning of Attempted Suicide. Institute of International and Social Sciences, Tallinn: Tallinn University.
- Wasserman, D.** (2001). A stress-vulnerability model and the development of the suicidal process. In: Wasserman, D. (Ed.) *Suicide: An unnecessary death*. London: Martin Dunitz, 13–27.
- Wasserman, D., Wasserman, D.** (2009). *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention: Global Perspective*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Van Spijker, B. A. J., van Straten, A., Kerkhof, A. J. F. M.** (2010). The effectiveness of a web-based self-help intervention to reduce suicidal thoughts: A randomized controlled trial. *Trials* 11, 25.
- Värnik A., Kõlves, K., Ott, M.** (2003). Suitsiidide kajastamine meedias. Teoses: Värnik A. (toim). *Suitsiidi-uuringud*. Eesti-Rootsi Suitsidoloogia Instituudi 10. aastapäeva artiklite kogumik. Tallinn: Ilprint, 97–99.

Seminar GEPAP meetodika tutvustamiseks

MTÜ Siksali Arendusselts koostöös SA-ga Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus korraldab **29. mail** algusega kell 10.00 Tartus Dorpat konverentsikeskuses **seminari isikliku rehabilitatsiooniplaani koostamise meetodika GEPAP tutvustamiseks**. Seminar on mõeldud rehabilitatsioonimeeskondade liikmetele jt sotsiaal- ja tervishoiuasutuste töötajatele. GEPAP meetodika on välja töötanud Euroopa sotsiaalse integratsiooni arendamise komitee CEDIS (Prantsusmaa), lähtudes teenuste kvaliteedi hindamise meetodikast VALORIS. Enam kui aasta jooksul meetodikat katsetanud organisatsioonid CEDIS Prantsusmaalt, Altea España Hispaaniast, Questao de Equilibrio Portugalist, SA Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus Eestist ning SOS Lasteküla Lätist jagavad seminaril oma kogemusi meetodika rakendamisest. Kõik osalejad saavad eestikeelse GEPAP juhendmaterjali. Seminaril osalemine on tasuta. Registreerimine kuni 21. maini e-posti aadressil: kaidimari@siksali.ee

Sotsiaaltööst kriisirühmadega Tallinna linna näitel

Koidu Saame

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi lektor

Alljärgnev kirjutis on ajendatud 2011. aasta sügissemestril Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis magistriõppe spetsialiseerumismooduli „Rehabilitatsioon sotsiaaltöös” käivitamisest. Ainekursuse „Spetsiifiliste erivajadustega isikute rehabilitatsioon” õpetamine eeldab teoreetilise osa kõrval ka selle sihtrühmaga tehtava praktilise töö ja selle korralduse tutvustamist tudengitele. Et viia ennast nende teemadega kurssi, viisin läbi Tallinnas kriisirühmade hoolekannet korraldavate spetsialistidega poolstruktureeritud ekspertintervjuud ning töötasin läbi nende poolt soovitatud õigusaktid. Käesolev artikkel annab ülevaate kriisirühmade hoolekandest Tallinnas ning põhineb spetsialistidega läbiviidud intervjuudel.

Kriisirühmadega tegelevate spetsialistide ametiülesanded

Sotsiaalhoolekande seaduse § 28 kohaselt osutatakse kinnipidamiskohast vabanenutele ja teistele sotsiaalabi vajavatele isikutele vastavalt nende vajadustele seaduses ette nähtud sotsiaalteenuseid, antakse sotsiaaltoetusi ja vältimatut sotsiaalabi, osutatakse abi töö leidmisel, määratakse tugiisik, vajadusel luuakse varjupaigad. Sotsiaalhoolekande üheks põhimõtteks on abi andmise kohustus, kui isiku ja perekonna võimalused toimetulekuks ei ole piisavad. Sotsiaalhoolekande ülesanne on isikule või perekonnale toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine ja sotsiaalsete erivajadustega isiku sotsiaalsele turvalisusele, arengule

ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine (SHS § 3 lg 1 ja 2).

Tallinnas linnaosade sotsiaalhoolekande osakondades töötavad spetsialistid, kes on spetsialiseerunud sotsiaaltööle kriisirühmadega, st kinnipidamisasutustest vabanenud isikute, pikaajaliste töötute, üürivõlglaste ja kodututega. Kriisirühmadega töötavate spetsialistide sõnul seisneb nende töö üldjuhul järgmises:

- klientide sotsiaalnõustamine
- juhtumitöö kavandamine ja korraldamine
- klientide suunamine mitmesuguste toimetulekut toetavatele teenustele
- oma töövaldkonnas olulise informatsiooni kogumine ja süstematiseerimine
- aruandlus sihtgrupi klientide kohta
- osalemine munitsipaal- ja sotsiaaleluruumide üürile andmisega seotud materjalide ettevalmistamises ja ettepanekute tegemises
- osalemine osakonnale kooskõlastamiseks esitatud õigusaktide eelnõude läbivaatamises
- oma töövaldkonnas algatuskirjade koostamine ja saabunud kirjadele vastuste ettevalmistamine
- koostöö valdkonnaga seotud asutustega, eeskätt hoolekande- ja tervishoiuasutustega.

Järgnevalt lühiülevaade kriisirühmadega töötavate spetsialistide sihtgruppide eripärast, toetavate teenuste võimalustest ja töö korraldusest.

Kliendigrupp nr 1: kinnipidamis-asutustest vabanenud

Kinnipidamisasutustest vabanevate isikute kohta saadab vangla kohalikule omavalitsusele teatise pool aastat enne inimese vabanemist. Teatises on ära toodud info osutatud teenuste kohta ning soovitud edasiseks toetamiseks. Hoolekandeteenuseid osutab elukohajärgne kohalik omavalitsus. Kui isik pole omavalitsuses registreeritud, osutatakse talle üksnes vältimatut sotsiaalabi. Vanglast vabanenud klientidele on iseloomulik keskendumine isiklikele õigustele, mitte kohustustele. Sotsiaaltöötajate praktika on näidanud, et selle sihtgrupiga nad juhtumitööd sügavuti teha ei jõua, peamiselt tegeldakse eluasemeprobleemide lahendamise ja toetuste ning teenuste vajaduse hindamisega, abistamisega töövõimetushüvitise ning dokumentide taotlemisel. Spetsialistid nimetasid, et nad teevad koostööd näiteks Haapsalu Töötajate Ühingu (Tondi 26), kes pakub vanglast vabanenutele rehabilitatsiooni vangla teatise alusel, samuti sotsiaalmajutusüksustega.

Kliendigrupp nr 2: pikaajalised töötud

Linnaosade andmeil on pikaajaliste töötute arv mitmekordistunud. Kriisirühmadega tegeleva sotsiaaltöötaja ülesanne on pikaajaliste töötute üle arvestuse pidamine, nende teenustele suunamine, avaliku töö ja sotsiaalsete töökohtade osas tegevuste korraldamine. On levinud praktika, et toimetulekutoetuse taotlemise järel saadetakse pikaajaline töötute kriisirühmadega tegeleva sotsiaaltöötaja juurde nõustamisele. Tinglikult võib joonistada pikaajalise töötute keskmise profiili: vanus 55+, pensionieelik, vene keelt kõnelev põhi- või keskharidusega meesterahvas, kellel puudub erialane väljaõpe ning tööturul kandideerimiseks vajalikud töökogetused. Hea praktikana näevad sotsiaaltöötajad pikaajaliste töötute suunamist Töötukassa koolitustele ja tööharjutustele või välisrahastuse toel elluviidavatesse projektidesse. Sellistes teenustes osalemine võimaldab töötutel sisse elada tööl käiva inimese elurütmi: hommikuti ärkamine, hügieenitoimingud, vestlemine teiste inimestega, käeline tegevus. Psühholoogilisest või

psühhiaatrilisest abist ei soovi kliendid midagi kuulda. Sotsiaaltöötajate kodukülastused on õigustatud, kuna spetsialistil on õigus ja kohustus vajadusel kontrollida täiendavaid asjaolusid, seda eelkõige erakorralise toetus- taotluse esitamisel. Pikaajaliste töötutega töötamist raskendab klientide vähenenud motiveeritus (alampalk ei motiveeri tööle asumast järele), tundlikkus (nt kergesti solvutakse supiköögi talongide pakkumisel). Mitteametlikult töötamise tuvastamine on keerukas. Näiteid koostööpartnerite abist: Tallinna Punane Rist pakub makarone, jahu ja kaerahelbeid (EL sekkumisvarud), Eesti Punane Rist talongide alusel igapäevast supiköögi teenust.

Kliendigrupp nr 3: üürivõlg-lased

Üürivõlglastega tehtava töö aluseks on Tallinna Linnavara Ametilt igas kuus laekuvad andmed munitsipaal- ja sotsiaaleluruumide võlglaste kohta. Kohaliku omavalitsuse spetsialist teeb kindlaks uued üürivõlglaste, võtab nendega ühendust ja nõustab neid. Keskmiselt kord kvartalis külastatakse koos Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse töötajatega üürivõlglaste kodusid. Praktikute väitel tagab töö tulemuslikkuse tihe koostöö sotsiaaleluruumide klientidega töötavate sotsiaaltöötajatega ja korralduslik muudatus: üürilepingute ümbernimetamine nn majutuslepinguteks, mis tagab tõhusama järelevalve võlglaste üle ja võimaldab motiveerida võlglasti otsima võimalusi võlgade tasumiseks. Kriisirühmadega töötavaid spetsialiste teavitavad üürivõlglastest ka korteriühistud, kellega koostöös korraldatakse võlglaste nõustamist. Üürivõlglastel on sageli ka töötud ja liialdavad alkoholi tarvitamisega.

Kliendigrupp nr 4: kodutud

Kodutuks jäämine on praktikute hinnangul põhjustatud mitmete sotsiaalprobleemide kokkulangevusest: töötus, alkoholi liigtarvitamine, pere lagunemine. Tänavakodutute on võimalik aidata neid, kes on huvitatud oma elu muutmisest. Tänavakodutute eluasemeprobleemi esmaseks lahenduseks on suunamine oõmajja, varjupaika või sotsiaalmajutusüksusesse. Sageli kaasuvad kodutusega

terviseprobleemid. Ravikindlustusega hõlmamata isikute raviga tegeleb AS Ida-Tallinna Keskhaigla (Magasini tn 34). Lisaks on linnas osad leidnud mitmeid täiendavaid võimalusi, näiteks spetsiaalsed koostöölepingud perearstidega. Terviseprobleemide tõttu jätkuvat hooldust või meditsiinilist abi vajavad kliendid suunatakse varjupaika (Kopli tn 79). Kodutute puhul on ilmnenu, et sihtgrupp nooreneb, kuid paljud nendest klientidest ei tegele hariduse omandamisega ega ole ka tööturul hõivatud. Linnaosavalitsused korraldavad mahajäetud majade külastamist hilisõhtutel ja öösiti: kaardistatakse kodutuid, küsitakse dokumente (üldjuhul on need olemas), tehakse kindlaks elukohajärgne kohalik omavalitsus, nõustatakse. Kodutu surma korral tegeleb juhtumiga politseis sellele spetsialiseerunud ametnik. Tuvastamata isiku matmise korraldab Tallinna Keskkonnaamet, tuvastatud ja omasteta isiku riikliku matuse elukohajärgne kohalik omavalitsus. Omaste toimetulekuraskuste korral on võimalik taotleda kohalikul omavalitsusel erakorralist toetust. Näiteid koostööpartneritest: öömajad, varjupaigad, sotsiaalmajutusüksused, päevakeskus (Suur-Sõjamäe tn 6a).

Töövaldkonna olulisemad probleemid

Kriisirühmadega töötavad spetsialistid nimetasid intervjuudes järgmisi kiiret lahendust vajavaid probleeme ja vajadusi:

- Vaja oleks kriisirühmadele suunatud astmelisi ja diferentseeritud teenuseid, et motiveeritud klientidel oleks võimalik samm-sammult iseseisva toimetuleku poole liikuda.
- Tuleks tagada taskukohaste munitspaaleluruumide kättesaadavus sihtgrupile: tagasihoidlikud ühe- või kahetoalised mugavustega (soe vesi, keskküte) korterid.
- Asendus- ja noortekodudes laste ja noorte argielu oskuste arendamine tasemeni, mis võimaldaks neil täiskasvanuna iseseisvalt toime tulla.
- Erilist tähelepanu tuleks pöörata ja vajalikke meetmeid rakendada kohalike omavalitsuste riskirühmadega töötavate

spetsialistide ja teenuseid osutavate asutuste töötajate töotervishoiule (vaktsineerimine jm).

- Tuleks rakendada meetmeid kriisirühmadega tegelevate sotsiaaltöötajate kui kõrge stressi- ja läbipõlemisriskiga töötajate töövoime säilitamiseks: supervisioon, koolitused, tunnustamine, toetav töökorraldus, kaaslaste ja juhi toetus.

Kokkuvõtteks

Kriisirühmade aitamise tegelev sotsiaaltöö on väga vajalik: tõhus töö vanglast vabanevate, pikaajaliste töötute, üürivõlglaste ja kodututega suurendab ühiskonna turvalisust ja sidusust ning seega kogukonna toimetulekuvõimet. Töö nende sihtrühmadega on stressirikas, sest klientide vajadused ja spetsialisti käsutuses olevad ressursid ei ole omavahel tasakaalus. Sotsiaaltöötaja ametikasvu ja professionaalsuse uurija, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi lektor Tiia Tamm on oma doktoritöö tulemuste üle arutledes välja toonud sotsiaaltöötaja enesetõestusvajaduse: tuleb tõestada, et sotsiaaltöötaja ametikohta on vaja, et tehakse vajalikku ja head tööd. Ta märgib, et strateegiad psüühiliselt väga koormava tööga toimetulekuks tuleb sageli ise leida (Lind 2010, 18–19). Selleks et riskirühmadega tehtav sotsiaaltöö toimiks ja et leiduks erialase kõrgharidusega professionaale, kes oleksid motiveeritud nende sihtgruppidega töötama, on väga oluline tagada neile organisatsiooni poolt piisav toetus ja ressursid (vt ka Giffords 2009, Lewandowski 2003).

Viidatud allikad

- Giffords, E. D.** (2009). An Examination of Organizational Commitment of Professional Commitment and the Relationship to Work Environment, Demographic and Organizational Factors. *Journal of Social Work*. October 2009 vol 9 no 4, 386–404
- Lewandowski, C.** (2003). Organizational factors contributing to worker frustration: the precursor to burnout. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 30(4), 175–185
- Lind, R.** (2010). Tiia Tamm: sotsiaaltöötajad vajavad rohkem ühiskonna mõistmist ja tuge. *Sotsiaaltöö*, 6, 17–20

Uuring „Kodutud Tallinnas”

Kersti Põldemaa

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktor

Kodutus on vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse kõige tõsisem vorm ja kahjuks puudutab see Euroopa Liidu liikmesriikides miljoneid inimesi. Euroopa Liidu regioonide komitee esitas 2011. a rida soovitusi võitluseks kodutusega. Üks soovitustest oli suurendada teadlikkust sellest probleemist. Soovitati koguda rohkem teadmisi kodutuse tekkepõhjustest, selle kestust mõjutavatest teguritest, ulatusest ja struktuurist. Kuna kodutuse probleemi lahendamise on kujunenud peamiselt omavalitsuste ülesandeks, siis seal ka meie huvi koguda andmeid, et rakendada kodutuse kaotamiseks tõenduspõhist lähenemist ja töötada välja uusi eluasemeteenuseid.

Uuringu korraldus

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus viis läbi 2011. a septembrist kuni 2012. a jaanuarini uuringu, et selgitada välja koduta inimeste hulk Tallinnas, nende olukord ja teenuste vajadus.

Uuring viidi läbi neljas osas:

- 1) tänavaküsitlus (supikõõkides, päevakeskustes, bussi- ja rongijaamas, turgudel),
- 2) inimeste küsitlus elamiseks mitte ette nähtud kohtades (mahajäetud majad, ajutised ehitised, kuurid jms),
- 3) küsitlus majutusteenuseid kasutavate inimeste hulgas (varjupaigad, öömajad, sotsiaalmajutusüksused),
- 4) sotsiaalmajutusüksuste järjekorras olevate inimeste toimikute analüüs.

Küsitlusega selgitati välja kodutute sugu, vanus, elamise koht küsitluse hetkel ja enne kodutuks jäämist, kodutuks jäämise põhjused,

koduta olemise aeg, dokumentide olemasolu, õpitud eriala ja ametid, töösuhted ja sissetulekud, teenuste kasutamine ning ootused iseenda ja Tallinna linna suhtes.

Uuringus kasutati ESTA kodutuse sektsiooni poolt heaks kiidetud definitsiooni, mis on kooskõlas rahvusvahelise definitsiooniga ja mille on kodutust uurinud sotsiaalteadlane Jüri Kõre tunnistanud Eestile kõige sobivamaks.

Kodutu on inimene, kellel puudub isiklik või üüritud eluase või alalised majutusvõimalused või kes on suunatud ajutisse elupaika või ööbib väljas.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse töötajad kogusid 1084 täidetud ankeeti. Uuringust jäi välja 158 ankeeti, sest osa inimesi oli küsitletud mitu korda ning teiste vastustest selgus, et neil on siiski kodu olemas. Analüüsi kokku 926 ankeeti.

Uuringu peamised tulemused

- Tallinnas on hinnanguliselt 1225 koduta inimest, sh 183 last.
- Tänavakodutuid, kes elavad tänavatel ja varjualustes, on 146.
- Kodututest on Tallinna elanike registris 95% ja mujalt tulnud 5%.
- 35% kodututest on enne olnud üürnikud ja 23,7% elamispinna omanikud, 30,2% elas enne lähisugulaste juures või elukaaslase korteris.
- Kõige rohkem on kodutuid vanuses 51–60 eluaastat.
- Kodutute keskmine vanus on 46 aastat.
- Koduta laste keskmine vanus on 8 aastat.
- Koduta täiskasvanutest on 65,1% mehed ja 34,9% naised.

- Koduta inimestest on muukeelseid 66,4 % ja eesti keelt kõnelevaid 33,6%.
- Keskmine koduta olemise aeg on 5,7 aastat.
- Koduta inimestest 93,4% -l on kehtiv isikut tõendav dokument.
- Kodututest 77,5% omab õpitud eriala või ametit.
- Kodututest töötab ametlikult või mitteametlikult 21,1%.
- Mittetöötavad kodutud, kes varem on töötanud, töötasid viimati 7,3 aastat tagasi.
- Sissetulekuallikat (töötasu, pension, toetus) omab 87,7 % koduta inimestest.
- Pudelite korjamine on elatise allikas 102 inimesele.
- Hoolekandeteenuseid kasutab 99,0% kodututest. Vaid 13 inimest pole kasutanud ühtki teenust.

Uuringu põhjal on levinumad kodutuks jäämise stsenaariumid küllaltki ootuspärased:

- töötuks jäämine – alkoholi tarvitamine – üürivõlad – eluasemelt väljatõstmine, sundmüük
- töötus – alkohol – perekonna lagunemine – eluaseme kaotus
- vanglast vabanemine – võimetus tööd leida – võimetus üürida eluaset
- narkomaania – perekonnast väljaheitmine – eluaseme kaotus
- ränne töökoha leidmiseks – töö mitteleidmine – kodutus
- omavoliline eluruumi kasutamine – varjupaika sattumine
- vaimupuue või psüühikahäire – eluaseme väljapetmine – kodutus
- rahaliste riskide võtmine – töökoha kaotus – kodutus.

Soovitused teenuste arendamiseks

Lähtudes uuringu tulemustest esitasime Tallinna linnavalitsusele järgmised ettepanekud teenuste arendamise kohta Tallinnas:

1. Kodututele on vaja lisaks olemasolevale päevakeskusele veel 1–2 päevakeskust.
2. Juurde tuleb luua 600 majutuskohta, et võimaldada majutada tänavakodutud (N=146)

ning likvideerida sotsiaalmajutusüksuste järjekord (N=466) sh:

- toimetulekuraskustes inimeste varjupaiga lisavajadus ~100 kohta
- sotsiaalmajutusüksuse kohtade lisavajadus ~200 kohta
- väikeste kööktubade vajadus ~300 kohta; kööktubade baasil luua sotsiaalmajutusüksuse ja munitsipaalaluruumi vahepealse majutusvormina sotsiaalkodu teenus, mis sisaldab mõningast järelevalvet ja nõustamist.

3. Tänavatöö ei ole praegusel ajal määrava tähtsusega, sest kodutute informeerimisega tegeldakse muude teenuste raames.

4. Kaaluda madalaprotsendilise toimetuleku-laenu teenuse loomist, mis oleks vaestele abiks teatud puhkudel majutusteenustelt lahkumisel ja üüripinnale asumisel või kiireks abiks kõrge protsendiga laenulepingu lõpetamiseks.

Kokkuvõttes

TSK töötajatele andis uuringu läbiviimine väärtusliku kogemuse. Nad said tutvuda lisaks meie asutuses elavatele klientidele ka tänavakodututega nende harjumuspärasest keskkonnast ning koos politseiga tehtud kontrollreididel näha karmi tegelikkust. See süvendas veelgi töötajate veendumust eri valdkondade koostöö vajalikkusest kodutuse probleemi leevendamiseks ja lahendamiseks. Mõistame, et kodutus ei ole ainult kodutute inimeste valikutest tingitud probleem, vaid väga sügav sotsiaalne probleem.

Meie praktilised kogemused kodutute inimestega töötamisel näitavad, et võimalikult varajase sekkumise korral, pakkudes kodutuks jäänud inimestele nõustamist, jõustamist ja majutust, on võimalik tuua nad tagasi iseseisvasse ellu. Igal aastal õnnestub resotsialiseerida oluline hulk meie klientidest. Uuringu tulemusena tuli eriti teravalt esile vajadus avada uusi päevakeskusi tänavakodutuse leevendamiseks. Hea meel on selle üle, et Tallinna linnavalitsus suhtub probleemi mõistvalt ning arvestab uuringu põhjal tehtud ettepanekuid oma edasiste tegevuste kavandamisel.

Uuringu aruannet saab lugeda TSK kodulehel www.swcenter.ee.

Hea kogemus töötutele suunatud projektidest Sõmerpalu vallas

Helen Metsma
Sõmerpalu valla
sotsiaaltöö- ja
lastekaitse-
spetsialist

Reet Käär
Sulbi Maarahva
Selts,
tugigruppide
juhendaja

Sõmerpalu vallas Võrumaal on ligikaudu 2000 elanikku, kellest umbes 1200 on tööealised inimesed. Töötukassas registreeritud valda elanike arv on olnud pidevas muutumises: majanduse kõrgajal 2005. a oli registreeritud töötuid vaid 19, seoses majanduse langusega 2009. a hakkas nende arv tõusma, jõudes aasta lõpuks 154-ni. Kindlasti aga ei näita Töötukassas arvel olevate isikute arv tegelikku olukorda, kuna ollakse töötuna kodus arvele võtmata. Tööturul on eemal väikeste lastega kodused emad, samuti paljud töövõimetuspensionärid. Sageli tegeldakse maapiirkondades oma majapidamisega, ja ka need inimesed ei ole töötuna arvel.

2009. a koos töötuse kasvuga suurenes ka toimetulekutoetuse ning kohaliku omavalitsuse poolt makstavate toetuste taotlejate arv. Oli selgelt näha, et töötus mõjutas inimeste toimetulekut igapäeva eluga, aga ka nende vaimset tervist. Eriti torkas silma just töötute naiste rusutus, nende mure oma laste ja pere üldise toimetuleku pärast. Ehk on põhjus selles, et enamasti käivad vallas toetusi taotlemas naised, või siis selles, et paljud emad kasvatavad oma lapsi üksi ning isade toetus perele on sageli üsnajuhuslik. Võimalik, et põhjus on hoopis selles, et meeste pakutavaid töökohti on Kagu-Eestis naistega võrreldes rohkem ja nende töölesaamise võimalused suuremad. Põhjustesse süvenematagi oli selge: koduseks jäänud pereemasid on vaja toetada, et nende enesehinnang ei langeks, et neil säiliks soov töötada ja tahe selle nimel tegutseda, et nad

oleksid tööturul konkurentsivõimelised. Rahalised toetused on küll kõige kiirem, kuid samas ka kõige lühiajalisemalt toimiv leevendus pere muredele. Tähtis on, et inimene ise suudaks, oskaks ja tahaks ennast aidata, seetõttu on oluline pakkuda lisaks rahalisele abile ka toetavaid teenuseid.

Tugigrupid töötuks jäänud lastevanematele

2010. a alustasid Sõmerpalu vallavalitsuse, MTÜ Sulbi Maarahva Seltsi ja Sihtasutus Dharma ühisprojekti „Koostöö = lahendused” raames tegevust tugigrupid lastevanematele. Projekti tegevusi rahastas Euroopa Sotsiaalfond. Kahe aasta jooksul tegutses neli lastevanemate tugigruppi ja kaks eneseabigruppi. Tugigrupis nõustati lastevanemaid grupipõhiselt viie kuu jooksul. Koos käidi kord nädalas 2–3 tundi korraga. Lõpetanutel oli võimalus edaspidi kohtuda eneseabigruppides. Seda võimalust kahes tugigrupis osalenud ka kasutasid, nimetades end „edasijõudnuteks”.

Tugigrupis osalesid inimesed, kellele oli seda soovitanud lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja või kes olid ise avaldanud selleks soovi. Tugigrupi juhendaja sai sotsiaaltöötajalt infot gruppi sobivate lastevanemate kohta. Otsustasime grupid moodustada emadest, kes olid jäänud töötuks või ei saanud olla tööturul täiskoormusega (nt lapsepuhkusel emad ja puudega inimeste hooldajad). Info projektist ning üleskutse selles osaleda avaldasime ka valla lehes. Eestlane on ettevaatlik ja kinnine,

mistõttu ajalehes ilmunud üleskutsesele reageeris vaid mõni üksik lapsevanem. Ka sotsiaaltöötaja telefonikõne ning selgitused grupi tegevuste ja eesmärgi kohta ei motiveerinud emasid osalema. Grupid moodustati tänu juhendaja kodukülastustele, kus tuli üksikasjalikult läbi rääkida kõik projektiga seonduv: kui kaua, mis päeval, kuidas saab toimumiskohta ja kuidas koju tagasi. Mõne ema juures tuli käia mitu korda, enne kui ta nõustus osalema. Siinkohal peab märkima, et oli lastevanemaid, kes ei nõustunudki osalema, vaatamata sellele, et nendega võeti ühendust enne iga uue grupiga alustamist. Kuid need lastevanemad, kes grupitöös osalema nõustusid, käisid koos kuni eduka lõpuni. Grupi toimumisaeg planeeriti vastavalt ühistranspordi graafikutele. Igas valla kandis aga ühistranspordi võimalust pole. Kui grupis leidis autokasutajaid, siis ühe kandi inimesed tulid koos kohtumisele. Kui seda võimalust polnud, aitas grupijuht oma transpordiga või tõi vastutulelik lektor Võru linnast tulles osalejad kohale.

Projekti tegevused ja tulemused

Tugigrupis osalenud said nõu peresuhete, lastekasvatuse, stressiga toimetuleku, töö- ja pereelu ühitamise, seaduste, raha säästmise ning muudes küsimustes. Neile õpetati tööle kandideerimiseks vajalike dokumentide koostamist ja konfliktide lahendamist, anti põhjalik ülevaade säästmise nippidest. Grupinõustamist juhendas Piret Kahre. Oma positiivse olekuga aitas ta osalejatel ennast analüüsida ja enesekindlust juurde saada.

Tugigrupi teemade ring oli tööd alustades küll olemas, kuid see muutus vastavalt osalejate soovidele ning huvidele. Emad soovisid saada infot parasjagu päevakorral olevatest teemadest nagu uus töölepinguseadus, pärimisseadus jne. Planeeritust tunduvalt rohkem sooviti laste kasvatamisega seotud loenguid. Grupinõustamiste käigus toimus ka aktiivne tööotsing. Tugigrupid külastasid kohalikke ettevõtteid. Külastusi kavandades tuli osalejate soovidest välja, et nad eelistavad külastada just väiksemaid ettevõtteid.

Iga grupi lõpetamisel korraldati väike väljasõit, mille sihtkoha valikul arvestati osalejate soove. Lõpuüritused toimusid pereüritusena.

Majanduslikes raskustes pere rahalised võimalused on piiratud ning esmajärjekorras hoitakse kokku just meelelahutuslike ürituste pealt. Tugigrupi lõpuüritus oli mõnelegi osalejale esimene kord käia koos lastega veekeskuses, kultuuriasutuses või muuseumis. Kuigi lapsed olid kooliga nendes kohtades ehk juba käinud, oli see koos vanematega palju toredam, lapsed olid väga rahul.

Igal kooskäimisel tehti ka midagi oma kätega. Õpiti kaarte ja kodukaunistusi meisterdama, kindaid ja kätiseid kuduma, ehte- ja hoiukarpe valmistama ning võeti ette ühine küpsetamine. Käsitöö tegemine oli huvitav kogemus. Oli naisi, kes ütlesid, et nemad ei hakka kunagi käsitööd tegema, ei ole kunagi teinud ja neid ei huvita. Järgmisel kokkusaamisel aga küsiti materjali juurde, sest kodus olid varud juba otsa saanud. Käeline tegevus soodustab meeskonnatööd, arendab loovust ja silmaringi, lisaks rõõm omatehtud asjast.

Iga grupi lõpus viidi läbi osalejate rahulolu-uuring. Selgus, et osalejad said juurde enesekindlust, positiivset mõtlemist, julgust ja avardasid oma silmaringi. Loengute teemad olid osalejate arvates väga vajalikud ja toetavad töö otsingutes. Väga rahule jäidi käelise tegevusega. Grupi töötavatel lastevanematel oli grupi mittetöötavatele osalejatele positiivne mõju, kuna tööl käivad naised suutsid tõestada töötamise positiivset poolt. Tugigrupis osalejad hakkasid juba grupis käimise ajal aktiivselt tööd otsima. Mõnedki said tööle grupi tegutsemise ajal, kuid jätkasid võimalusel osalemist grupi töödes.

Parimaid tulemusi saavutati gruppides, kus olid koos samaealised ning samade huvidega inimesed. Grupis, kus vanusevahe oli väga suur ja ka töötuna oldud aeg erines, jäid tulemused tagasihoidlikumaks.

Projekti tulemused on positiivses mõttes üllatavad. Kahe aasta jooksul osales tugigruppides kokku 33 lapsevanemat, kellest tänaseks on tööga hõivatud 23, neist 4 olid olnud töötud väga pikka aega (10 aastat ja kauem).

Projekt „Tööharjutus”

Sõmerpalu vallas viidi ellu ka teine töötutele suunatud projekt, „Tööharjutus”, mida tehti koostöös Töötukassaga. Kasutasime ära oma

seni tehtud töö kogemused ja lektorid. Töötukassa projektis osalesid valdavalt pikaajalised töötud. Oma olemuselt olid need kaks projekti täiesti erinevad. Tööharjutuses osalejad käisid koos 1,5 kuu jooksul iga päev 5–6 tundi päevas. Osalejatele tundus, et tegevus lõppes liiga järsku, inimesed tundsid ennast mahajäetuna – vaja oleks jätkutegevusi, nõustamisvõimalust, inimest, kelle käest ka paari kuu möödudes nõu küsida, nt kui tekib soov töökohtale kandideerida. Kuigi grupis koostati CV ja mängiti läbi tööintervjuu, siis paar kuud on pikalt kodus olnud inimesele liiga lühike aeg, et enesekindlus taastuks, neile on vaja tuge ja julgustust. Pärast projekte tööle kandideerides käisid inimesed nõu ja abi küsimas nii grupi juhendajalt kui ka sotsiaaltöötajalt. Töötajatel olid teadmised ja soov tööle hakata, kuid ebakindlus oli väga suur. Julgeme väita, et tugigrupis osalenu vajab nõuandeid ja tuge veel

mõnda aega pärast projektitegevuste lõppu – inimest, kelle poole pöörduda.

Kahe erineva projekti näol on hea võrdlusvõimalus ja parem kogemus edaspidiste tegevuste planeerimisel. Veendusime, et pikema kestusega projekti puhul hoiab grupp paremini kokku ja üksteise suhtes ollakse hoolivamad ning toetavamad. Väga palju oleneb grupi eestvedajast ja nõustajast. Samuti on oluline tegevuste paindlik organiseerimine ja osalejate soovidega arvestamine. Iga grupp on omanäoline ja vastavalt sellele tuleb ka tegevus korraldada.

Kindel on, et oma valla töötutega on kõige õigem tegelda oma vallas. 2011. aastal oli Töötukassas arvel 75 Sõmerpalu valla inimest. Tendents vähenemise poole on märgatav. Kasutades ära kahest projektist saadud teadmisi ning positiivset kogemust, on meil kindlalt kavas töötutele mõeldud projektidega jätkata.

Võlanõustamine aitab ära hoida tõsisemaid probleeme

Anne Rähn

TÜ Pärnu Kolledž, sotsiaaltöö korralduse osakonna lektor

Kui veel mõned aastad tagasi räägiti võlanõustamisest kui uuest ning alles arenemisejärgus teenusest, siis tänaseks on sellel kindel koht teiste sotsiaalteenuste seas. Oma panuse kvaliteetse võlanõustamisteenuse tagamiseks on andnud ka vastava täiendkoolituse läbinud võlanõustajad.

Samas nii meie krediidasutuste kui ka arvukate rahvusvaheliste uuringute järgi on tarbijate teadmised finantsküsimumustest ja majanduse alustest siiani üldiselt kasinad.¹ Finantsteadmised võimaldavad inimesel mõista rahaasju ja kavandada oma sissetulekuid ning õpetavad säästma ka väiksemate sissetulekute korral.

¹ Euroopa Komisjoni soovitusel finantsteadmiste edendamisel. Kättesaadav interneti aadressil: http://www.fin.ee/public/communication_et.pdf

Erinevate allikate andmete tuginedes võib öelda, et riskirühmadeks, kes vajavad võlanõustaja abi toimetulekuprobleemide lahendamisel, on eelkõige lastega pered, (noored) töötud, eaka(ma)d üksikud pensionärid ning puudega inimesed.

Milliseid ohte toob endaga kaasa ülemäärasse võlgnevusse sattumine? Kahjuks mitte üksnes majanduslikke raskusi ning argieluga toimetulematust. Ülemäärane võlgnevus, rääkimata pikaajalisest vaesuses elamisest, mõjutab inimese väärtushinnanguid, kõigutab usku enesega toimetulemisse ja on seega eelduseks langeda sotsiaalsesse tõrjutusse.

Järgnevalt tutvustan kokkuvõtvalt juhtumi analüüsi, mille koostas Tallinna Pedagoogilise Seminari 160-tunnise võlanõustajate täiendkoolituse lõputööna 2012. aasta veebruaris. Analüüsin ühe noore pere juhtumit, kelle puhul oli võlanõustaja eesmärk eelkõige ennetavate nõuannete ja tegevuste kaudu ära hoida suuremate toimetulekuprobleemide tekkimist perel ning aidata leida võimalusi tekkinud võlasituatsioonist väljumiseks.

Kliendi andmed

Selle juhtumi puhul oli kliendiks noor perekond: 28-aastane Tarmo ja tema 23-aastane elukaaslane Margit, kes kasvatavad koos 3-aastast tütart Liisit (nimed muudetud). Kooselu on kestnud neli aastat. Pere omavahelised suhted on head. Nii Tarmol kui tema elukaaslasel on rakenduslik kõrgharidus, mõlemal on püsiv töökoht.

Nii Tarmol kui Margitil elavad samas linnas vanemad ja teised lähisugulased, kellega suhted on head ning kellelt ka aeg-ajalt saadakse abi nii lapse hoidmisel kui ka majanduslike murede lahendamisel. Neil on ka mitu välismaal töötavat sõpra, kes on samuti valmis vajadusel raha laenama.

Noore perekonna mureks on järjest halvenev majanduslik olukord, mis muudab küsitavaks nende igapäevase toimetulekuvõime. Siiski on nende suurim soov ise oma majanduslike probleemidega hakkama saada ning paari viimase aasta jooksul tekkinud võlad ära maksta. Noored lapsevanemad kardavad, et seoses elukalliduse tõusuga langeb nende toimetulekuvõime veelgi ning nad võivad sattuda võlamülkasse.

Võlasituatsiooni kirjeldus

Kuigi Tarmo ja Margit pole viimastel aastatel töötanud, on nende majanduslik olukord ometi pidevalt halvenenud. Buumiaastatel kinnisvaramaaklerina päris korralikku töötasu saanud Tarmo on paaril viimasel aastal pidanud leppima palju tagasihoidlikuma teenistusega, samas kui pere kulutused autokütusele, toidule, riieale jm suurenesid. Tõusis ka lasteaiamaks. Ka Margit töötab madalalpalgalisel töökohal: kuna laps on väike, pole ta tahtnud pärast kooli lõpetamist omale suurema vastutusega (ja töötasuga) töökohta otsida. Eelkõige on see olnud seotud murega, et ta ei suuda piisavalt panustada seoses väikelapse paratamatute haigustega ning võib seetõttu ära teenida tööandja pahameele. Aeg-ajalt (suviti) on Margit võtnud endale lisatööd, et pere-eelarvega paremini toime tulla. Kui mõned aastad tagasi suutsid noored elada ilma laenu võtmata, siis viimase aasta jooksul on nad pidanud võtma mitmeid laene eraisikutelt, sealhulgas oma vanematelt. Targu on noor pere hoidunud võtmast kiirlaene.

2011. aasta alguses laenas Tarmo oma tuttavalt 100 eurot kolmeks kuuks. Tähtjaks laenu tagastada ei õnnestunud. Võlausaldajaga kokkuleppel tagastati laenu osade kaupa maikuu lõpuks.

Kasutusele on võetud krediitkaardid. Täpset summat, kui palju ollakse krediidi eest võlgu, ei oska noored öelda, aga see on ligikaudu 500 eurot. Kuigi Tarmo ja Margit ei tahaks kaarti kasutada, pole neil viimase aasta jooksul olnud võimalust selle kasutamist lõpetada. Vastupidi – praktiliselt elatakse krediitkaardi najal, kandes igal palgapäeval suure osa töötasust kaardile tagasi võla katteks.

2011. aasta septembris laenas Tarmo vanematelt 250 eurot, et tasuda osaliselt krediitkaardi võlgnevus. 2011. aasta detsembris vajab liisitud auto jooksvat remonti, millele kulus ligikaudu 320 eurot. Tarmo oli sunnitud võtma järjekordse laenu. Seekord võeti laen Tarmo õelt.

Hetkel puudub perekonnal täpne ülevaade võlgade seisust. Perekonna eelarve pidamisega Tarmo ega Margit tegele pole.

Võlasituatsiooni analüüsist nähtub, et veel pole tegemist sügavasse võlgnevusse langenud perekonnaga ning võib öelda, et neil on ajutised majanduslikud raskused. Perekonnal on säilinud eluase, mõlemal vanemal on püsiv töökoht ning neil on säilinud motivatsioon olukorra lahendamiseks. Neil on tugev sotsiaalne võrgustik – mõistvad vanemad ning toetavad sõbrad, kes on igati valmis nende tegutsemistahet toetama. Õnneks on suudetud hoiduda kiiralaenude võtmisest, et tekkinud auke lappida, kuigi ka sellised variandid on arutusel olnud. Nii Tarmo kui Margit on aru saanud, et kõrvalise abita nad ei tule olukorra lahendamisega toime.

Kohtumised võlanõustajaga

Nõustamisprotsess on nõustaja ja nõustatava koostöö. Hea on, kui nõustaja pole juhtumiga otseselt seotud ning suudab säilitada erapooletuse. Kui tegemist on oma ala spetsialistiga, näeb ta nõustatavat tabanud probleemide erinevaid tahke ning suudab välja pakkuda sobivaid lahendusvariante. Nõustamise eesmärgiks on pakkuda abi selliste juhtumite korral, kus nõustaja poole pöördunud klient tunneb, et tema senisest elukogemusest enam ei piisa või tahab ta nõustaja kui eksperdi hinnangut otsusele, mida kavatseb teha. (Karon ja Randaru 2007). Just sellest mõttest kantuna toimus noore pere esimene kohtumine võlanõustajaga.

Nõustaja lähtus sellest, et hindamise eesmärk on välja selgitada, missugused muutused on vajalikud, millised tegurid võivad olukorda halvendada ja millistele ressursidele on võimalik toetuda soovitud muutuste esilekutsumiseks. (Juhtumikorralduse käsiraamat 2006).

Nõustaja küsimuse peale, kuidas noored oma tuludel-kuludel silma peal hoiavad, ei osanud nad täpset vastust anda. Aeg-ajalt kasutatakse küll kaupluses ostude tegemisel eelnevalt koostatud nimekirja (nt toiduainete ostmisel), kuid ka seda ei tehta järjekindlalt. Pigem tegeldakse sellega siis, kui raha on juba otsakorral, tavaliselt enne järgmist palgapäeva. Ei Tarmo ega Margit polnud kunagi tulnud mõttele pidada pere-eelarvet. Samuti ei teadnud nad, kust sellekohast infot on

võimalik hankida. Järgmiseks kokkulepitud kohtumiseks võttis Tarmo omale ülesande koostada täpne ülevaade võlgadest ja tagasimaksmise tähtaegadest. Margit võttis endale nõustaja ettepanekul ülesande tutvuda lähemalt www.minuraha.ee leheküljega, et viia pere kurssi nõustamisalase infoga, tutvuda pere-eelarve vormiga ning teha sellesse juba esimesed kanded.

See esimene kohtumine Tarmo ja tema elukaaslasega oli üsna asjalik. Mõlemad noored olid rahulikud ja avatud. Paistis välja nende soov keskenduda tekkinud probleemi lahendamisele.

Teise kohtumise ajaks olid mõlemad tutvunud pere-eelarve vormiga ning seda ka täitnud. Samuti olid nad koostanud täpse nimekirja oma kohustustest, st kellele ja kui palju oldi võlgu. Kokku ulatus võlg 1378 euroni, sh krediitkaardi võlgnevus 478 eurot.

Koos nõustajaga koostati graafik võlgade tagasimaksmiseks. Maksegraafik ajastati ühele aastale. Oluliseks peeti, et graafikust kinnipidamine oleks jõukohane ning säiliks motivatsioon sellega hakkama saada.

Nõustamise käigus tekkinud probleemide analüüs ja edasised tegevused

Nõustamise käigus ei tekkinud probleeme klientidega kontakti leidmisel. Mõnevõrra selgitamist nõudis asjaolu, et võlgade tagasimaksmiseks tuleb teha suuri pingutusi ning vaatamata suhteliselt kokkuhoidlikule elustiilile tuleb järgneva aasta jooksul teha veelgi suuremaid pingutusi/muudatusi elukorralduses. Nõustajale tundus, et pärast teist nõustamist vajasisid kliendid pisut aega asjade läbimõtlemiseks.

Nõustajale hakkas silma, et kummalgi ei ole piisavalt oskusi oma rahalise seisuga jälgimiseks ning neil puudub ka harjumus läbi kaaluda oma rahalist ressursi nõudvad otsused. Pere-eelarve koostamine ja jälgimine annab neile kindlasti selleks oskusi.

Nõustajale jäi mulje, et noored lapsevanemad mõistsid oma probleemi tõsidust. Nagu mainitud, otsustati jätta väike järelemõtlemise aeg ehk siis pisut „ruumi” asjade selgitamiseks. Positiivne on see, et kohe alustati

esimeste tegevustega: alates jaanuarist peab perekond pere-eelarvet. Võlgade tagasimaksmisega alustatakse k.a märtsist.

Esmärkiks on seatud, et 2013. aasta märtsi lõpuks suudetakse võlgadest vabaneda. Järgmisi kohtumisaegu küll kokku ei lepitud, kuid nõustaja andis nõusoleku edasiseks koostööks ning abiks. Lepiti kokku, et noored võtavad nõustajaga kontakti niipea, kui tekib vajadus tulude-kulude kalkuleerimiseks või muudel asjaoludel nõu pidada. Ühiselt jõuti veendumusele, et jätkuva nõustamise abil ja võlgade tasumise nimel pingutades suudavad kliendid võlasituatsioonist väljuda, sest õnneks pole võlg veel kasvanud ülemääraseks.

Kokkuvõte

Majanduslikesse raskustesse sattumise tagajärjed on kas kergemat või raskemat laadi ja sõltuvad inimese võimetest ning (sotsiaalsetest) oskustest toimetulekuprobleeme lahendada. Käesoleva juhtumi puhul soovisin näidata, kui oluline on preventiivne töö inimestega, kes on kaotamas pinda jalge alt, kuid püsivad veel siiski omil jalul.

Nõustun kirjanduses avaldatud seisukohaga, et kui perekond on võlgu elamise mudeli omaks võtnud, siis ajapikku see kinnistub, põhjustades teatud eluviisi ja norme. Nii tekitab ühe auto liisimine „vajaduse liisida järgmine auto, üks pangalaen tekitab vajaduse võtta teine pangalaen” jne. (Reinart 2003, 29). See tõttu ongi väga oluline nõustamisteenuse kättesaadavus nendele inimestele, kellel veel on säilinud sissetulek ja eluase ning kes soovivad olukorda lahendada. Ühiskonnale tuleb odavam luua vastav nõustamissüsteem ja leida vahendid võlgnike õigeaegseks abistamiseks, kui hiljem maksta sotsiaaltoetusi ning ravikulud sotsiaalselt abitutele inimestele.

Kuiigi võlanõustamisteenust pole senini seadusega reguleeritud, on igal kohalikul omavalitsusel võimalik osutada vajadustepõhist abi. Suurem probleem tundub olevat see, kuidas abivajajat märgata, kui tegemist pole sotsiaaltöö nn püsikliendiga, vaid alles allakäigutrepi ülemisel astmel seisva inimesega.

Heameel on selle üle, et tänaseks on riik astunud väikese sammu edasi. Sotsiaalministeeriumi kodulehel on avaldatud teiste sotsiaalteenuste kirjelduste seas ka võlanõustamisteenuse kirjeldus. Selles on rõhutatud ennetustegevuse tähtsust: „Võlanõustamisteenuse üldine eemärk on nõustada võlaprobleemiga isikut, et ta tuleks oma eluga paremini toime ja et tal ei tekiks uusi üle jõu käivaid rahalisi kohustusi. Võlanõustamisteenus hõlmab erinevaid toiminguid võlgniku abistamiseks võlgnevuse korral, sh isiku nõustamist, juhendamist ja edasiste võlgade tekkimise ennetamisega seonduvaid toiminguid”².

Viidatud allikad

Juhtumikorralduse käsiraamat (2006). Sotsiaalministeerium, TÜ Pärnu Kolledž. Tallinn, 2006. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/Juhtumikorralduse_k%C3%A4siraamat.pdf (27.03.2012)

Karon, K., Randaru, L. (koost. 2007). Nõustamise ABC. Tallinna Noorsootöö Keskus, haridus- ja teadusministeerium. http://www.taninfo.ee/public/TSNanoustamisteamik_150x210_.pdf (27.03.2012)

Reinart, T. (toim. 2003). Võlamülkad: kuidas oma raha kätte saada. Äripäeva Kirjastuse AS.

Tartu Ülikooli täiendõppe kursused mais 2012

Maikus toimuvad täiendusõppe kursused paljudel huvitavatel teemadel, näiteks: **avalik esinemine** (2. mail Viljandis), **stressijuhtimine tervishoiutöötajatele** (2. mail Tartus, osalema oodatakse ka sotsiaaltöötajaid), **suhtlemine keerulise kliendiga** (14. mail Tallinnas), **ajajuhtimine ja koosolekute läbiviimine** (17. mail Viljandis).

Vt kava: www.ut.ee/et/koolitus/maikuu-kursused-0.

Lisainfo telefonil 737 5620 või e-posti aadressil taiendusope@ut.ee.

² Kättesaadav aadressil: <http://www.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/kov-teenused/volanoustamine.html>

Maal elavate eakate väärkohtlemisest viie Järvamaa valla näitel

Marika Tuherm, sotsiaaltöö magister
Ahula Sotsiaalse Varjupaiga juhataja

Töötan kohalikul omavalitsusele kuuluvas väikeses hoolekandeesutuses, mis osutab ka üldhooldekodu teenust. On esinenud juhtumeid, kus meile hooldusele saabunud kliendi seisukorda hinnates võib teha järelduse, et seda inimest on väärkoheldud. Hajaasutuses elavate eakate väärkohtlemine, nende olematud peresuhted, väga räpane välimus ja riided, kartlikkus kõigi ja kõige suhtes ning üksindus on minu jaoks valus probleem. Olen näinud oma töös, et ühelt poolt on olemas hoolivad ja hooldavad omaksed ning teisalt omaksed, kes üldse ei adu oma vastutust eaka pereliikme eest. Nii kujuneski eakate väärkohtlemine minu magistritöö teemaks. Valik pälvis professor Taimi Tulva toetuse ja juhendaja Monika Haukanõmm oli mulle igati abiks selle delikaatse, raskesti määratletava ja mõõdetava nähtuse uurimisel.

Ei ole saladus, et mõnedes kodudes kannatavad eakad väärkohtlemise all, ja neid olukordi peavad lahendama kohalikud konstaablid ja sotsiaaltöötajad. Eakad ise ei julge või ei soovi sellest rääkida, nad pigem kannatavad vägivalda ja vaikivad. Eaka vastu suunatud perevägivalda on raske ära tunda ja tõestada. Vägivalda mõiste on lai, selle alla mahub mitmeid väärkohtlemise liike. Üldjuhul on see niisugune käitumine, mille abil saavutatakse võim teise inimese elu üle, tekitades temas hirmu ning põhjustades talle füüsilist ja/või emotsionaalset kahju. (Kase 2004). Eakaid võivad aidata või ohustada perekond ja sõbrad, kogukond ja erinevad tervishoiu- ja sotsiaalsed süsteemid. Samuti ei tarvitse kõik sotsiaalsed suhted pakkuda eakale tuge. Suhted võivad sisaldada konflikte ja rahulolematust ning neis võib esineda isegi eakate väärkohtlemist (Tulva 2003).

Eakate väärkohtlemine leiab aset ülemaailmselt ning seega on tegemist laialt levinud sotsiaalse ja meditsiinilise probleemiga, millel on negatiivsed ja pikaajalised tagajärjed inimeste elukvaliteedile (Jones ja Powell 2006). Eakate väärkohtlemine rikub inimõigusi, sest igal inimesel on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatussele.

Suurim probleem on see, et vanainimestele suunatud vägivallast rääkimine on ühiskonnas tabu. Mõnes mõttes sarnaneb see lastevastasele vägivallale, sest ka eakad sõltuvad teiste abist (Mitze ja Montanus 2004). Eaka hooletusse jätmine, väärkohtlemine ja tema vastu suunatud vägivald on varjatuks jääv nähtus, mida hinnatakse küll levinuks, kuid mille kohta on vähe andmeid. Uuringute põhjal esineb koduse hoolduse puhul hooldatava vastu suunatud vägivalda 5–25% juhtudest (Görgen 2006).

Uurimuse eesmärk ja läbiviimine

K. Soo ja J. Strömpli järgi tegelevad sotsiaaltöötajad kõige sagedamini selliste perevägivalda juhtumitega, kus täiskasvanud laps ei hoolitse oma eaka vanema eest (Strömpl, Soo 2011, 24). Samas on asjatundjate arvates avalik arutelu eakate väärkohtlemisest ja hooletusse jätmisest praegu samas seisus, mis laste väärkohtlemist käsitlev arutelu 20–30 aastat tagasi:

me alles hakkame sellest rääkima (Allsaar 2008). Sellest tulenevalt oli uurimuse eesmärk kaardistada maal elavate eakate väärkohtlemise levimus, sagedamini esinevad vormid ja abi saamise võimalused Järvamaa viies omavalitsuses.

Lähtudes uuringu eesmärgist tuli välja selgitada väärkohtlemise ulatus ja sagedamini esinevad vormid, kus ja kelle poolt väärkohtlemine aset leiab, kas eakad on väärkohtlemisest asjaomaseid asutusi teavitatud ja millist abi on neil võimalik saada, kas väärkohtlemine on nende jaoks üldse probleem. Uurimuse valim moodustati, arvesse võttes piirkonda (Albu, Ambla, Järva-Jaani, Koeru ja Roosna-Alliku vald), vanust (üle 65 aastased inimesed) ja sotsiaalset staatust (kodus elavad eakad). Igast vallast valiti 60 eakat.

Uuringu läbiviimiseks koostati 26 küsimusega küsimustik, milles oli nii suletud kui avatud vastustega küsimusi. Internetikeskkonnas www.connect.ee loodud ankeet jagati välja paberil koos tagasipostitusümbrikuga iseseisvaks täitmiseks eakatele. 300 ankeedist tagastati täidetuna 230, millest 20 olid rikutud. Uuringu jaoks oli võimalik kasutada 210 ankeeti, mille andmed kodeeriti ja sisestati internetikeskkonda, kus neid statistiliselt töödeldi ning analüüsiti. Lisaks kasutati analüüsimiseks SPSS programmi.

Tulemused

Üldandmed. Uurimuse üldandmetest selgus, et uurimuses osalenud 210 eakast oli mehi 39 (18,6%) ja naisi 171 (81,4%). Vanuse järgi oli kõige rohkem vastajaid vanuserühmades 65–69 ja 70–74 eluaastat, kokku 122 (58,1%). 75–79-aastaseid vastanuid oli 43 (20,5%), 80–84-aastaseid 32 (15,2%) ning 85-aastaseid ja vanemaid 13 (6,2%).

Leibkonnad, kuhu eakad kuulusid, jagunesid viide tüüpi. Vastanutest 111 eakat (52,9%) elas üksi, koos abikaasaga/elukaaslasega 58 (27,6%) ja koos lastega/lastelastega 30 (14,3%) eakat. Abikaasa/elukaaslase ja lastega koos elas 10 eakat (4,8%) ning üks eakas naine elas koos emaga. Kõige rohkem eakaid 107 (51%) elas majas ja 81 eakat (38,6%) korteris. Osa majast oli eluasemeks 14 eakale (6,7%) ja 7 (3,3%) elas sotsiaalpinnal. Ühe eaka mehe ankeedist selgus, et ta on kodutu.

Osalenutest oli kõige rohkem keskharidusega 96 (45,2%), sellele järgnes põhiharidus 74 (35,2%), alg- või kõrgharidusega vastajaid oli mõlemaid 20 (9,5%).

Kõige rohkem, 98 (46,7%), oli osalejaid, kelle sissetulek jäi vahemikku 251–300 eurot, sellele järgnes 70 (33,3%) eakast koosnev rühm, kelle sissetulek jäi vahemikku 301–350 eurot. 191–250-eurose sissetulekuga rühma jäi 28 (13,3%) eakat. Suurem kui 351 eurot oli sissetulek 10 eakal ja vähem kui 190 eurot 4 eakal.

Hooletusse jätmine. Uurimusest selgus, et hooletusse jäetuna oli tundnud ennast 210 osalenust 45 (21,4%) eakat. Kõige tavalisem oli igapäevase vajaliku abita jätmine (32 eakat). Arstiabist ilma jätmist oli kogunud 6 eakat ja hoolimatust, mis viis meditsiinilise probleemini, nimetas 5 eakat. Üksindusele viitas 4 ja kohaliku omavalitsuse ebapiisavale hoolimisele 3 eakat. 2 eakat väitis, et neid on jäetud ilma toidust ja joogist. Kõige sagedamini pidasid eakad hooletusse jäetjateks lapsi/lapselapsi – 29 juhul. Teisi sugulasi pidasid eakad hooletusse jäetjateks 12 korral ja sotsiaaltöötajaid 11 korral. 2 korral nimetati perearsti ja 2 korral riiki. Ühel korral nimetati hooletusse jäetjaks abikaasat ja koduhooldustöötajat. Kuna pool küsitluses osalenud eakatest elas üksinda, siis selle tõttu tundsidki paljud vastajad ennast hooletusse jäetuna.

Füüsilist vägivalda oli enda sõnul eakana pidanud taluma 18 vastajat (8,6%). Kõige levinum füüsilise vägivalla vorm oli tõukamine-lükkamine (14 eakat). 9 eakal oli tulnud taluda löömist-peksmist. Juustest tirimist oli tulnud kogeda 2 eakal ja piinamist samuti 2 eakal. Üks eakas oli pidanud taluma põletamist, üks noaga ähvardamist ja üks seksuaalset vägivalda. Füüsilise vägivalla toimepanijateks nimetasid eakad kõige sagedamini abikaasat/elukaaslast (9 korral). Lapsed/lastelapsed olid füüsilist vägivalda kasutanud eakate vastu 6 korral, teised sugulased 4 korral. Naabri poolt oli füüsilist vägivalda esinenud 3 korral ja sotsiaaltöötaja poolt ühel korral. Füüsilise vägivalla toimepanemise kohana nimetasid eakad kõige enam kodu (17 korda). Väl-

jas (tänaval, pargis) oli füüsilist vägivalda toime pandud 6 korral ja muus kohas (tütte korteris) ühel korral. Füüsilist vägivalda esineb võrreldes teiste väärkohtlemise liikidega kõige vähem.

Vaimset vägivalda oli eakana pidanud taluma 58 vastajat (27,6%). Kõige levinumaks vaimse vägivalda vormiks osutus söimamine (28 eakat), sellele järgnes halvustamine-süüdistamine (27 eakat). Alandamist-sundimist oli esinenud 19 korral ja hirmutamist-ähvardamist 13 korral, kiusamist 12 korral. 2 eakat pidas kõike „nii kalliks, et ajab hulluks”. Kõige sagedamini on eakad vaimset vägivalda talunud laste/lastelaste poolt (21 korral), sellele järgnesid naabrid (18 korral) ning abikaasa/elukaaslase poolt (15 korral). Teiste sugulaste poolt oli vaimset vägivalda eakate suhtes esinenud 9 korral ja sotsiaaltöötaja poolt 3 korral. Vaimset vägivalda perearsti poolt oli tundnud 2 vastajat, ametlikul tasandil 2 ja pensioniameti ametniku poolt 1 eakas. Enamus vaimse vägivalda akte oli toimunud kodus (41 korral) ja 14 korral väljas. Teenindusasutuses oli vaimset vägivalda eakate suhtes esinenud 5 korral, riigiasutuses 4 korral, perearstikabinetis 2 korral ja ametlikul tasandil 1 korral.

Väärkohtlemisele reageerimine. Uurimusest selgus, et 210 eakast oli oma murest, et neid on halvasti koheldud, kellelegi rääkinud 41 (19,5%) respondenti. Kõige sagedamini olid eakad oma muret jaganud laste/lastelastega (17 korral), sellele järgnes 13 korraga naaber. Veel olid eakad oma murest rääkinud 9 korral sotsiaaltöötajale, 8 korral teistele sugulastele, 6 korral abikaasale/elukaaslasele. 2 eakat oli rääkinud oma murest sõbrannale ja 2 oli rääkinud jumalaga, ühel korral oli räägitud koduhooldustöötajale.

Väärkohtlemise korral oli 210 respondendist abi otsinud 28 (13,2%). Valdav osa vastanutest 182 (86,7%) väitis, et nad ei ole abi otsinud. Eakad olid kasutanud 14 korral naabri abi, 10 korral sotsiaaltöötaja, 3 korral politsei, 2 korral jumala ja 2 korral teiste sugulaste abi, 2 korral koduhooldustöötaja abi ja ühel korral helistanud usaldustelefonile.

Kokkuvõttes võib järeldada, et eakad ei räägi oma väärkohtlemise murest enamasti professionaalse abi pakkujale, vaid oma lastele/lastelastele või naabrile. Paljud jätvad häbist oma murest lihtsalt rääkimata ega pöördu asutuste poole, kes võiksid neid aidata. Selle tõttu ei jõua info väärkohtlemisest sageli abipakkujateni. Siiski osutus sotsiaaltöötaja abistajana pärast naabrit kolmandaks valikuks. Eelöeldu kinnitab eeldust, et suur osa väärkohtlemise juhtudest jääb varjatuks.

Küsimusest, milliseid **abisaamise võimalusi** eakad teavad, valiti 128 korral variant „ei oska öelda”, 65 valis usaldustelefoni, 37 turvakeskuse, 34 varjupaiga ning 21 ohvriabi. Politsei abi märgiti 5 korral, vallavalitsuse abi 5, teiste sugulaste abi 4 korral ja jumalale lootis 2 eakat.

Üldistest küsimustest väärkohtlemise kohta selgus, et 210 vastanut teadis 74 (35,2%) mõnda teist eakat, keda koheldakse väärtalt, ning väärkohtlemist pidas suureks probleemiks 82 (39%) vastanut. 2 vastanut polnud rahul riigi ja 1 vastanu kohaliku omavalitsuse suhtumisega eakatesse, 1 vastaja suunas autori hooldekodusse uuringut läbi viima, 1 avaldas kahetsust, et ühiskonnas esineb veel väärarusaamisi ja kuritahtlikku käitumist, 4 tänas uurimuse autorit eakatest hoolimise eest.

Analüüsid **tunnuste vahelisi seoseid**, ilmnes tugev positiivne korrelatsioon vaimse ja füüsilise vägivalda vahel. Hooletusse jätmisel oli seos vaimse vägivaldaga, aga puudus seos füüsilise vägivaldaga. Füüsilise ja vaimse vägivalda esinemisel ja hooletusse jätmise korral otsis enamus eakaid abi.

Kokkuvõte, järeldused ja ettepanekud

Uurimuse põhjal on võimalik teha antud piirkonna kohta järgmine kokkuvõte:

- Üle poole piirkonnas elavatest eakatest elab üksi oma majas või korteris, mis on ka oluline hooletusse jäämise põhjus.
- Hooletusse jätmist esineb piirkonnas elavate eakate puhul 27,6% ning kõige sagedamini esinev hooletusse jätmise vorm on igapäevase vajaliku abita jätmine.

- Füüsilist vägivalda esineb piirkonnas elavate eakate puhul 8,6% ning levinuim füüsilise vägivalda vorm on tõukamine-lükkamine.
- Vaimset vägivalda esineb maal elavate eakate puhul 21,4%, levinuimad vaimse vägivalda vormid on söimamine ja halvustamine-süüdistamine.
- Eakate väärkohtlejateks on enamasti nende lapsed/lapselapsed või abikaasa/elukaaslane.
- Väärkohtlemine leiab aset enamasti eaka kodus, vahel ka väljas.
- Eakad räägivad väärkohtlemisest lastele/lastelastele või naabrile, paljusid eakaid takistab häbi oma murest rääkimast.
- Eakad teavad väärkohtlemise korral abi saamise võimalustest kõige enam usaldustelefoni ja turvakeskust.
- Eakad kasutavad väärkohtlemise korral sõbra/naabri või sotsiaaltöötaja abi.
- Füüsiline ja vaimne vägivald esinevad enamasti koos, seevastu hooletusse jätmine ja füüsiline vägivald ei ole omavahel seotud.
- 35,2% piirkonnas elavatest eakatest on tutvusringkonnas mõni väärkoheldud eakas ning 39% eakatest peab väärkohtlemist suureks probleemiks.

Minu magistr töö metoodika ei luba teha järeldusi terve Eesti kohta, vaid ainult uuritud piirkonna kohta Järvamaal. Samuti tuleb arvestada, et vastajateks olid ainult kodus elavad eakad, kellel oli võimalus ankeeti täita ja see tagasi saata. Uurimus kajastab eakate subjektiivset hinnangut. Uurimuse põhjal tegin siiski oma järelduse, et tervelt viiendik piirkonnas elavates eakatest on kogenud väärkohtlemist ühes või teises vormis – kas hooletusse jätmist, vaimset või füüsilist vägivalda.

Toetudes oma kümneaastasele töökogemusele eakate hoolekandes ning Eestis läbi viidud uuringutele võin väita, et toimetulekuraskused, mille tõttu eakas võib sattuda abitusse seisundisse, tekivad halvast tervisest, olematust või napist sotsiaalvõrgustikust, väikesest sissetulekust, eluaseme kehvast seisukorrast ja turvalisuse puudumisest. Väärkohtlemise esinemist võivad soodustada omaste vähenenud kompetentsus; eakate ebapiisavad teadmised ja oskused, valehäbi ja ebakindlus, kuidas väärkohtlemise korral toimida; sõltuvus väärkohtleja abist ning sellest tulenev hirm kättemaksu või olukorra halvenemise ees; haigusest tulenev võimetus väärkohtlemisest rääkida. Samad tegurid on ka põhjuseks, miks väärkohtlemine võib jääda märkamatuks. Maal elav eakas saaks väärkohtlemise korral kasutada mitmeid professionaalse abi saamise võimalusi: paluda sotsiaal- või koduhooldustöötaja abi, telefoni olemasolu korral helistada usaldustelefonile, maakondlikku ohvriabikeskusesse, pöörduda kohaliku konstaabli poole. Ent kui eakas räägib oma murest peamiselt lastele või naabrile, siis informatsioon ei jõua professionaalsete abistajateni.

Uurimistulemustest lähtudes tegin mõned ettepanekud, mis minu arvates aitaksid ennetada ja parandada eakate olukorda. Maavalitsused võiksid läbi viia omastehoolduse koolitusi maapiirkondades; kohalikud omavalitsused peaksid leidma ressursse efektiivselt toimiva koduhooldussüsteemi käivitamiseks, sest ligi pool maal elavatest eakatest elab üksinda. Samuti tuleks KOVil luua tingimused, et tekiks eakate eneseabi liikumine, mille toel on võimalik väärkohtlemist varakult avastada ja väärkoheldud inimesel abini jõuda. Sotsiaaltöötajad, koduhooldustöötajad, perearstid ja konstaablid peaksid tegema rohkem koostööd, et kiiremini märgata väärkoheldud eakaid. Sotsiaalministeeriumile teen ettepaneku korraldada üle-eestilise eakate väärkohtlemise uuring, et paremini korraldada ennetustööd ja varajast märkamist.

Eraldi väärrib märkimist, et mõnel korral olid vastajad kogenud enda sõnul hooletusse jätmist või vägivalda sotsiaaltöötaja, perearsti või mõne teise ameti esindaja poolt. Kuigi tegemist võis olla mõne olukorra subjektiivse tõlgendusega ja ebaprofessionaalset käitumist professionaalide poolt esineb uurimuse andmeil küllaltki harva, tuleks siiski mõelda ka sellele, kuidas parandada sotsiaaltöötaja töö kvaliteeti, et ta jaksaks töökoormusega toime tulla. Võib-olla aitaks supervisioon, eakatega töötamist käsitlevad koolitused ning töö- ja puhkeaja parem järgimine. Mittemest ankeedist tuli välja, et vastajad ei olnud rahul riigi ja kohaliku omavalitsuse suhtumisega

eakatesse. Sellest saab järeldada, et eakad tunnevad, et on jäänud ühiskonnas tõrjutu positsioonile. Igauht meist võib oodata selline saatus, et sõltume eakana teiste inimeste abist. Kui kindlad võime olla, et meid ei ähvarda hooletusse jätmine ja väärkohtlemine just siis, kui oleme selles suhtes kõige haavatavamad?

Viidatud allikad

- Allsaar, H.** (2008). Väärikas vananemine – eakate kaitse väärkohtlemise eest.
- Görge, T.** (2006). Nahraumgewalt gegen ältere und pflegebedürftige Menschen. *Stiftung Deutsches forum für Kriminalprävention* (01).
- Jones, H., Powell, J. L.** (2006). Old age, vulnerability and sexual violence: implications for knowledge and practice. *International Nursing Review* 53
- Kase, H.** (2004). Lähisuhtevägivald. Tallinn: Avatud Eesti Fond.
- Mitze, M., Montanus, D.** (2004). Gewalt gegen alte Menschen: Ein Leitfaden zur Prävention und Intervention.
- Payne, M.** (1995). Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: Kriitiline sissejuhatus. Tallinn.
- Soo, K., Strömpl, J.** (2011). Perevägivald tõlgendused praktikutelt. *Sotsiaaltöö* 3, 24.
- Tulva, T., Viiralt, I.** (2003). Väärikas vananemine: müüdid ja tegelikkus. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. TPÜ.

Lugemissoovitus

Roivainen, I., Heinanen, J., Ylinen, S. (2011). Köyhä byrokratian rattaissa. *Kunnallisanalyytiikka kehittämissäätiön julkaisu* 64

Soome Tervise ja Heaolu Instituudi hallatavas sotsiaaltöötajate infoportaalis www.sosiaaliportti.fi saab lugeda soome keeles uudiseid Soome sotsiaaltöö kohta, sotsiaaltöötajate blogipostitusi, elektroonseid käsiraamatuid jpm. Samas on kättesaadavad Soomes teadlaste poolt läbi viidud sotsiaalvaldkonna uurimuste tutvustused ja aruanded.

Üks huvitav uurimus, mis kannab pealkirja „Vaene bürokraatia rataste vahel”, valmis eelmisel aastal Tampere ülikooli ja Tampere linna koostöös. Selles vaadeldi Tampere linnaelanike – üksikemede ja üksi elavate meeste ning eakate – vaesuskogemusi ja kohaliku omavalitsuse võimalusi puudust kannatavatele inimestele abi osutada.

Üliõpilased viisid läbi poolstruktureeritud intervjuud 16 üksikema, 19 üksi elava mehe ja 20 üksi elava eakaga. Lisaks intervjuueriti omavalitsuse sotsiaaltöötajaid. Selgus, et uurimuses osalenud üksikemad, kes kasvatasid eri vanuses lapsi, olid kogunud toimetulekuraskusi juba aastaid. Kuigi Soomes on suhteliselt hea tööturuolukord ja toetavate teenuste süsteem, on ka sealsetel üksikvanematel suuri raskusi töö- ja pereelu ühitamisel. Teenuste taotlemisega seotud asjaajamine oli olnud paljud emade jaoks sedavõrd masendav kogemus, et nad loobusid teenuste kasutamisest. Sotsiaaltöötajate arvates võiks üksikemadel olla isiklik teenuste koordinaator, kellelt abi ja toe võimalusi uurida.

Suur osa intervjuueritud üksikutest meestest elas n-õ Bermuda kolmnurgas: tööturutoetus– eluase-metoetus–toimetulekutoetus. Pikka aega ilma tööta olnud mehed arvasid, et tõrjutusest väljumiseks vajaksid nad võimalust uut ametit õppida ning personaalselt kohandatud kutserehabilitatsiooni ja tugi-teenuste paketti. Sotsiaaltöötajad kritiseerisid liiga killustatud sotsiaaltoetuste süsteemi.

Uurimuses osalenud eakad pelgasid „valla ülalpeetavaks” saamist ja häbenesid oma toimetulekuraskustest rääkida. Seetõttu ei otsinud nad ise abi ega võtnud seda ka vastu. Sageli on vaesuses elavad eakad harjunud vähesega, kuna on kogunud kitsaid olusid juba varasemal eluperioodil. Sotsiaaltöötajad nägid üksi elavaid eakaid riskirühmana, kes ei pruugi ootamatu tervisehäire korral abi saada, eriti kui nad on loobunud teenustest.

Uurimuses tuuakse välja loetelu väljakutsetest, mida vaesus esitab kohaliku tasandi otsustajatele.

Liana Rumvolt

Toetustelt teenustele: aeg inimestes ja inimesed ajas

Ada Nõmmküla

Imavere valla sotsiaalnõunik

Eesti Vabariigi taaskehtestamine oli murranguline aeg kogu ühiskonna elus, mis tõi kaasa suured muudatused ka sotsiaalpoliitilises ja majandusel. See oli aeg, kus inimeste senised eluhiakud ja tõekspidamised pörkasid kokku ümberkorraldustega kõigil tasanditel.

1. juulist 1991 anti omavalitsustele võimalus võtta tööle sotsiaalnõunik. Imavere vald tegi seda kuu aega varem, sest endine Imavere kolhoos reorganiseeriti 20. mail 1991. Uue töökoha loomine omavalitsuses oli väljakutse, millesse polnud usku isegi maakonnakeskuses, kaheldi, kas seda töökohta vaja on.

Algusaastad

Enne sotsiaalnõunikuna tööle asumist olin pikalt töötanud Imavere külaraamatukogus, mul on raamatukogualane kõrgharidus. Paar aastat olin teinud kolhoosis ametiühingutööd. Pakkumine asuda valda tööle tähendas minule pääsemist töötuks jäämisest. Kolhoosi reorganiseerimisel jäi tööta palju inimesi, kes nüüd tulid minu kui sotsiaaltöötaja käest nõu küsima, ega neid pole valesti töölt lahti lastud. Inimesed ei teadnud, mis saab edasi. Sundus tööleminekuks oli kadunud. Vaba valik tõi aga kaasa töötuse, sest kõiki polnud enam tööle vaja. Abivajajaid sai vald aidata rahalise toetuse ja toidutalongide jagamisega, hiljem toimetuleku- ja eluasemetoetuse määramisega. Sotsiaaltööle andis suuna 1995. aastal vastu võetud sotsiaalhoolekande seadus.

Sotsiaaltöö oli uus elukutse. Algas õppimise aeg kõigile, kes asusid tööle omavalitsustes.

Mäletan praeguse Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse juhataja Kersti Põldemaa kutset esimesele koolitusele, mille viisid läbi Soome sotsiaaltöötajad. Oli vist aasta 1992. Sellelt koolitusest jäi mind saatma õppejõu Kari Koskineni ütlus: sotsiaaltöö peamine meetod on mõtlemine. Sellele järgnes Taani-Eesti Kultuuriinstituudi poolt vahendatud kümnapäevane õppereis Taani. Taanlaste lihtsus, empaatia ja rõõmsameelsus olid väga julgustavad, õppe-reisil nähtu aitas taibata hoolekande perspektiive. Unustamatud olid kohtumised Soome Sotsiaaltöötajate Liidu SOSKO liikmetega ja tutvumine Yläne valla tööga.

Kunagine Järva maakonna sotsiaallosakonna juhataja Jüri Kotka, kes ise tudeeris sellel alal, manitses meie maakonna töötajaid: minge õppima, muidu tulevad teie asemel tööle magistrandid ja vahetavad teid välja. 1995. a läksingi õppima Tallinna Pedagoogilisse Instituuti kaheaastasele sotsiaaltöö täienduskoolitusele, hiljem läbisin mitmed muud koolitused.

Teenused eakatele ja puuetega inimestele

Juba kolhoosi ajal oli Imaveres tööl inimene, kes viis keskusest kaugel elavatele eakatele kolhoosisiliikmetele koju toiduaineid, aitas arsti juurde ja muretset küttepuid. Loomulikul teel kandus see töö edasi omavalitsuse vastutus- alasse. Seega võib koduteenust pidada kõige pikaajalisemaks teenuseks Imavere vallas. Edaspidi hooldustöötaja töökohustused täpsustusid. Minul sotsiaalnõunikuna hakkas

kujunema nägemus, kuidas inimesi mitmesuguste vajaduste puhul aidata, pakkudes neile nõustamist, suunates tööhõiveametisse, otsides koolitusvõimalusi. Eakaid tuli abistada pensioniaastate ülesleidmisel arhiividest.

Valla arengukava nägi juba 1994. aastal ette Imavere kolhoosi söökla renoveerimist huvija päevakeskuseks. Päevakeskuse mõte oli saadud Taani reisilt. Tegelikkuseni jõudis asi siis, kui eakad ise tajusid vajadust kooskämiskoha järele, kuhu saaks tulla aega parajaks tegema, kui peab pikka aega ootama bussi, et oma toidukotiga taas koju sõita. Klubi „Kuldne sügis” eestvedajate Helgi Kala, Vaike Tiidu, Leili Ellermaa jt vabatahtlike algatusest kasvaski välja praegune päevakeskus. Hiljem hakkasime pakkuma päevakeskuses erivajadusega inimestele ka igapäevaelu toetamise teenust.

2007. aastal riigieelarvest eraldatud toetusega avasime päevakeskuse ühe kortermaja kolmetoalises korteris. Eesti-Hollandi heategevusfond toetas meid kasutatud töökõlblike arvutitega, hiljem pesukuivati ja kalandri ostul. Kahjuks kipub tänaseks päevakeskus juba kitsaks jääma. Kuid meie arvates oli see tõeline saavutus 1000 elanikuga vallale, et meil on koht erivajadusega inimeste teenustele, pesupesemise ja duši kasutamise võimalus, väike kööginurk, tegevuste tuba. Ja mis kõige tähtsam, tekkis väike sotsiaaltöö meeskond, kolm inimest – päevakeskuse tegevusjuhendaja, hooldustöötaja ning sotsiaalnõunik – kelle abiga algas samm-sammult teenuste arendamine.

Imavere vallas pakutakse ka transporditeenust neile, kes oma puude tõttu ei saa kasutada ühistransporti. Tasu transpordi eest võrdub bussipileti hinnaga sellel marsruudil.

Kõigest teenustest uusim on eluasemeteenuseid osutav 12 korteriga sotsiaalmaja, mis avati oktoobris 2011. Sinna said elupaiga puudega inimesed, eakad ja teised erivajadusega inimesed. See on kaasaegsete elamistingimustega hoone, mis on mõeldud inimestele, kes tasuvad elamiskulude eest ise ja valla sotsiaaltöötajate abiga tulevad argieluga toime. Sotsiaalmaja avamise eest tunnustati Imavere valda tiitliga „Järvamaa aasta tegu 2011”.

Aastate jooksul on olnud ka tagasilööke. 1993. aastal oli Imavere vallal rahaline kriis,

osa vallavalitsusest oli sel suvel palgata puhkusel. Teine rahaline tagasilöökk tuli 2009. aasta lõpus, mil volikogu võttis vastu otsuse koostada saneerimiskava. Saneerimine praegu kestab. Omavalitsuse allasutuste töötajate palkasid vähendati ja inimesed saadeti tasuta puhkusele. Võlg oli tekkinud tasandusfondi kaudu makstava riikliku toetuse vähenemisest ja teiste omavalitsuste koolidele õpilase kohamaksu järsust suurenemisest.

Lastega perede ja töötusega seotud probleemide lahendamine

Senine teenuste arendamine on olnud suunatud eeskätt puuetega inimestele ja eakatele. Olime maakonnas üks esimestest maaomavalitsustest, kes võttis tööle noorsootöötaja, ning Imavere põhikoolis on tööl huvijuht. Seetõttu ei ole olnud lastekaitse eriti päevakorral. Siiski oleme kõik need aastad püüdnud toeks olla ka lastega peredele. Näiteks meenuvad mulle 1999. ja 2000. aasta, kui riik andis maavalitsustele raha, mille abil said omavalitsused projektiga taotle- da raha lastega perede laagrite jaoks.

Võttis aega, kuni hakkas kasvama kogukonna teadlikkus sotsiaaltööst. Mäletan ühte ligi 15 aasta tagust volikogu koosolekut, kus üks volikogu liige tõusis püsti ja ütles: „Aina toetate neid, kes muud ei tee, kui sünnitavad lapsi ja ei suuda neid ära toita. Miks neid ei toetata, kel kaks last ja elavad normaalselt?” Ma ei osanud muud vastata, kui seda, et kõige parem ongi, kui perekond ise toime tuleb, ning et põhiseaduse järgi on lasterikkad pered ja puuetega inimesed riigi ja kohaliku omavalitsuse erilise tähelepanu all.

1994. aastal Imaveres tööd alustanud praeguse Stora Enso Timber'i eelkäija lõi uued töökohad puidutöötlemisettevõttes, kuid sugugi mitte kõik tööle soovitatud inimesed ei pidanud seal vastu. Tihti jäi viimaseks tööpäevaks palgapäev koos alkoholiga. Ettevõtja poolt väljakoolitatud inimesi on läinud välismaale. Praegu töötab firmas palju naisi. Tööl käiakse vahetustega ja lapsed jäävad üksi koju.

Muret teeb osa lastega perede vaesus. Omavalitsus toetab lasteaia toidurahaga, kasutame Euroopa Liidu toiduabi, jagame riideid jm. Olen mõelnud sellele, kuidas riik saaks

aidata laste vaesust leevendada. Võib-olla ehk vaesemate perede laste arenguvõimaluste toetamisega, kui toimetulekutoetuse puhul saaks arvestada vähemalt ühe huviringi maksumuse pere toimetuleku kulude hulka. Vaesuspiiri võiks arvestada mitte ainult teadusuuringutes, vaid ka toimetulekutoetuse suuruse kindlaksmääramisel. Oma vallas oleme võtnud aluseks, et inimesele jääks kätte ½ miinimumpalgast pärast eluasemekulude mahaarvamist. Kuid ma pole kindel, kas nii tegutsedes aasta lõpuni raha jätkub.

Õnneks on tänane päev andmas stardipositsiooni toimetulekuraskustes perede toetamisele. Praegu ei saa vald küll võtta tööle lastekaitsetöötajat, ent osalemine Süda-Eesti Sotsiaalkeskuse ESFi projektis „Tugiisikuga tööle” annab võimaluse tegelda töötute peredega, kus vaesus on kõige suurem. Projekt aitab kaardistada toimetulekuraskustes peresid: millised pered ja milles vajavad abi. Praeguseks on selgunud, et pered vajavad eelkõige tugiisikut, kes aitaks otsida lahendusi nende probleemidele ning saaks töötada peredega sügavuti. Vallale on projektist rahastatud tugiisik hea võimalus kasutada asjatundjat, kes värske pilguga oskab näha kitsaskohti ka valla võrgustikutöös.

Koostöö

Mida aeg edasi, seda rohkem lisab tööle jumet koostöö. Aeg, kui omavalitsuse sotsiaaltöötaja sai tööga üksi hakkama, on ammu möödas. Vaja läheb teadmisi seadustest, hoolekandest, tervishoiust, majandusest, psühholoogiast, haridusest jm. Muutustega tuleb kiiresti kohaneda ning pidevatelt uuenevate seaduste tõttu on klientidele info jagamine keeruline. Väikeses omavalitsuses ei ole eraldi töötajat lastega perede, eakate ja töötute tarvis. On tunda, et mitmete probleemide lahendamine on justkui nendest üle libistamine. Tänapäeval saab sotsiaaltöötaja olla puhvriks või sillaks inimese ja ühiskonna vahel siis, kui ta on spetsialiseerunud töötamisele kindla kliendirühmaga, näeb seoseid teiste kliendirühmadega ja on valmis koostööks.

Praegu teeme kõige rohkem koostööd Eesti Töötukassaga ja Süda-Eesti Sotsiaalkeskusega. Tööharjutusteenuse osutamisele suunatud

projekt „Tegusalt tulevikku” töö kodust välja puudega inimesi ja kodused noored emad. Kõige enam pean lugu projektist „Tugiisikuga tööle”, mille sihtgrupiks on ilma tööta lastega pered. Kuigi järjekindlat koostööd hoolekande vallas omavalitsuste vahel ei ole, saan alati abi ja küünarnukitunnet Põltsamaa valla ja linna sotsiaaltöötajatelt. Koostöö toimib ka Viljandi Lasteabi- ja Sotsiaalkeskusega.

Tuge annavad Taadikvere, Hermann ja Eistvere külade seltsid. Külatoad talgute ja üritustega ühendavad oma küla inimesi, aitavad hoida sidet põlvkondade vahel ja mujale elama läinud inimestega. MTÜ Imavere Sotsiaalkapital toetab andekate laste ja noorte arengut, selleks on asutatud heategevusfond „Nutikad lapsed”. See kõik toetab hoolekande tegevust. Laste ja noortetööd veab Imavere Avatud Noortekeskus. Oluline on noortekeskuse koostöö Türi Lastekaitse Liiduga, kellega koos korraldatakse suvist töölaagrit ja osaletakse rahvusvahelises koostöös noorte vabatahtlikega. Puuetega inimestele on tähtis koostöö Järvamaa Puuetega Inimeste Kojaga. Järvamaa koosseisu kuuluv Imavere vald külgneb Jõgeva- (Põltsamaa vald) ja Viljandimaaga (Kõo vald) ning kuulub ajalooliselt Pilistvere kihelkonda. Endise Pilistvere kihelkonna eakad saavad igal aastal kokku rahvusvahelise eakate päeva puhul. Noored käivad kihelkondlikult koos Pilistvere kiriku juures kirikukooris, talgutel, noorteõhtutel.

Lõpetuseks

Sotsiaaltöötajatele on minu meenutus ja klientide probleemid kindlasti tuttavad. On olnud palju ilusat, aga ka seda, mis jäänud hingele kripeldama ja tegemata või oleks pidanud olema teisiti. Tagasi mõeldes möödunud kahekümnele tööaastale võin öelda, et ei ole huvitavamad ja vastutusrikkamad tööd kui sotsiaaltöö. See töö tähendab abi inimese saatuse kujundamisel, tema sotsiaalsel toetamisel, kus peaks kokku saama kõik abistamiseks vajalikud rahalised ja mitterahalised ressursid. Mul on hea meel, et meie omavalitsuse arengut ei ole pärssinud poliitilised tõmbetuuled. Olen tundnud nii volikogu kui vallavalitsuse kolleegide tuge. Sotsiaalteemad pole „külmmeta-da” saanud.

Sotsiaalpedagoogika mõistest

Artikkel haakub TÜ eestikeelse terminoloogia sihtasutuse grandiga mõiste sotsiaalpedagoogika avamiseks

Mare Leino PhD

Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi
sotsiaalpedagoogika dotsent

Käesolevas artiklis analüüsin põhjusi, miks 19. sajandist pärit sõnal *sotsiaalpedagoogika* pole ühest tähendust ei mujal maailmas ega Eestiski; mida see termin põhimõtteliselt tähendada võiks ning kas sellele on olemas alternatiive.

Pedagoogikast eristab sotsiaalpedagoogikat sõna *sotsiaalne*, mis mõiste täpsustamise asemel pigem süvendab segadust. Eriti viimastel aastatel, sest lisaks sotsiaalprobleemidele ja sotsiaalministeeriumile leidub meil nn sotsiaalseid töökohti, millest vaikumisi järeldub, nagu teeks kõik ülejäänud asotsiaalset tööd.

Sotsiaalpedagoogika tõlgendusi

H. Nohl defineeris sotsiaalpedagoogikat „rasketes oludes elavate inimeste pedagoogilise aitamisenä” (Hämäläinen ja Kurki 1997, 88). Võõrsõnastikus (2005, 660) on sotsiaalpedagoogika „kasvatusteadus, mis lähtub ideest, et kasvatus peab kujundama sotsiaalselt teadliku ja aktiivse inimese”. Mis tegelikult kehtib hariduse, pedagoogika, kasvatus ja sotsialiseerimise kohta tervikuna. I. Kraav (1999, 22–27) seostab mõistet tõrjututega: Hämäläinenile viidates märgib ta, et sotsiaalpedagoog aitab inimesel probleemi põhjusi teadvustada ning oma elukäiku muuta. Vald-kond ei piirdu laste ega noortega, see haarab kogu elukaare. Darwini, Spenceri ja Hegeli pärandi mõjul peetakse sotsiaalpedagoogikat ka adaptatsiooniks ehk kohandumiseks (Hämäläinen ja Kurki 1997, 34). A. Kirch (2005, 16)

seostab mõistet loovusega, kui väidab, et innovatsiooni sotsiaalpedagoogilistest aspektidest on eriti tähtsaks muutunud loovuse suurendamine nii koolieas kui hilisemas tööelus. Tema sõnul Eesti hariduspraktika ei soosi ettevõtlikkusega haakuvate isikuomaduste – loovuse, originaalsuse ning koostöövalmiduse arengut. Eestile pakuvad häid võrdlusvõimalusi Soome ja Saksamaa. Kui Soome on meie jaoks positiivne, siis Saksamaa pigem üks võimalikke negatiivseid mudeleid. Saksa asjatundjad peavad probleemide põhjuseks „liiga head” sotsiaalkaitse süsteemi ning teadus- ja arendustegevuse taandarengut (sammas, 18). Ebamäärasus ulatub praktikast teooriani: R. Mikseri sõnul on laia levikust hoolimata sotsiaalpedagoogika kui mõiste kriitiline analüüs jäänud tagasihoidlikuks. Juhtivad saksa teoreetikud pole selle kontseptsiooni tõlgendamisel üksmeelt leidnud (Mikser 2009, 49). Erialakirjanduses defineeritakse sotsiaalpedagoogikat sotsiaalsete probleemide lahendamise ja teoreetilise mõtestamise spetsiifilise vormina, millele endiselt otsitakse ka alternatiive (Dollinger 2010, 108).

Sotsiaalpedagoogika kujunemise taustaks oli tööstusrevolutsioon. Aastal 1844 võtsid K. Mager ja A. Diesterweg kasutusele termini

sotsiaalpedagoogika, ületamaks väärtuste kriisi, mida eriti valusalt tajuti ebavõrdsetes haridusvõimalustes. Mager formuleeris oma sõnumi „põhjaliku ümberkorralduskavana Saksamaa ühiskonnas, eriti koolikorralduses”, mille ebareaalsus aga selgus pärast 1848. a sündmusi. Kuna pedagoogilis-poliitiline kriisilahenduskava ei toiminud, Mager pettus ning vaikus; järjekindlam Diesterweg aga, hoolimata vastuseisust, ei taganenud oma nõudmistest. Mõlemaid mehi ühendas sarnane arusaam sotsiaalpedagoogikast ning valdkonna arendamise soov. Berliini Linnakooliõpetajate seminari juhatajana otsis Diesterweg õppejõude, „kes selle ameti sobivat (ehk sotsiaalpedagoogilist – ML märkus) positsiooni vahendada suudaks”, ning Mageri püüd rajada ülikoolis iseseisev pedagoogikateaduskond toetas seda ideed (Dollinger 2010, 110–111). Pedagoogika ei olnud Saksamaal sellel ajal veel akadeemiline teadusharu, kuid sotsiaalpedagoogilise teemapüstituse kaudu oli seda parem arendada (samas, 112).

Järeldus nr 1: sotsiaalpedagoogika oli algselt **idee** väärtuskriisi ja haridusliku ebavõrdsuse ületamiseks ning **vahend** pedagoogika arendamiseks ülikooli tasemel. Eesti haridussüsteemis on sotsiaalpedagoogika praegu pigem **praktika** koolis ilmnevate sotsiaalprobleemide leevendamiseks, täpsemalt sotsialiseerimisabi: riik (kool ja sh sotsiaalpedagoog) võtab perekonnalt ühe osa kasvatusülesannetest enda kanda.

P. Natorp rõhutas, et inimese riigistamise asemel taotletagu inimlikku riiki (Hämäläinen ja Kurki 1997, 69), mis H. Nohli arvates tähendas mõtteviisi muutust, kuna „suurim häda püsib inimese enda hinges, ja igasugusest abist üle poole peab moodustama haridusabi” (Dollinger 2010, 113). Nohli arvates saab kõike – meetodeid, institutsioone, seadusi – hinnata pedagoogikapõhiselt vastavalt sellele, kas need teevad inimesi paremaks või halvemaks (Hämäläinen ja Kurki 1997, 84).

Järeldus nr 2: Sotsiaalpedagoogika tekkis murrangulisel perioodil, mis tähendab seda,

et ka mõiste ise, olemaks tõhus, pidi pidevalt muutuma. Kui paindlikkus on mingi mõiste püsiomadusi, ei saagi seda lõplikult defineerida, sest läbiraakimiste lõppedes on olukord juba teisenenud.

Mida keerukamat nimetust kannab abistav professionaal, seda tõsisema probleemiga oleks justkui tegu. S. Pinkeri sõnul vajavad lihtsad ja tuttavad mõtted lühikesi helisid (millised kutsutakse sõnadeks), komplitseeritud, võõramad mõtted eeldavad pikemaid helisid – neid nimetatakse fraasideks ning lauseteks (Pinker 1999, 14). Liitsõnad (sh sotsiaalpedagoogika) on vahepealsed. Kas võõrapärase mõiste lohisev kõla ning selle ebamäärane sisu peaks (sihtjuhul) suurendama aukartust meetmete ees? Või julgustama erinevaid praktikaid, mis selge, ühemõttelise mõiste puhul poleks põhjendatud? Sotsiaalpedagoogika oli millalgi vahend seisuste vahe ületamiseks: mõistega „sotsiaalne” rõhutati hariduse laiemat kõlapinda ning selle saatust muutvat rolli. Jääb mulje, et minevikust võetud mõiste on paigutatud lihtsalt uude keskkonda. Kas põhjuseks on selle mõiste esimene või teine pool?

Sotsiaal(su)se tõlgendusi

Prantsuse ja inglise keeles kuulub „sotsiaalne” sotsioloogia põhiterminite hulka, tulenedes sõnast *societas*, mis tähendab seost ja ühiskonda. See ladinakeelne sõna omakorda pärineb sõnast *socius* (kaaslane, hõimlane). Siia võib lisada väärtuselise, eetilise tähenduse, viitega ühiskasu edendavale tegevusele. Saksamaal ja Põhjamaades kasutatakse sõna „sotsiaalne” kitsamas tähenduses – näiteks kui räägitakse abivajajatest, nende toetamisest. Sel juhul on sotsiaalne majandusliku vastandiks (Nieminen 1984, 40). Sotsiaalpedagoogikas mõeldakse sotsiaalse all koostöövalmidust (Hämäläinen ja Kurki 1997, 15). H. Arendti arvates on kõik sotsiaalne ühtlasi ka poliitiline: sotsiaaltöö kui poliitiline tegevus loob ja tugevdab ühiskondlikke sidemeid (Marynowicz-Hetka, Piekarski, Wagner 1999, 20). H. Nohl rõhutas poliitika erinevust pedagoogikast, sest esimene muudab olusid, teine inimest.

Pedagoogiline mõtteviis peaks paiknema kõrgemal ideoloogilisest, maailmavaatelisest ja poliitilisest mõtteviisist (Hämäläinen ja Kurki 1997, 86–87).

Rousseau juurutas mõiste *socialis* 1762. a tähenduses „koos, järgneja, seltsimees, osaleja” (Schilling 1997, 255). 19. saj. lõpu- poole hakati uut suhete valdkonda, mida iseloomustas mõiste „sotsiaalne”, laiema- lti tunnustama – see tähistas spetsiifilist poliitikavälisest teemadest (nt hügieeni, perestruktuuri jms), mis muutus riigipoolse interventsiooni ehk sotsiaalteaduse objek- tiks. „Sotsiaalne” kujunes uue poliitilise rat- sionaalsuse privilegieritud eksperimendiks (Rabinow 1986, 260). Riigi haare laienes eraellu, sest tööjõudu tuli tagada: toitumi- ne, tervis ning elukvaliteet tervikuna mõ- jutasid tootmistsükli otseselt. Selle ilme- kaks näiteks on ligi kuus sajandit kestnud seebimaksu kaotamine Inglismaal 1853. a (www.hair-heads.co.uk): puhtus siirdus luk- suskaubakategoorias argipäeva. 19. sajandi lõpul lisandus vaesuse tõlgendus- se pedagoogiline aspekt: sotsiaalprobleeme seostati indi- viidi arengu, õppimise, motivatsiooni ning moraali- ga, mille eest vastutavad ühiskond ja inimene võrdselt (Hämäläinen ja Kurki 1997, 74).

Järeldus nr 3: Sotsiaalpedagoogika eba- määrasusel on lingvistiline põhjus.

E. Durkheimi varastes tekstides võrdus sot- siaalsus normidega, mida peeti ühiskonda koos hoidvaks kitiks (Alasuutari 2007, 53). Samas võib professionaalide ettekujutus „nor- maalsusest” ning kliendi „süüst” tekitada uusi probleeme, kuna selle kaudu õigustatakse in- terventsioone (Marynowicz-Hetka, Piekarski, Wagner 1999, 19). Üldhariduses on normaal- susel lisamõõde: M. Järvi sõnul „peab kool enda käsutada olevate vahendite ja autoritee- dige näitama, mida õpilasel tuleks teada. See on selgelt sallimatu õpilaste ja kaudselt nende vanemate suhtes, kes väärtustavad koolitead- mistest erinevaid teadmisi. Kuid paradoksaal- selt ei peaks kool tegema katsetki olla salliv, sest hariduse eesmärk ei tohiks definitsiooni jär- gi olla õpilaste eksitamine.” (Järvi 2005, 24).

Niisiis tähendab kool ühe osa laste jaoks lah- terdamise õppetundi.

Järeldus nr. 4: Sotsiaalpedagoogika eba- määrasus võib johtuda identiteedikriisist, sest esindatakse nii õpilase kui kooli huve, mis ei pruugi kattuda.

„Sotsiaalne” inimene vastab standardile, erinevalt „asotsiaalsest”. Normaalne on ise toime tulla, mitte kerjata ega kellegi silma riivata, mis tähendab seda, et sotsiaalsus seondub rahaga. S. Staub-Bernasconi defi- neerib sotsiaalprobleeme mitmetasandilise ressursidefitsiidina, kus eristuvad rahul- damata põhivajadused; andmise-saami- se asümmeetria ning sellest johtuv pinge; ebaõiglased võimusuhted; eetilise-moraalne dilemma tasakaalustamata kohustuste ja õiguste kontekstis (Schilling 1997, 257). A. Geck peab sotsiaalprobleeme häirunud inimsuhete tulemiks, st hingelisteks, majan- duse muresid aga teisejärgulisteks. Probleem on tema arvates selles, et inimesed ei suuda oma majanduslikesse võimalustesse sobitu- da. (Nieminen 1984, 86). Z. Baumani sõnul tarbimisühiskonnas peljatakse ebaõnnestu- tud kulutajaid: vaesel on vähem õigusi, sest ta ebaõnnestus valdkonnas, kus nii paljud olid edukad (Kurki, Kurki-Suutarinen, Ta- ruvuori 2010, 155). Kirjeldatud asjaolusid arvestades võib sotsiaalpedagoogika mõiste ja praktika ebamäärasust loogiliseks pidada. Selge on vaid üks – sotsiaalpedagoogilise praktika positiivne, maailma parandada püü- dev olemus. (Leino 2000). Terminiga täpsus- tamise kontekstis tekib küsimus võimalikest alternatiividest: kas sotsiaalpedagoogikale leidub sünonüüme?

Alternatiivsetest võimalustest

Uusimad ettepanekud 21. sajandil keskendu- vad W. Thole sõnul valdkonna funktsioonide piiritlemisele, eristumaks selgemalt mõnin- gatest naabererialadest nagu tervishoiu- ja õigussüsteem. Selles protsessis jäävad sõe- lalle kolm mõistet: sotsiaalpedagoogika, sot- siaalne töö ja sotsiaaltöö (Thole 2005, 15). Ka Eestis on räägitud lisaks sotsiaalpeda- googikale nii koolisotsiaaltööst (Kadajane

2001) kui sotsiaalsest tööst (Leino 2010). Üheks võimaluseks segadust vähendada on katustermin „sotsiaalne töö”, see variant sobib näiteks sakslastele. Kui „sotsiaalpedagoogika” sõna kasutatakse 19. sajandi keskpaigast, siis „sotsiaalne töö” juurds Alice Salomoni eestvõttel 20. sajandi esimesel poolel tähenduses „heaolu tagamise teadus” (Niemeyer 2005, 127). See paralleeltermin olemasolevat segadust ei suurendanud, sest nagu öeldud, defineerimine pole praegugi veel lõppenud. Kõrvuti sotsiaalpedagoogika, sotsiaaltöö ning sotsiaalse tööga pruugitakse Saksamaal endiselt nii vanemaid termineid (nt hoolekandetöö või ühiskondlik abi; sotsiaalne pedagoogika; eestkosteharidus; sotsiaalne kasvatus või sotsiaalne teraapia) kui ka uuemaid väljendeid (süsteemne sotsiaalne abi ja/või sotsiaalne teenustesüsteem) (Thole 2005, 15). Mitu sõna on ikka mitu sõna: G. Lakoffi ja M. Johnsoni arvates on eraldi sõnade emotsionaalne mõju väiksem kui ühel (liit)sõnal. Analüüsigem näiteks järgnevat: *Harry is not happy* versus *Harry is unhappy*. „Mitte õnnelik” kõlab neutraalsemalt, õnneliku ja kurva vahepealsena, aga *unhappy* ehk õnnetu on tõeliselt kurb (Lakoff ja Johnson 2003, 130). Kaks eraldi sõna pole nii pretensioonikad kui liitsõna ja üldisema tähendusega sõna avardab horisonti veelgi. Seega on sotsiaalpedagoogika kitsam mõiste kui sotsiaalne pedagoogika, mis on omakorda kitsam kui sotsiaalne töö. Viimati mainitu kujuneb üldnimetajaks ametitele, kus tegeldakse inimestega.

Alternatiiv nr. 1: sotsiaalpedagoog on sotsiaalse töö tegija.

Kõiki sotsialiseerimisega seotud ameteid võib pidada sotsiaalpedagoogiliseks (ja vastupidi). Võimalik, et just sellise segaduse vältimiseks tegutsevad Soome ja Rootsi üldhariduskoolides koolikuraatorid, mitte sotsiaalpedagoogid. Põhjanaanabrite kuraatorid toetavad kasvatust ja nende ülesanne on täiendada kooli funktsioone, tagades sel moel koolikohustuse täitmist (Sipilä-Lähdekorpi 2006, 11). Termin „kuraator” tuleneb ladinakeelsest sõnast *cura*, mis tähendab

hoolitsemist; ja/või sõnast *curo*, mis tähendab nii hoolimist kui tegevuse õnnestumise pärast muretsemist/vaeva nägemist (Sipilä-Lähdekorpi 2006, 16–20). Võõrsõnade leksikonis (1978, 366) defineeritakse kuraatorit järgmiselt: (ld *curator*), hooldaja; tsaristlikul Venemaal mõnede asutuste juhataja, eriti õpperingkonna ülem; kõrgem järelevalveametnik mõne maa ülikoolis; arstiteaduse üliõpilane, kelle ülesanne on jälgida kliinikus lamava haige haiguskäiku. Võimalik, et just sellise tõlgenduse tõttu Eestis koolikuraatori nimetus juurdunud ei olegi.

Alternatiiv nr. 2: sotsiaalpedagoog võib olla (kooli)kuraator.

Soomes toetavad kõrgelt haritud kuraatoreid madalama haridusega kooliskäimise abilised (*koulunkäyntiavustaja*) (Merimaa ja Virtanen 2007). Sealse tugisüsteemi eesmärk on tagada õpetajale töörahu: sotsiaalsete probleemidega tegelevad teised, pedagoog keskendub õppekavale. Tulemusi peegeldab PISA uuring, kus Soome on eeskujuks kogu maailmale.

Prantsusmaal on sotsiaalpedagoogika sünonüümiks *animation socioculturelle*, Hispaanias *animación sociocultural* (Hämäläinen ja Kurki 1997, 164) ehk sotsiaal-kultuuriline innustaja, kelle tööks on anda abivajajale liikumapanev impulss, et ta seejärel juba ise jätkaks. Võõrsõnade leksikonis (1978, 42) defineeritakse animeerimist (ld *animare*) hingestamise, elustamise ja virgutamisena. Soome sotsiaalpedagoogid tõlgendavad mõistet (*animation, animación*) innustamisena, mis pärineb ladinakeelsest väljendist *anima* ehk elu/elustamine, hinge andmine. *Animus* haakub motivatsiooni, liikumise ning jõuga. Sellel sõnal on topelettähendus: annab elu ning aktiveerib. Innustamise olemuseks on osaleval pedagoogikal rajanev sotsiaalne tehnoloogia (Hämäläinen ja Kurki 1997, 202–203). Tabavaks võrdluseks on animafilm, kus elututele piltidele puhutakse elu sisse: kui juba jooniseid saab elustada, miks mitte probleemiga inimest ... Animeerimist kohtab Eestis mujalgi: tänavatel vuraavad meil reanimobiilid, kus elustamine toi-

mub sõna otseses mõttes ja viimasel minutil. Mõnel pool sekkutakse varem (profülaktiliselt) ning meeldivamatel asjaoludel.

Alternatiiv nr. 3: sisuliselt on sotsiaalpedagoog animaator, „elustaja”.

Silt *animateur* on rinnas ka neil Lõuna-Euroopa kuurorthotellide töötajatel, kes basseini veerel lebavaid puhkajaid sõna otseses mõttes liikuma ärgitavad – näiteks harrastama vesiaerobikat, keeglit vm aktiivseid aja-veetmise vorme. Metafooriliselt on nad elustajad, kes üritavad liikumatutesse kehadesse (päevitajatesse) eluvaimu puhuda. Sisuliselt ent meie sotsiaalpedagoogide ametivennad. Kuna Põhjarahvas võib innustamise suhtes tõrksust ilmutada, tegelevadki meil sellega sotsiaalpedagoogid. Mõiste kuju ning taust mõjutavad ka suhtumist – „õpetaja kui maa sool”, „koolmeister” – ja asjaolu, et eesti keeles on kirikuõpetaja samuti õpetaja (nagu koolis), suurendavad (protestantlikku?) lugupidamist (või kuulekust) sotsiaalpedagoogi suhtes.

Mõiste üle mõtisklemise artiklit sobib lõpetama üks mõte Soome sotsiaalpedagoogika professorilt Juha Hämäläinenilt (2001), kelle arvates sotsiaalpedagoogika on eeskätt mõteteviis. Lühidalt võib öelda, et kuni mõistet pole lõpuni defineeritud, on kõik veel võimalik: mida ebaselgem, seda avaram.

Viidatud allikad

Alasuutari, P. (2007). Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Dollinger, B. (2010). Doing Social Problems mit Wissenschaft. Teoses: Groenemeyer, A. (Hrsg) Doing Social Problems. Mikroanalysen der Konstruktion sozialer Probleme und sozialer Kontrolle in institutionellen Kontexten. Netherland: VS Verlag. 105–123.

Hämäläinen, J. (2001). Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Hämäläinen, J., Kurki, L. (1997). Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Järvi, M. (2005). Sallivus – kas ideal? *Haridus* 10, 22–24.

Kadajane, T. (2001). Koolisotsiaaltöö käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Kirch, A. (2005). Sotsiaalpedagoogilisest innovatsioonis. *Haridus* 2, 16–18.

Kraav, I. (1999). Sotsiaalne tõrjutus ja sotsiaalpedagoogika. *Haridus* 5, 22–27.

Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M., Taruvuori, K. (2010). Muuriin sisällä – sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere University Press.

Lakoff, G., Johnson, M. (2003). Metaphors we live by. The University of Chicago Press.

Leino, M. (2000). Õpetaja sotsiaaltöö tegijana: sotsiaalpedagoogika. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Leino, M. (2010). Sotsiaalpedagoogika ja/või sotsiaalne töö majandusprobleemide kontekstis. *Sotsiaaltöö* 2, 38–41.

Marynowicz-Hetka, E., Piekarski, J., Wagner, A. (1999). Issues in social work – an invitation to a discussion. Teoses: Marynowicz-Hetka, E., Wagner, A., Piekarski J. (toim.) European dimensions in training and practice of the social professions. Katowice: Śląsk, 11–28.

Merimaa, E., Virtanen, P. (2007). Koulunkäyntiavustajan kirja. Juva: PS-kustannus.

Mikser, R. (2009). Saksa sotsiaalpedagoogika kontseptsioon. *Haridus* 11–12, 49–55.

Niemeyer, C. (2005). Sozialpädagogik, Sozialarbeit, Soziale Arbeit – “klassische” Aspekte der Theoriegeschichte. Teoses: Thole, W. (Hrsg.) Grundriss Soziale Arbeit. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 123–138.

Nieminen, A. (1984). Mitä on sosiaalipolitiikka? Juva: WSOY.

Pinker, S. (1999). Words and Rules. Great Britain: Phoenix.

Rabinow, P. (1986). Representations are social facts: Modernity and Post-Modernity in Anthropology. Teoses:

Clifford, J., Marcus, G.E. (toim.) Writing Culture. Berkeley, Los Angeles London: University of California Press,

Schilling, J. (1997). Soziale Arbeit. Luchterhand.

Sipilä-Lähdekorpi, P. (2006). Ristiriitoja ja onnistumisia. Koulukuraattorin työ Suomessa. Teoses: Kurki, L., Nivala, E., P. Sipilä-Lähdekorpi. (toim.) Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Finn Lectura, 11–37.

Thole, W. (2005). Soziale Arbeit als Profession und Disziplin. Teoses: Thole, W. (Hrsg.) Grundriss Soziale Arbeit. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 15–60.

Võõrsõnade leksikon (1978). Tallin: Valgus.

www.hair-heads.co.uk/hair-shampoo/soap-tax.php (12.01.2011)

Kuressaare Gümnaasiumi tugiteenused

Rutt Tarus

*TÜ Pärnu kolledži üliõpilane,
Kuressaare Gümnaasiumi vilistlane*

Kuressaare Gümnaasium (KG) on Saare maakonna suurim kool, kus kõigil maakonna lastel on võimalik omandada gümnaasiumiharidus. Hetkel õpib koolis 918 õpilast. Õppimine ei ole aga sugugi niisama lihtne, kui see pealtnäha võib tunduda. Arvan, et seda võib kinnitada pea iga inimene, kes on kokku puutunud hariduse omandamisega. Tugev pinge õppetöös ei too kaasa mitte ainult häid tulemusi hinnetes ja teadmistes, vaid võib kaasa tuua ka palju muud, mis võib väljenduda stressis, motivatsiooni languses, õpiraskustes vms. KG on neid probleeme püüdnud lahendada, pakkudes õpilastele mitmesuguseid tugiteenuseid. Allpool neist põgus ülevaade.

Koolis töötab **logopeed**, kelle ülesanne on lugemis- ja kirjutamiskustega laste järeleaitamine. Logopeedilistes õpiabi rühmades osales 2010/2011. õppeaastal 56 õpilast. **Psühholoog** pakub tuge nii õpilastele kui ka õpetajatele ja lastevanematele. Tema töövaldkonda kuuluvad lapse arengut mõjutavate tegurite hindamine (testimine, vaatlemine, intervjuerimine ja hindamistulemuste analüüsimine), nõustamine, loengud õpilastele, seda kõike koostöös lastevanemate ja teiste spetsialistidega. Vastavalt oma erialasele ettevalmistusele võib koolipsühholoog läbi viia koolitusi kooli personalile ja lastevanematele. **Sotsiaalpedagoog** tegeleb koolis ilmnevate sotsiaalsete probleemide ennetamise ja lahendamise, õpilaste nõustamisega ning kohanemis-, käitumis- ja õpiprobleemidega õpilaste sotsiaalse tegevusvõime ja toimetuleku toetamisega.

Kaplan on õpetajaskonna, õpilaste ning lastevanemate usaldusisik. Kaplani töö koolis on oma iseloomult ennetustöö, mis aitab koolil paremini täita oma missiooni: olla avatud

uuendustele, jäädes samas konservatiivseks püsiväärtustes. Kaplani töövaldkonnaks on nõustamine ja hingehoid, samuti eetika- ja religiooniõpetus.

Ülalnimetatud spetsialistid moodustavad kooli tugikeskuse meeskonna, kelle ülesanne on pakkuda Kuressaare Gümnaasiumis tugiteenuseid. Koos kooli personaliga tehakse tööd murede võimalikult varajase avastamise ning nende lahtimõtestamise ja lahendamise nimel. Probleemid, millele erilist tähelepanu pööratakse, on õpiraskused, käitumis- ja suhtlemisprobleemid, koolikiusamine, ärevushäired, enesetapumõtted, koolistress, koolihirm.

Kooli tugispetsialiste – logopeedi, psühholoogi, sotsiaalpedagoogi ja kaplanit – külastasid 2010/2011. õppeaastal õpilased kokku 881 korral ja lastevanemad 151 korral.

Juba neljandat aastat tegutseb koolis **õpilasabi ümarlaud**. Selle eesmärk on õppimist takistavate tegurite, õppimis- ja käitumiskustade võimalikult varajane äratundmine, ennetamine, leevendamine ning kõrvaldamine. Probleemi korral tutvustab ümarlauas olukorda kõigepealt klassijuhataja, kes annab ülevaate klassis toimuvast, nii rõõmudest kui ka muredest. Seejärel hakkavad kooli tugispetsialistid analüüsima mure põhjuseid ning otsima koos lahendusi. Põhikooli õpilase puhul kaasatakse ka lapsevanem.

Aastaid on tegutsenud **ÕNNe** tuba ehk õpirahuklass, mille tarbeks on eraldatud väike klasisiruum, kuhu saadetakse õpilased, kes segavad tundi ning ei õpi ise ega lase kaasõpilastel õppida. Tunnirikkujale antakse tunnitöö, millega ta peab tegelema **ÕNNe** toas. Seal jälgib ja koordineerib õpilaste tegemisi kooli kaplan, kes aitab lapsel rahuneda ja analüüsida tunnis

toimunud, et ta võiks jätkata tunnis pooleli jäänud tööd.

1.–3. klassi õpilaste tarvis töötavad koolis **pikapäevarühmad**, kus sisustatakse väikese koolilapse pärastlõunane vaba aeg kasuliku tegevusega. See tagab ka lapse turvalisuse ja järelevalve. Pikapäevarühm on suurepärase võimalus neile lastele, kes peavad pärast tundide lõppu ootama, et minna kas bussi peale või oodata vanemate tööpäeva lõppu. Pikapäevarühma õpetaja abistab õpilasi koduste ülesannete tegemisel, suunab neid huvialaringidesse, juhendab vaba aja sisustamist, jälgib, et kinni peetaks ühistranspordi aegadest ning hoiab sidet nii klassijuhataja, aineõpetajate kui ka lapsevanemaga. Samuti saab pikapäevarühma laps kerge lõunasöögi.

2.–4. klassi õpilased osalevad kaks korda nädalas **õpiabi rühmas**, mille eesmärk on parandada õpilase tähelepanu- ja keskendumisvõimet. Mängulise tegevuse kaudu arendatakse loogilist mõtlemist, tähelepanu ja mälu. Juhendajateks on vastava täiendkoolituse läbinud klassiõpetajad.

Õpitoe rühm pakub 4.–6. klassi õpilastele igal koolipäeval võimalust saada kõigis ainetes **õpiabi** sarnaselt pikapäevarühmaga. Laps saab tulla lõpetama tunnis pooleli jäänud ülesandeid või tegema koduseid töid. Õpetajad peavad arvestust (päevikut) kohalkäimiste ning pakutud abi kohta. See ei ole küll järeltööde tegemise tund, kuid vajadusel ja kokkuleppel on ka järeltöö tegemine võimalik. **Tugiõpperühmad** töötavad eesti keeles (7.–9. klass), vene keeles (8. klass), saksa keeles (8. klass) ja matemaatikas (6.–9. klass). Neis osalevad õpilased, kellel on vastavas aines õpiraskusi, kes vajavad rohkem tähelepanu ja juhendamist ning needki, kellel on raske töötada suures klassikollektiivis. Gruppide suurus on 6–8 õpilast. Tugiõppetund toimub samaaegselt vastava ainetunniga.

Vajadusel on õpetajal võimalik koostada õpilase jaoks **individuaalne õppekava** (IÖK). See koostatakse õpilasele vastavalt vajadusele kindlaks perioodiks.

Mõeldud on ka koolieelikutele, kelle jaoks on loodud **AB-Kool**. See aitab nii lastel kui ka lastevanematel kooliga kohaneda, tutvustab koolieelikule kooli ja õpetajaid. Eesmärk on kujundada positiivne hoiak kooli ja õppimise

suhtes, arendada lapses iseseisvust, initsiatiivi ja eneseusaldust. Sel ajal kui koolieelikud on tundides, saavad nende vanemad koolitust spetsialistidelt. AB-Kool algab oktoobris perepäevaga. Siis on kõigil huvilistel, nii lastel kui vanematel võimalus tulla kooliga tutvuma. Vanemate koolitusel käsitletakse teemasid, mis aitavad neil lastega paremini toime tulla, nagu näiteks lapse kasvatamine, aktiivne kuulamine, suhtlemistõkked, konfliktide vältimine ja lahendamine, enesekehtestamine jne. Koolis on tööl ka **füsioterapeut** aitamaks neid õpilasi, kes mõne füüsilise puude, vigastuse või haiguse tõttu ei saa kehalise kasvatuses tunnis osaleda. Vastavalt õpilase probleemile leitakse temale sobivat füüsilist tegevust, mis ei koorma, vaid pigem parandab õpilase seisundit-enesetunnet, olgu see siis lihastreening, ujumine, kepikõnd vms.

Seoses laste hariduslike erivajadustega toimub õpetajate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, sh pööratakse tähelepanu ka andeka lapse vajadustele.

Esimest aastat töötab koolis liitklassina **väikeklass**, kus õpivad autismispektri häiretega 3.–4. klassi õpilased. Praegu õpib selles klassis kolm õpilast. ATH ehk aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega laste vanematele käib kord kuus koos **tugirühm**, kus jagatakse kogemusi ja toetatakse üksteist. Tugigruppi juhendavad psühholoog ja sotsiaalpedagoog.

Selleks et kõik ladusalt toimiks, ei piisa ainult koolipersonali nõust ja jõust. Kaasatud on ka mitmeid koostööpartnereid, kes tegelevad koostöös kooliga õpilaste parema toimetuleku nimel koolis. Need koostööpartnerid on Saaremaa Õppenõustamiskeskus, Saaremaa Politseiprefektuuri noorsoopolitseinikud, kohaliku omavalitsuse lastekaitse spetsialist, Kuressaare linna laste hoolekande komisjon, alaealiste komisjon, nõustamiskomisjon, maakonna sotsiaalpedagoogid ja koolipsühholoogid, perearstid.

Ülaltoodu põhjal saab väita, et Kuressaare Gümnaasium pakub laste haridusteel püsivuseks tuge ja arenguvõimalusi, lähtudes iga õpilase eripärasest.

Pea tuhande õpilasega kirev koolikeskkond on rikkus, mis väärib hoidmist. Kõik lapsed on erilised, kõik nad vajavad tähelepanu ja hoolimist.

Motiveeriva intervjuerimise omandamise tasemed ja tagasisidesüsteem MITI

Ulvi Uulimaa-Margus
MTÜ EMITA, Sisekaitseakadeemia

Tõnu Jürjen
MTÜ EMITA, Hariduse Tugiteenuste Keskus

Ajakirja Sotsiaaltöö 2011. a 5. numbris ilmus kirjutis, mis tutvustas motiveerivat intervjuerimist (MI) kui nõustamismeetodit¹. Selles artiklis anname lühiülevaate MI omandamise eri tasemetest ja koolitusvõimalustest Eestis ning kirjeldame lühidalt MI hindamis- ja tagasisidesüsteemi (MITI).

Motiveeriv intervjuerimine jõudis Eestisse 1999. aastal Uimastipreventsiooni Sihtasutuse eestvedamisel. Vanglasüsteemis hakati MI meetodil põhinevaid koolitusi sihipäraselt korraldama alates 2006. aastast. Meetodit peeti kriminaalõigussüsteemile sobivaks eelkõige seetõttu, et süüdimõistete kohtlemine vanglates on oma olemuselt direktiivne, tihti konfronteeruv ning inimese seniseid vabadusi piirav. Paraku vastuseks välisele survele muutuda inimese vastupanu üha suureneb. Motiveeriv intervjuerimine aga väldib vastandumist. Vastupanu püütakse vähendada ning suurendada inimese motivatsiooni oma elu muutmiseks. (Farbring ja Johnson 2008).

2011. aastal hakkas Tervise Arengu Instituut pakkuma MI koolitust esmatasandi meditsiinitöötajatele. Vajadus koolituse järele selgus Tervise Arengu Instituudi poolt koostöös Eesti Perekaride Seltsi, Eesti Haigekassa ja Maailma Terviseorganisatsiooniga 2009. aastal esmatasandi tervisehoiutöötajate hulgas läbi viidud uuringust, milles kaardistati haiguste ennetamise ja tervise edendamise vajadusi ning võimalusi. Üle 2/3 uurimuses osalenutest avaldas soovi saada eluviisi muutusi motiveeriva nõustamise koolitust. Meetodi efektiivsuse kohta tehtud uurimused on näidanud, et motiveeriv intervjuerimine on tõhus isegi siis, kui seda kasutada vaid 15-minutit kestva arsti vastuvõtuaja jooksul. Siinjuures ei sõltu selle efektiivsus mitte nõustaja erialasest taustast (psühholoog või arst) vaid sellest, kui võrd nõustaja kasutab kliendikeskseid nõustamisvõtteid. (Rubak ja Sandbak 2005).

Praegu rakendatakse Eestis motiveeriva intervjuerimise meetodit süsteemselt nii kriminaalõiguskui meditsiinisüsteemis, kuid kindlasti ei piisa selle meetodi sihipäraseks rakendamiseks ühekordsest 8–24-tunnisest baasoskuste koolitusest.

MI omandamise kaheksa astet

William R. Miller ja Theresa Moyers (2006) on kirjeldanud oma artiklis kaheksat astet, mille MI rakendajad läbivad, kui nad motiveerivat intervjuerimist õpivad:

- 1) MI üldise vaimsure omandamine, st tahe aktsepteerida kliendi valikuid;
- 2) kliendikesksete nõustamisoskuste omandamine (peegeldused, avatud küsimused, kokkuvõtted ja kinnitused ehk lühendatult PAKK);
- 3) oskus tunda ära muutuste- ja samaksjäämisjuttu: kas inimene väljendab oma jutus soovi muuta oma olukorda, räägib oma võimekusest muutuda, kõneleb muutumise põhjustest

¹ Uulimaa-Margus, U, Karton, I. (2011). Motiveeriv intervjuerimine ärgitab elu muutma. *Sotsiaaltöö* 5, 50–54

- ning vajadustest või esitab hoopis argumente endiseks jäämise kasuks;
- 4) õppimine, kuidas kliendikeskseid nõustamisoskusi kasutades esile kutsuda ja tugevdada muutustejuttu;
 - 5) oskus minna kaasa samaksjäämisjutu ja vastasseisuga (vastuseisu ja vastandumise vältimine ja sellega toimetulek);
 - 6) muutuste plaani koostamine;
 - 7) kliendi pühendumuse tugevdamine talle meelde tuletades, miks ta muutust soovis, tema toetamine, teda mitte tagant kiirustades;
 - 8) MI integreerimine teiste nõustamisoskustega, oskus vastavalt vajadusele kasutada vaheldumisi MI ja teisi nõustamismeetodeid.

MI astmete omandamist toetavad täienduskoolitusel omandatud oskused. On selgunud, et pärast kahepäevast praktilist koolitust MI oskuste kasutamine paraneb tunduvalt juhu, kui inimene jätkab omandatud oskuste praktiseerimist aasta jooksul pärast treeningut. MI kasutamisoskuste arendamist toetavad eriti hästi isikliku klienditöö kohta tehtud helisalvestused. (Miller ja Moyers 2006)

Kuidas motiveerivat intervjuerimist hinnata

Pärast täienduskoolitust vajavad nii alustavad kui kogunud MI praktiseerijad oma nõustamistegevusele konstruktiivset tagasisidet.

Maailmas peetakse MI praktiseerijate oskuste hindamiseks ja uurimiseks tõhusaks kahte meetodit. Motiveeriva intervjuerimise oskuste kodeering (MISC – *Motivational Interviewing Skill Code*) sobib detailseks protsessiuuringuks, mille puhul uuritakse motiveeriva intervjuerimise olulisi elemente ja põhjuslikke mehhanisme.

Motiveeriva intervjuerimise hindamissüsteem (MITI – *Motivational Interviewing Treatment Integrity* 3.1.1) on aga kasulikum, kui otsitakse vastust küsimusele, kas nõustamise puhul on tegemist motiveeriva intervjuerimisega või siis, kui vajatakse tagasisidet, kuidas nõustaja saaks arendada oma motiveeriva intervjuerimise oskusi.

Ka Eestis on otsustatud ära kasutada parimat maailmapraktikat ning alustada motiveeriva intervjuerimise hindamissüsteemi MITI eestindamisega.

MITI on Theresa Moyersi juhtimisel loodud instrument, mille abil kirjeldatakse ja muudetakse mõõdetavaks nõustaja käitumine kohtumisel. Tavaliselt kasutatakse selleks 20-minutilist helisalvestust, mida hindaja kuulab vastavalt oma kogemustele üks või kaks korda. Hinnatakse viiepallilisel skaalal üldmuljet, kas see vastab motiveeriva intervjuerimise vaimusele ja põhimõtetele: kliendi autonoomsuse austamist, koostööd kliendiga, empaatia väljendamist, eesmärgile suunatud ja muutustejutu esilekutsumist. Samuti loendatakse konkreetsete suhtlemisaktide esinemissagedust intervjuus (lihtsad/keerulised peegeldused, avatud/suletud küsimused, MI-le kohane või mittekohane käitumine ja info jagamine). (Moyers, Martin, Manuel jt 2010)

Kuigi see meetodika ei võimalda jälgida kõiki motiveeriva intervjuerimise nüansse, saab sel viisil hinnata nõustaja tegevuse vastavust motiveerivale intervjuerimisele ning teha kindlaks, mida tuleks praktiseerijal arendada – kas parandada empaatia väljendamist, muuta nõustamine eesmärgipärasemaks või hoopis lihvida spetsiifilisi nõustamisoskusi: peegeldamist, avatud küsimuste esitamist ja kokkuvõtete tegemist.

Lisaks praktikute toetamisele võimaldab see hindamissüsteem meil avada ka ukse kvaliteetsete, rahvusvaheliselt võrreldavate uurimisandmete kogumiseks ning toetada praktikuid nõustamismeisterlikkuse saavutamisel ja rahvusvahelisel kogemustevahetusel.

MITI Eestis

28. veebruarist 2. märtsini 2011 toimus Tervise Arengu Instituudi toel seminar, kus õpetati välja esimene grupp kodeerijaid. Sisekaitseakadeemia juurde moodustati 2011. a juunis MITI eestitamiseks uurimisgrupp; Tartu Ülikooli inimarengu eetikakomiteest taotleti luba MITI manuaali tõlkimiseks ja Eesti oludele kohandamiseks vajaliku uuringu läbiviimiseks. Selle uuringu raames

tõlgiti eesti keelde MITI manuaal, mis tänaseks on läbinud ka tagasisidde originaalkeelde ja saanud väliseksperdilt heakskiidu. Koolituse läbinutest on loodud ekspertgrupp, kes oma kogunemistel töötab selle nimel, et kõik hindajad tõlgendaksid intervjuusid võimalikult sarnaselt. Juba on Eestis MITI-t integreeritud üksikutesse MI koolitustesse ning tagasisidet on saanud ka selleks soovi avaldanud EMITA liikmed.

Präeguseks on MI kui nõustamismeetod levinud lisaks vangla- ja tervishoiusüsteemile ka teistesse valdkondadesse. Viimastel aastatel on MI baaskoolitusi korraldanud Sisekaitseakadeemia koolituskeskus ATAK, suurimaks sihtrühmaks on narkomaania ennetamise ja rehabilitatsiooni valdkonnas töötavad inimesed. Lisaks Tartu Ülikool ja selle suveülikool, sihtrühmaks eelkõige inimesed, kes rakendavad oma töös teadmisi psühholoogiast, nt koolipsühholoogid. Tartu Hariduse Tugiteenuste Keskus on korraldanud MI koolitusi noorsootöötajatele, koolipsühholoogidele ja sotsiaalpedagoogidele ning MTÜ Öökull koolitus- ja nõustamiskeskus TEAN sotsiaalvaldkonna töötajatele. 2011. a sügisest on Tartus EMITA liikmete Tõnu Jürjeni ja Maret Sildala eestvedamisel käivitunud õpirühm baastreeningu läbinud huvilistest, kus arutletakse praktikas üles kerkinud kitsaskohtade üle ning lihvitakse MI oskusi.

MI rakendamise kogemused

Eestis on MI meetodi tõhusust uurinud 2008. aastal Inga Uueküla. Uurimuse tulemused näitasid, et MI koolituse läbinud vangla- ja kriminaalhooldusametnikel oli oma töös vähem konflikte (päevas, nädalas ja kuus) kui neil, kes polnud MI koolitust saanud. (Uueküla 2008)

Lõpetuseks kahe praktiku arvamused, kes iga päev kasutavad MI-d oma töös:

„Enamik kriminaalkorras karistatud isikuid on pettunud ja segaduses ning madala või siis liiga kõrge enesehinnanguga. Sageli nad ei ole arutlenud oma käitumise põhjuste üle. Oma töös püüan neil MI oskustele tuginedes aidata lahti mõtestada tekkinud olukorda ning aidata tal välja tuua oma käitumise positiivseid ja negatiivseid külgi. Vastupanu osutavaid kliente püüan aktiivselt kuulata ja keskenduda sellele, et ära tunda muutustejuttu ning tuua välja kliendi jutus vastuolu. Tuleb tunnistada, et peegelduste ja kokkuvõtete valguses näeb klient oma käitumist uues võtmes ning seeläbi saan suurendada kliendi sisemist motivatsiooni muutuda, et sammuda oma eesmärgi poole.”

Irja Koikson, Tallinna Vangla Pärnu kriminaalhooldusametnik

„Olen kogenud, et motiveeriv intervjuerimine aitab mul kaardistada, milline on kliendi arusaam hetkeolukorrast, välja selgitada tema tegeliku motivatsioonitaseme ja seda takistavad/suurendavad tegurid. See aitab kliendil saada põhjaliku ülevaate temaga toimuvast ja võimalike valikute tagajärgedest, paneb teda olukorda analüüsima, enda vastu aus olema ja vastutust võtma. Ja mis kõige tähtsam, selle meetodi toel on võimalik mitte vastuollu minnes tuua klient välja mugavustsoonist, tekitades seejuures sisemise konflikti, mis paneb klienti soovitud muutuse poole liikuma ja selle nimel tegutsema.”

Ljudmilla Atškasov, MTÜ Öökull ja koolituskeskus TEAN juhatuse liige

Täname Inga Kartonit ja Tiia Pertelit, kes on konsulteerinud meid artikli koostamisel.

Viidatud allikad

Farbring, C.A., Johnson, W.R. (2008). Motivational Interviewing in the Correctional System: An Attempt to Implement Motivation Interviewing in Criminal Justice. Teoses: Arkowitz, H., Westra, H.A., Miller, W.R., Rollnick, S. (toim). Motivational Interviewing in the Threatment of Psychological Problems. New York, The Guilford Press, 307.

Miller, W. R., Moyers, T. B. (2006). Eight Stages in Learning Motivational Interviewing. *Journal of Teaching in the Addictions*.

Moyers, T. B., Martin, T., Manuel, J. K., Miller, W.R., Ernst, D. (2010). Motivational Interviewing Treatment Integrity 3.1.1. http://casaa.unm.edu/download/miti3_1.pdf (26.02.2012).

Rubak, S., Sandbak, A., Lauritzen, T., Christensen, B. (2005). Motivational interviewing: a system review and meta-analysis. *British Journal of General Practice*. 305–312.

Uueküla, I. (2008). MI in Estonian correctional system: prison and probation. Thesis in First International Conference on Motivational Interviewing (ICMI), Interlaken

Üliõpilaste arvamused sotsiaaltöö õpingutest

Ajakirja toimetus küsis sotsiaaltööd õppivate tudengite arvamust oma õpingute kohta: mida kasulikku on õppimine neile andnud, mida nad peavad oma õppekava tugevateks ja nõrkadeks külgedeks, mis on olnud kõige huvitavamad õpingutega seotud seigad. Loodame, et järgnevad kogemused ja mõtteavaldused on innustuseks neile, kel kavas sügisest õppimistekonda ette võtta.

Liis Sildnik ja Maarja Vollmer, Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika bakalaureuseõpe, II kursus

Tartu Ülikoolis sotsiaaltöö erialal õppimine on andnud eelkõige julgust rääkida kaasa sotsiaalvaldkonda puudutavatel teemadel, kuna loengutes ja seminarides innustatakse meid aktiivselt sõna võtma. Sagedased grupitööd arendavad oskusi teha teiste inimestega koostööd, mis on sotsiaaltöötajale väga oluline omadus. Lisaks laiapõhjalisele teoreetilisele teadmisele annavad õppetööle lisaväärtuse loenguid külastavad praktikud, kes oma valdkonda tutvustavad. Samuti toimuvad mõningates ainetes külaskäigud sotsiaaltööga tegelevatesse asutustesse, mis avardavad silmaringi ning annavad ülevaate nende asutuste toimimisest. Üheks eredamaks mälestuseks on külaskäik Võisiku hooldekodusse, kus meile tutvustati küllastajatele üldiselt ligipääsmatut kinnist osakonda. Meie väike instituut pakub ja eeldab üliõpilasel tihedat suhtlust nii teiste üliõpilaste kui õppejõududega ning võimaldab juba varakult oma tulevaste kolleegidega tuttavaks saada.

Triin Mäger, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse 1. aasta üliõpilane

Omandades sotsiaaltööalast rakenduskõrgharidust olen õppinud ennast ning oma ümber toimuvaid muutusi vaatama uue ning teadlikuma pilguga. Sisseelamine sotsiaaltööd õppiva üliõpilase rolli on kindlasti avardanud minu silmaringi Eesti ühiskonna sotsiaalsete probleemide suhtes ning muutnud mind teadlikumaks sotsiaalteenustest, toetustest ning sotsiaaltöö terminoloogiast. Usun, et olen juba praegu, ülikooli esimese õppeaasta teise semestri alguses, leidnud kasulikke kontakte inimestega, kellega võib mul kujuneda tulevases ametis

tulemuslik võrgustikutöö. Olen õppinud kasutama oma aega, saavutanud emotsionaalse küpsuse ja meeskonnas töötamise oskuse ning julguse avalikult esineda. Õppekava tugevaks küljeks pean eelkõige praktiliste kogemuste omandamist tänu mitmesugustele üritustele, ettevõtmistele ning õppekäikudele. On oluline, et üliõpilased ei omandaks vaid teooriat, ning Pärnu kolledž just selle poole rihibki, pakkudes tudengitele näiteks osalemist tasuta koolitustel, mille temaatika haakub erialaga. Võimalusi leidub ka vabatahtlikuks tööks ning üliõpilastele mõeldud organisatsioonides tegutsemiseks. TÜ Pärnu kolledžil on majandusteadmistel põhinev õppekava, mis eeldab, et sotsiaaltööd õppiv noor peab läbima ka matemaatika, rahanduse, statistika jms ained. Ent see pole põhjus, mis muudaks kolledži õppekava vastumeelseks – pigem on nende ainete omandamine minu nõrk kül, mis võib veidi pärssida õppetööga seotud indu.

Sotsiaalvaldkonda puudutavad probleemid, tegevused ja saavutused on kõikjal meie ümber. Tänu oma motiveeritusele, õppejõudude innustamisele ning kolledži aurale suudad ka sina, tulevane sotsiaaltöötaja, lahendada probleeme, ellu viia inimeste heaolu edendavaid tegevusi ning püstitada ja saavutada eesmärgid. Mis kõige tähtsam, sul on võimalus saada tegijaks, sest TÜ Pärnu kolledž on suurte tegude algus!

Karin Orel, Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli kaugõppija III kursusel

Pikad geelküüned klõbisevad arvuti klaviatuuril, kunstripsmetega looritatud pilgu alt vaatab vastu kena noor inimene. Õppejõud klassi ees räägib vestlemise tehnikatest. Minu soov on kuulata õppejõu iga sõna, võrrelda ja analüüsida – olen praktik. Kõrval pingis istuv noor neiu on lõpetanud gümnaasiumi. Nii mina kui

tema tulime sellesse kooli, et omandada sotsiaaltöö alal kõrgharidus. Ma arvan, et meil peaks olema ühine eesmärk, millest siis selline suhtumine ja ükskõiksus õppejõu ja õpitava suhtes? Üldised kutsenõuded näevad ette, et kõigil sotsiaaltöötajatel, kes hakkavad tööle sotsiaalabiosakondades ja linna- või vallavalitsuste juures, peab olema kõrgharidus. Kohalikes omavalitsustes töötavad sotsiaaltöötajad on tavaliselt ametnikud, mis eeldab, et töötajail tuleb pidevalt omandada uusi teadmisi ja tööviise, et tagada kompetentsus ja ametialane areng. Sotsiaaltöötajalt eeldatakse tolerantsust ja pühendumust, pingetaluvust, empaatiavõimet ja ehedust, iseseisvust otsustamisel ja vastutustunnet, väga head suhtlemisoskust, koostöö- ning motiveerimisvõimet. Lääne-Viru Rakenduskõrgkool on just see koht, kus saab sotsiaaltööd nii õppida kui ka praktiseerida. Praktikuna võin julgelt öelda, et see osa õppetööst annab sotsiaaltöö õppijatele väga palju juurde. Sotsiaaltöö on väga lai ja isegi praktikul pole võimalik kõiki asju teada. Koolis õpitu tuleb tasahilju sinu juurde, hakkad märkama õpitu ja elu seoseid.

Noored, kes soovivad sotsiaaltööd õppida, peaksid tõsiselt kaaluma, kas see amet neile ikka sobib. Vastasel juhul leitakse ennast pärast kooli lõpetamist töötamas Maxima kassas. Minu siiras soovitus oleks noortele, ja mitte ainult noortele tulevastele sotsiaaltöö tegijatele, osaleda vabatahtlikuna mõnes sotsiaaltöö valdkonnas, enne kui minnakse sotsiaaltööd õppima. Koolis küsitakse üliõpilastelt tihti, kellel nad näeksid ennast töötamas. Enamik soovib töötada lastega. Arvan, et noor kooliõpilane tulnu kujutab ette tööd lastega nagu lasteaedniku või kooliõpetaja tööd, muud kogemust tal ju ei ole. Lastega ja peredega tehtav sotsiaaltöö on üks raskemaid. Sotsiaaltöös tuleb tegelda ka selliste inimestega, kellega igapäevaelus tavaliselt kokku ei puutu. Kodutus, ainesõltuvus ja vägivald on samuti sotsiaaltöö valdkonnad, millega toimetulemiseks tuleb sotsiaaltöötajal ennast täiendada või ümber õppida. Soovitaksin teha juba kooli sisseastumisel kutsesobivuse test. Sotsiaaltöötajal peab olema suhtlemisoskus ja empaatiavõime. Kurb on vaadata praktikale tulnud noort inimest, kes terve pika päeva istub vaikselt omaette nurgas ega esita ühtegi küsimust. Sotsiaaltöötaja peab oskama

vastata kliendi mitut laadi küsimustele. Ma ei taha ära hirmutada noori, kes alles mõtleavad minna sotsiaaltööd õppima, tahaksin just äratada huvi selle raske ja mitmekesise töö vastu.

Merit Rohtla, *Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö III kursuse üliõpilane*

Põhjused, miks tulla sotsiaaltööd õppima just Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli, on järgmised: kool asub looduskaunis kohas, õppekavast veerandi moodustab praktika, mis annab üliõpilasele tööle asudes oskusi oma erialal toimetulemiseks. Vabatahtliku tegevuse praktikal saab üles näidata initsiatiivi, õpitud oskusi ja teadmisi sotsiaaltöö eri valdkondades, neid rakendada ning niiviisi ise areneda. Ained, mida sotsiaaltöö erialal õpetatakse, on nii erialaliselt kui ka tavaelus vajalikud, sest kolme aasta jooksul puutume kokku väga paljude valdkondadega. Praktika ajal on võimalus saada endale töökoht, seda kas juba õppetöö käigus või kohe pärast õpinguid. Pole oluline, kas töötad ja kasvatad lapsi, sellele vaatamata tasub minna õppima. Tean omast kogemusest, et ükski raskus pole ületamatu. Olen kahe lapse ema, õpin päevases osakonnas ning sain tänu praktikale töökoha erihoolekandeesutuse päevakeskuse tegevusjuhendajana. Alati on võimalik hakka-ma saada ja seda veel väga heade tulemustega, piisab vaid tahtmisest ja enesedistsipliinist.

Mare Sarap, *51-aastane, Tallinna Pedagoogilise Seminari sotsiaaltöö eriala kaugõpe, IV kursus, lõpetanud 2012 veebruaris*

Aasta enne kooli astumist piirdusid minu teadmised sotsiaaltööst sellega, et sotsiaaltöötajad aitavad vanu inimesi ja lastega peresid. Pidasin sotsiaaltöötajaid vaid ametnikeks. Pere majandusliku olukorra tõttu pidin otsima põhitööle lisatööd. Sain töökoha Avahoolduse Arenduskeskuses, kus minu ülesandeks oli linnaosa kaheksa eaka inimese hooldamine. Siis oli see minu jaoks pelgalt töökoht, mis aitas katta elamiskulud. Kaks kuud hiljem reorganiseeriti linnas koduhoolduse süsteem ning ma asusin tööle TSK Tuulemaa sotsiaalmajutusüksuses (smü). Töö saamise tingimuseks oli õppima asumine. Uus töökoht tõi kaasa uusi tutvusi, nende seas oli ka üks linnaosa sotsiaaltöötaja, minuealine naine, kes parasjagu õppis sotsiaalhoolduse erialal. Siis ma veel ei taibanud,

milleks on vaja inimeste hooldamist õppida, kui niigi on selge, mida teha tuleb. Uurisin tema käest kooli kohta, sest olin andnud lubaduse kooli minekuks. Minu ja õppimise suhe polnud eelnevalt just kiita.

Täna ma tean tänu Tallinna Pedagoogilises Seminaris õpitule, milles seisnesid minu õpiras-kused. Tookord võtsin lihtsalt oma julguse kokku ja viisin dokumendid kooli. Keskkooli lõpu-tunnistuse olin ära põletanud, sest ei tahtnud, et lapsed näeksid minu viletsaid hindeid. Sain esitada lõputunnistuse asemel kõigi tunnistuste hinded, mis ma olin saanud esimesest üheteist-kümnenda klassini. See oli suur häbi, ega ma ei lootnudki sisse saada. Läks aga teisiti, ning siis olin juba väga hirmul, et ei saa koolis hakkama. Kuulasin koolis kõike, suu ammul, ja ahmisin raamatuid. Kasvasin koolis õpitu ja Tuulemaa smü-ga koos, sest kasutasin ära kõike, mida õppisin. Koolis oli võimalik arutada õppejõu-dudega keerukamaid situatsioone läbi. Raken-duslik õppimisvorm on seega suurepärane või-malus praktilisele tööle tagasiside saamiseks. Koolihirmust olin ma kenasti üle saanud juba hooldaja kursustel, ka minu vanus muutus koo-lis märkamatuks, sest elus kogetu tuli õppimisel hoopis kasuks. Hooldustöö kujunes värvikaks, sest olin saanud vastava hariduse ja võimaluse oma teadmisi rakendada täies mahus. Tundsin oma ala hästi. Lisaks oli mul võimalus saada ajapikku sotsiaalhooldaja I, II ja III astme kut-setunnistus.

Koolis sain kindlustunde, et ma siiski oskan õp-pida ning tundsin, et tahan edasi pürgida. TPS-is sotsiaaltööd õppides sain teadmisi filosoofiast, pedagoogikast, psühholoogia erinevatest ha-rudest, hoolekandest, sotsiaalpoliitikast jne. Samas nõudsid kodutööd praktilist lähenemist, mis eeldas tööd väga rohke materjaliga. Koolgi peab arenema, et suuta ajaga sammu pidada. Koolis õpetatavaid aineid täiendatakse, õppe-jõud on tasemel ning üliõpilastelt saadavat ta-gasisidet arvestades pidevalt parandatakse õp-petööd. Jõudu teile, kallid koolipere, uuenduste läbiviimisel!

Annika Nõulik, *Tallinna Pedagoogilise Seminari sotsiaaltöö eriala päevaõpe, III kursus*

Otsustasin Tallinna Pedagoogilise Seminari kasuks, kuna hindasin suurt praktika osakaalu õppekavas ning TPS-i praktikate selget üles-

ehitust, mis lähtub elukaarest, ja oli mulle so-biv. Arvan, et praktiline kogemus on sotsiaaltöö õppimisel ja tööturule siirdumisel suureks plus-siks. Praktikad on andnud mulle kindlust eriala valikul. Olen saanud kinnitust, et sotsiaaltöö ei ole lihtne ning negatiivseid emotsioone on eri kliendigruppidega töötades palju ja positiivset tagasisidet pole probleemsetel klientidel lihtne saada, kuid arvan siiani, et soovin sotsiaaltööd teha. Olen töötanud väga toredate kolleegide-ga ning sõbralik õhkkond on olnud innustav ja toetav. Soovitan sotsiaaltööd õppida, kuna tegemist on väga laia valdkonnaga, mistõttu õpingud ja töö sellel erialal on mitmekesine.

Mihkel Tõkke, *Tallinna Ülikooli bakalaureuse õppe päevaõppe üliõpilane*

Sotsiaaltöö eriala on palju laiem, kui enne õppi-ma asumist ette kujutasin. Võimalik on tegelda kõigega, mis on kuidagi seotud ühiskonnaelu korraldamisega. Silmaring on õpingute jooksul palju avardunud. Õpid ennast paremini tund-ma, sest eneseanalüüs on oluline töövahend, ja ühtlasi mõistad paremini ka meie riigi toi-mimist. Suhtlemisoskused arenevad pidevalt, kuna suhtlemine on sotsiaaltöö võtmesõna. Rahvusvaheline koostöö lisab igapäevasele õppetööle värvi. Ühisseminarid välisüliõpilas-tega loovad aluse mitmekülgeks koostööks tulevikus. Ülikool annab kaasa suure teoreeti-liste teadmiste pagasi ja seetõttu võib prakti-line pool vahel kannatada. Kuigi omi teadmisi on võimalik ka õppetöö kõrvalt vabatahtlikuna realiseerida. Kõige põnevam on siiani olnud võimalus osaleda rahvusvahelisel seminaril Belgias ja õppekäigud Eesti hoolekandea-su-tustesse.

Ksenija Tsuntsanova, *Tallinna Ülikooli bakalaureuse õpe, II kursus*

Sotsiaaltöö eriala õppekava Tallinna Ülikoolis koosneb kahest moodulist – sissejuhatav ning alamastme moodul ja keskastme moodul. Sis-sejuhatava ning alamastme mooduli läbides (st esimesel kursusel) alustab üliõpilane oma õpinguid eriala teoreetilistest ainetest: sotsiaal-töö eetika, sotsiaaltöö meetodid ja teoreetilised lähtekohad jne. Keskastme mooduli jooksul (st teisel ning kolmandal kursusel) on esmane ülesanne tutvuda sotsiaaltöö eri aspektidega ja tegevustega. Eelkõige tähendab see teoreeti-

liste teadmiste kinnistamist, tutvumist sotsiaaltöö õiguslike alustega, sotsiaalpoliitika olemusega ning sotsiaaltööga erinevate sihtgruppidega (tervishoid, erivajadustega inimesed, eakad, lapsed jne). Siin on suureks plussiks, et samal ajal on üliõpilastel võimalus rakendada saadud teadmisi miniuurimuse kirjutamisel aines „Uurimistöõ ülesehitus ja meetodid”, mis on abiks oma isikliku uurimistöõ teema valikul. Kolmandal õppeaastal tuleb sooritada kahepäevane praktika elukohajärgses omavalitsuses ning ühekuuline erialane praktika mõnes asutuses õpilase valikul. Nii et juhul, kui uurimistöõ kirjutamiseks on üliõpilastel vaja koostada küsimustik või intervjuueerida mingi sihtgrupi esindajaid, siis saab seda teha praktikate käigus. See säästab aega ning on suureks plussiks, kui tegemist on töötava tudengiga.

Reelika Belova, *Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži sotsiaalpedagoogika 2. õa üliõpilane*

Õpin sotsiaalpedagoogikat teist aastat ning olen väga rahul. Läksin seda eriala õppima, et olla toeks oma noortekodu kasvandikele ja juhatajale. Eriala õppides õppisin ma ennast paremini tundma ning paremini mõistma erivajadustega lapsi. Õppekava sisaldab palju põnevaid aineid. Need teadmised ja oskused, mis me saame, aitavad meil tulevikus kindlasti paremini kasvatada oma lapsi. Õpingud on andnud teadmisi ka eneseabiks, st kuidas iseenda ja konfliktide lahendamiseks hakkama saada, kuidas mitte läbi põleda ja palju muudki. Rakvere Kolledžis on väiksed kokkuhoidvad õpperühmad, mis teeb õppimise meeldivaks nii tudengitele kui ka õpetajatele.

Liina Heide, *Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži sotsiaalpedagoogika 3. õa üliõpilane*

Praktikal on õpingutes väga oluline osa ning tudengid peaksid tõesiselt suhtuma, kuna see annab esimese kogemuse õpitavast valdkonnast. Enne praktikale siirdumist soovitan üle vaadata õpitud teooriad, kuna oluline on oskus õpitut praktikas kasutada. Esimesel ja teisel õppeaastal toimusid õppekäigud sotsiaal- ja haridusasutustesse, kus me saime tutvuda asutuse töökorraldusega ning sotsiaalpedagoogi tööga. Külastasime mitmeid päevakeskusi, noortekeskusi, hooldekodu, vanglat, kodutute varjupaika, sotsiaal-

maja, Vinni Perekodu, erivajadustega laste kooli jt. Väga huvitav ja palju uut infot andev oli käik Tapa Erikooli. Tänu sellistele käikudele sai selgeks, kui vajalikud on asutused, kus tegeldakse sotsiaal- ja sotsiaalpedagoogilise tööga. Minule isiklikult sai selgeks, kui tähtsad on päevakeskused. Ma tõesti ei olnud varem nii väga mõelnud antud asutuste peale, aga nüüd saan nende tähtsusest aru. Inimesed, kes töötavad sellistes asutustes, teevad oma tööd südamega. Nägin nii mõneski asutuses, et vajadus sotsiaalpedagoogi järele on olemas, aga raha tema palkamiseks ei ole. Sellest on väga kahju, kuna kannatajateks on abi vajavad inimesed. Sotsiaalpedagoog oma teadmiste ja oskustega saaks palju teha, et inimesed ennast paremini tunneksid. Kannatajaks võib pidada ka töötajat, kelle õlule langeb suur koormus töötajate vähesuse tõttu. Ma tõesti arvan, et meie ühiskonnas on puudus vahenditest ja ressurssidest, et teha abivajajatega efektiivset ja tulemusrikast tööd.

Esimese praktika sooritasin Kadrina keskkoolis, kus sain jälgida, kuidas töötab kooli sotsiaalpedagoog. Teise praktika sooritasin Rakvere gümnaasiumis, kus toimus juba osaluspraktika ja ma sain ka ise töös osa võtta.

Toivo Ärtis, *Tallinna Ülikooli Rakvere kolledži magistriõpe*

Õppima asumine peaks olema teadlik ja kaalutletud valik, kuid elus on ikka nii, et me kipume oma otsuseid tegema mõne emotsiooni ajel. Minugi, juba keskealise inimese, aitas taas koolipinki üks tore sündmus: elukestva õppearendamise sihtasutus Innove omistas mulle eelmisel kevadel aasta karjäärikoordinaatori tiitli. Sellest mõjutatuna tekkis mul – noorte kooli- ja karjäärivalikuid juhendaval spetsialistil – äratundmine, et oleks õige aeg oma teadmisi värskendada. Õppimist olin ka varem kaalunud, aga ajanappus ja inimlik mugavus lükkasid õpingutega alustamist edasi. Õnnelik juhus oli seegi, et minu tähtsa otsustuse aastal avas Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž rakendusliku sotsiaaltöö erialal magistriõppe.

Kui noor inimene asub ülikoolis õppima, ammutab ta õpingutest ennekõike uut infot. Mina elukogenud inimesena hindan õppija rollis rohkem seda, et saan oma seniseid teadmisi korrastada, ümber hinnata ja täiendada. Kui

nüüd sellest vaatevinklist oma esimest magistriõppe aastat hinnata, siis võin igati rahul olla. Õppejõud on olnud oma ala entusiastid, kes valdavad infot ja oskavad seda huvitavalt edasi anda. Teisalt jälgib ja mõõdab iga õppi- ja, eriti täiskasvanud õppija, kuidas õppejõud suudab olla oma valdkonna väärtuste kandja. Mulle meeldib, et Rakvere kolledžis ei ole meie kujundajateks mitte ainult suure kogemusega õppejõud, vaid ka inimesed, kes oma ametirollis igapäevaselt sotsiaaltööd edendavad. Tore on seegi, et õppejõud on kujundanud õpetamisprotsessi nõnda, et nii seminarides kui ka loengutes võime kursusekaaslastega oma kogemusi ja arvamusi jagada. Kursus on küll väike, kümme tudengit, kuid meie hulgas on erineva taustaga sotsiaaltöö praktikuid.

Igal koolil on oma nägu, igal kooliperel oma hingamine. Kui Pika tänava ajaloolises kolledžihoones natuke ringi liikuda, märkab kiiresti, et töötajaskond teab-tunneb üliõpilasi ja üliõpilased tunnevad töötajaid. Koostöötades ja hoolivuses on Rakvere kolledž kujundanud õpikeskkonna, mis pakub üliõpilastele kindlust: koolimaja on heas asukohas, loengud toimuvad ühes hoones, ruumid on korras ja kaasajegselt sisustatud, õppepäevade graafik ja tunniplaan on asjatundlikult koostatud. Ehkki läbi ajaloo on Eestis kõrghariduse vaieldamatuteks keskusteks kujunenud Tartu ja Tallinn, on Rakvere kolledž suutnud luua kõik vajalikud tingimused, et Virumaa ja selle ümbruskonna inimesed saaksid omandada kvaliteetse bakalaureuse- ja magistrihariduse ka kodukandis.

Elerin Maisväli, *Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika 1. aasta magistrant*

Aeg-ajalt kuuleme, et Tartu Ülikool pakub liiga akadeemilist haridust, mis on vähe seotud tegeliku elu ning tööga. Õppides magistriõppe 1. kursusel võin öelda, et teoreetilisele poolele on loodud mitmeid praktilisi väljundeid. Meie kursusel oli suurepärase võimaluse kaasa lüüa justiitsministeeriumi poolt tellitud uurimuses „Kogukonnapõhine ennetustöö – ühistegevus varasel märkamisel ja sekkumisel”. Saime hea kogemuse uurimuse ettevalmistamise, läbiviimise, tulemuste analüüsimise ning esitamise kohta. Samuti on mitmes aines vaja lõimida õpitut tegeliku eluga, nt juhtumite lahendamine

olemasolevaid võimalusi ning seadusi silmas pidades; sotsiaalpoliitika analüüsi koostamine; perekonnauuringute ja poliitika aines projekti koostamine jne. Olen veendunud, et sotsiaaltöö spetsialistil võiks olla magistrikraad, ning miks mitte teha seda TÜ poolt loodud suurepärastes tingimustes kaunil Toomemäel.

Kaia Kingo, *Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika 2. aasta magistrant*

Õppimine Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppes on andnud mulle võimaluse suhelda paljude spetsialistidega, kes on käinud rääkimas oma töö sisust, ja see on võimaldanud küsida otse ühe või teise asutuse esindajalt, miks asjad toimivad just nii, nagu nad hetkel toimivad. Meest siit ei leia, küll aga õpetab magistriõpe aega planeerima, prioriteete paika panema, endaga tööd tegema, grupis töötama ja gruppi juhtima. Meie õppekava tugevuseks on see, et loenguid viivad läbi oma eriala tunnustatud spetsialistid; õppejõududel on hea ettevalmistus ja nad on valmis ennast täiendama; tudengile on jäetud võimalus olla loov ainetes sooritamisel ja valimisel, teooria on ühendatud praktikaga. Mõningaseks puuduseks on võib olla see, et vähevõitu on valikaineid ning spetsialiseerumine kindlale kliendigrupile raskendatud vastavate ainepakettide ja/või õppejõudude puudumise tõttu. Parimad kogemused olen saanud mitteformaalsetest vestlustest õppejõududega, suhted instituudis on soojad ja toetavad ning on tunne, et me kuulume sotsiaalala spetsialistide perre teiste, juba tunnustatud spetsialistide kõrval.

Egle Vutt, *Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika 2. aasta magistrant*

Mul on sotsiaaltöö diplom rakenduskõrghariduse omandamise kohta, kus omandasin sihtgrupiti praktilisi oskusi. Soovisin asuda Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõppesse, et täiendada teoreetilisi teadmisi. Olen väga rahul, et õppetöös kasutatavad kirjandusallikad on võrkeelsed, tänu millele orienteerun paremini ka sotsiaaltöö terminites. Õppekavad on seotud sellega, kuidas üles ehitada uurimust, mis valmistab ette ka lõputööks. Õppejõud teevad üliõpilastega väga tihedat koostööd, et võimaldada neil süvitsi õpitavasse

siseneda. Üks mõnusamaid asju on oma teaduskonna üliõpilaste omavahelised vestlused, kus tekib palju põnevaid sotsiaaltöölaseid diskussioone.

Ene Künnap, *Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika 2. aasta magistrant*

Minule kui sotsiaalpedagoogilise kallakuga rakendusliku sotsiaaltöö haridusega inimesele sobib hästi õppetöö Tartu Ülikooli magistrantuuris, sest olen saanud juurde palju uusi teoreetilisi teadmisi. TÜs meeldib mulle võimalus võtta aineid teistes teaduskondades. Siiani olen seda kasutanud igal võimalikul juhul ning lisaks sotsiaalteaduskonnale kuulanud loenguid ka arstiteaduskonnas, psühholoogiaosakonnas, õigusteaduskonnas ja filosoofiateaduskonnas.

Külli Suga, *Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi magistrant*

Sotsiaaltöötajad kohtavad oma igapäevases töös palju erineva elukogemuse ja probleemidega inimesi ja üha sagedamini tuleb arvestada sotsiaaltöös klientide kultuurilise taustaga. Oluline on omada teadmisi ja oskusi, mis võimaldavad mõista ja toetada inimesi, kelle sisemine hoiak ja elukorraldus võib sageli jääda kaaskodanikele raskesti mõistetavaks. Igal inimesel on õigus ja vabadus teha oma tööeksperimentidele sobivaid valikuid ning seni, kuni see ei kahjusta tema enda või ümbritsevate inimeste heaolu, tuleb neid valikuid aktsepteerida. Ennetus- või sekkumisstrateegiate kavandamisel võimaldavad teoreetilised teadmised analüüsida kliendi heaolu ja planeeritavate tegevuste tulemusi. Tuginedes oma senisele erialasele töökogemusele ja õpinguaastatele Tallinna Ülikoolis, võin kinnitada, et iga uus teadmine võimaldab edendada igapäevast praktilist tööd, muutes sel teel samm-sammult sotsiaalselt reaalsust. Omandatud teadmised aitavad paremini tajuda ja analüüsida inimeste käitumist mõjutavaid protsesse ning leida õigeid sekkumise ja toetamise võimalusi. Ühised arutelud seminarides on võimaldanud osa saada rikkalikust erialasest kogemusest erinevate kliendirühmadega tehtavast praktilisest tööst. Kõige väärtuslikum on õpingute vältel arenenud oskus suunata ja toetada oma sisemist

motivatsiooni ning ametialase kompetentsuse kasvu.

Spetsialiseerumisel on võimalik lähtuda oma erihuvist mõne kliendirühma vastu. Kahjuks kadus õpingute kestel õppekavast võimalus spetsialiseeruda kogukonnatöele. Arvestades olemasolevate ühiskondlike ressursside piiratud, võib kogukonnasotsiaaltöö arendamine pakkuda täiendavaid võimalusi, probleemide lahendamist kohalikul tasandil.

Kõik õpinguaastad koos huvitavate õppejõududega on olnud täis meeldejäävaid seiku, mis jäägu avastamiseks uutele tulijatele.

Koidu Saame, *Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi doktorant*

Sotsiaaltöö õppimine on olnud minu teadlik valik alates sisseastumisest bakalaureuseõppesse. Olen omandanud bakalaureuse- ja magistrakraadi ning nüüd jätkan enda täiendamist doktorantuuris. Eelnevalt omandatud haridus on võimaldanud mul edukalt kandideerida ja töötada hoolekande eri valdkondades. Saadud haridus on olnud piisavalt laiapõhjaline ja samas ka piisavalt süvitsi minev, et anda häid eeldusi edukaks toimetulekuks kiirelt muutuv keskkonnas ja töös eri sihtrühmadega. Õpingud on minust teinud pühendunud sotsiaaltöötaja, kes suudab erialaselt hästi toime tulla, oma ametikasvu ja professionaalsuse kujunemist juhtida ning kõrgelt hinnata sotsiaaltöölalast õppe-, teadus- ja arendustegevust. Õppimine on mulle andnud teadmised sotsiaaltöö eri valdkondadest nende efektiivseks rakendamiseks; oskused efektiivseks klienditööks ning tõhusa koostöö tegemiseks; valmiduse hinnata toimetulekuga seotud probleeme ja rakendada tõhusaid sekkumismeetmeid. Doktorioppekava tugevusteks on rahvusvaheline mõõde, interdistsiplinaarsus, suunatus teadus- ja arendustegevusele. Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudi sotsiaaltöö doktorioppekava pakub ainukesena Balti riikides võimaluse kõrgeima tasemaga sotsiaaltöölase hariduse omandamiseks. Õppekava on alles kujunemisprotsessis, oma niši ja prioriteetide määramise faasis. Teisalt tähendab see ka paindlikkust, kohanemisvõimelisust ja kontekstitundlikkust.

	Õppekava nimetus	Õppeaastate arv	Õppevorm
Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut www.tlu.ee	Sotsiaaltöö bakalaureuseõpe	3 aastat – päevaõpe 3,5 aastat – kaugõpe	Päevaõpe ja kaugõpe
	Sotsiaaltöö magistriõpe	2 aastat	Tsükliõpe
	Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse magistriõpe	2 aastat	Tsükliõpe
	Rakendusliku sotsiaaltöö magistriõpe	2 aastat	Tsükliõpe
	Sotsiaaltöö doktoriõpe	Kuni 4 aastat	Tsükliõpe
Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž www.rakvere.tlu.ee	Sotsiaalpedagoogika bakalaureuseõpe	3 aastat	Kaugõpe
	Rakendusliku sotsiaaltöö magistriõpe	2 aastat	Tsükliõpe
Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridus- teaduskond, sotsioloogia ja sotsiaal- poliitika instituut, www.ut.ee	Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika bakalaureuseõpe	3 aastat	Päevaõpe ja avatud ülikool
	Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistriõpe	2 aastat	Päevaõpe ja avatud ülikool
Tartu Ülikooli Pärnu kolledž www.pc.ut.ee	Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldus	3 aastat – päevaõppes, 4 aastat – avatud ülikoolis	Päevaõpe ja avatud ülikool
Lääne-Viru Rakenduskõrgkool www.lvrkk.ee	Sotsiaaltöö	3 aastat	Päevaõpe ja kaugõpe
Tallinna Pedagoogiline Seminar www.tps.edu.ee	Sotsiaaltöö	3 aastat	Päevaõpe ja kaugõpe

Maksumus semestris	Lisainfo
894 eurot; 20 riigieelarvelist kohta päevaõppes	Saab spetsialiseeruda lastekaitse alal (24 EAP).
894 eurot; 13 riigieelarvelist kohta	Õppima asumiseks on vajalik sotsiaaltöölane bakalaureusekraad. Spetsialiseerumise võimalused: rehabilitatsioon sotsiaaltöös (16 EAP), sotsiaaltöö laste ja noortega (16 EAP).
894 eurot	Õppima asumiseks ei ole vaja bakalaureusekraadi sotsiaaltöös. Saab omandada magistrikraadi, mis võimaldab töötada sotsiaalpedagoogi ja lastekaitsetöötajana.
894 eurot	Õppima asumiseks ei ole vaja bakalaureusekraadi sotsiaaltöös. Spetsialiseerumise võimalused: rehabilitatsioon sotsiaaltöös (16 EAP), sotsiaaltöö laste ja noortega (16 EAP).
Vähemalt 1 riigieelarveline koht	Ainuke võimalus Baltimaades kõrgeima teadusliku kvalifikatsiooni omandamiseks sotsiaaltöös.
894 eurot	Võimalus õppida sotsiaalpedagoogikat peainena. Õppekava läbides omandatakse teadmised sotsiaalpedagoogilisest tööst laste ja noortega ning oskus valida meetodeid vastavalt olukorrale ja sihtgrupile.
894 eurot	Õpingute alustamise tingimuseks on sotsiaaltööga lähialal omandatud bakalaureusekraad või sellele vastav haridustase ning töökogemus sotsiaal-, tervishoiu-, tööturu-, kriminaalhoolduse või hariduse valdkonnas.
900 eurot päevaõppes, 770 eurot avatud ülikoolis; 23 riigieelarvelist kohta.	Integreeritud õppekava, mille raames võib valida kahe peeriala ja mitme kõrvaleriala vahel. Võimalik on koostada individuaalne programm, kombineerides peeriala kõrvalerialaga (nt eripedagoogika, psühholoogia, sotsioloogia vm).
900 eurot päevaõppes ja avatud ülikoolis; 9 riigieelarvelist kohta.	Õppekava võimaldab eriala laiapõhjalist ja sügavat tundmist ning spetsialiseerumist ühele kitsamale valdkonnale. Õppima võivad asuda ka need, kes bakalaureuseõppes on omandanud vastava kõrvaleriala või eeldused. Õppetöö kahel-kolmel päeval nädalas (N, R, L).
800 eurot päevaõppes, 680 eurot avatud ülikoolis; 36 riigieelarvelist kohta.	Õppima asudes on võimalik spetsialiseeruda sotsiaaltöö korraldusele või rehabilitatsiooni korraldusele.
Maksumus 1275 eurot aastas päevaõppes, 1140 eurot aastas kaugõppes; 60 riigieelarvelist õppekohta	Rakenduskõrghariduse õppekava, mille mahust 25% on praktika. On võimalik õppida süvendatult laste- ja noortetööd, tööd eakate või erivajadustega inimestega. Võimalik valida aine „sotsiaalne ettevõtetus” ning sooritada projekti ja vabatahtliku tegevuse praktika.
Riigieelarvelised ja riigieelarve välised kohad	Päevaõppes on kaks õpperühma: ühes toimub õppetöö eesti ja teises vene keeles. Kaugõppes toimub õppetöö eesti keeles.

Social benefits of local municipalities in legislation and in budgets

Kersti Kriisk, Master of Social Science

This article provides an overview of a master's thesis defended in the Institute of Social Work of Tallinn University. In Estonia local municipalities play an important role in the organisation of social protection, and, *inter alia*, they are entitled to allocate local (additional) social benefits. The most important fact the study has revealed is that a number of local municipalities have no systematic overview of costs on different local social benefits. All of the local municipalities provide social benefits that depend on one's income and use in legislation the term „disadvantaged person” or „disadvantaged family” but almost one-half of them have not defined these terms. The procedures regulating social benefits do not define them in specific terms or only list different types of benefits. While analysing and developing the system of local social benefits, social workers tend to rely only on experience and practice of nearby municipalities, creating a situation, where in different counties the possibilities of residents to receive local social benefits vary greatly. The analysis of the budgets of social area of local municipalities indicated that costs of social benefits differ considerably by counties. According to a questionnaire, the most popular types of social benefits in municipalities were childbirth allowance, funeral benefit, one-off social support for the disadvantaged, allowance for children going to school, Christmas subsidy and subsidies for providing food at school or nursery school.

Social exclusion and mental well-being

Andriy Yur'yev, Estonian-Swedish Mental Health and Suicidology Institute (ERSI)

The current article introduces the theoretic background of social exclusion, analyses relationships between mental health and social exclusion and examines the effects of economic crisis on the mental health. Social exclusion is a useful conception for understanding a social nature of mental health. Poverty, exclusion from labor market and exclusion from family put significant pressure on individual's mental health. On the contrary, stronger social inclusion influences protectively on psychological well-being. Crisis of 1990s in the countries of ex-USSR is a classic example of the harmful impact of socio-economic fluctuations on mental health. Many studies of the mortality in ex-USSR region prove that rapid changes in social and economic environment may lead to rapid increase of mental disorders, suicides and external mortality. According to Mental Health Europe (2009) the current financial and economic crisis has also a considerable effect on the mental health and well-being of the population. Due to financial hardship and uncertainties about the future, especially depressions, anxiety-disorders and burn-out are more and more commonplace. Enhancement of social integration is an important protective strategy at the time of socio-economic insecurity. Promotion of social integration in Europe might result in improvement of mental well-being of the population.

On elder abuse in rural areas based on the example of five rural municipalities in Järva County

Marika Tuherm, Master of Social Science

The objective of the study was to map how wide-spread is abuse of the elderly living in rural areas, to find out which are its most frequent forms and what are the possibilities for getting assistance in five municipalities of Järva County. 27.6% of the elderly living in rural area noted in the questionnaire that they had experienced negligence, and the most frequent form of negligence was the non-provision of everyday assistance. More than one-half of the elderly of these areas live in their house or apartment alone which is an important cause for negligence. Difficulties in coping that might cause helplessness by the elderly result from health problems, lack of or insufficient social network, insufficient income, bad state of housing and lack of safety. 21.4% of the elderly participating in the study noted that they had experienced mental abuse and 8.6% admitted having experienced physical violence. The abusers of the elderly are foremost their children/grandchildren or spouse/partner. The incidences of abuse had primarily occurred at home of the elderly, but sometimes also outside. In the case of abuse, elderly living in rural area could use several possibilities of professional assistance: to ask help from the social worker or home care worker, if they have a phone to call helpline or county victim support centre, or turn to the local constable. However, if an elderly tells about her or his issues only to children or the neighbour, the information will not reach professionals.

Социальные пособия местных самоуправлений в правовых актах и бюджетах. Стр. 7

Керсти Крийск, магистр социальных наук

В ходе исследования был проведен анализ правовых актов местных самоуправлений, регулирующих выплату социальных пособий, расходов на социальные пособия в бюджетах местных самоуправлений, а также опрос социальных работников. Исследование показало, что многие самоуправления не имеют обзора расходов на различные пособия; самоуправления выплачивают различные виды пособий; в выплате пособий наблюдаются различия по регионам и уездам.

Социальное исключение и душевное благосостояние. Стр. 13

Андрей Юрьев, Эстонско-шведский институт душевного здоровья и суицидологии

В статье дается обзор теоретического фона понятия «социальное исключение», а также анализируется взаимосвязь между социальным исключением и душевным здоровьем, и влияние экономических спадов на душевное здоровье. Бедность, изоляция от рынка труда и отчуждение от семьи оказывает пагубное влияние на душевное здоровье человека. Таким образом, поддержка социальной интеграции является важной защитной стратегией в период социально-экономической нестабильности.

Отражение темы суицида в интернете: ранняя идентификация и помощь человеку с мыслями о самоубийстве. Стр. 19

*Айри Митендорф, Мерике Сизаск, Лауралийза Марк, Айри Вярник
Эстонско-шведский институт душевного здоровья и суицидологии*

Статья знакомит с результатами исследования, проведенного в рамках проекта SUPREME программы здравоохранения Европейской комиссии. Целью исследования было картирование веб-страниц, открывающихся по ключевым словам «суицид» и «самоубийство», и анализ представленной на этих страницах информации, исходя из принципов предотвращения суицидов. В статье также приводятся рекомендации для социальных работников.

О недостойном обращении с проживающими в сельской местности пожилыми людьми на примере пяти волостей Ярваского уезда. Стр. 36

Марика Тухерм, магистр социальной работы

Целью исследования было определить распространение недостойного обращения с проживающими в сельской местности пожилыми людьми, его формы и возможности получения помощи в пяти самоуправлениях Ярваского уезда. По результатам опроса пожилые чаще всего испытывали, что их оставили без необходимого ухода и помощи. Пожилые, как правило, делятся своими проблемами с членами семьи или соседями, и информация об их потребности в помощи часто не поступает к специалистам.

Мнения студентов об учебе по специальности «социальная работа». Стр. 54

Студенты, обучающиеся по специальности социальной работы, поделились мнением о своей учебе: что полезного они почерпнули из обучения, каковы сильные и слабые стороны учебных программ, а также самые интересные моменты, связанные с учебой. Высшее или высшее прикладное образование в области социальной работы можно получить в Таллиннском университете и его Ракверском колледже, Тартуском университете и его Пярнуском колледже, Таллиннском педагогическом семинаре и Ляэне-Вирусской высшей прикладной школе.

Integratsiooni monitooring 2011 (2012). Koostajad: TNS Emor, Poliitikauuringute Keskus Praxis, Tartu Ülikool. Tellija: kultuuriministeerium

Integratsiooni monitooringus uuriti ühiskonnas valitsevaid hoiakuid ja mõtteviise nii eestlaste kui ka teiste Eestis elavate rahvuste seas. Monitooring võtab kokku olulised lõimumisega seotud näitajad ja suunad ning kirjeldab arenguid, peegeldades Eesti tegelikkust lõimumisvaldkonnast lähtudes. Analüüsitakse selliseid teemasid nagu kodakondsus, kodanikuühiskond ja rahvussuhted; haridus ja noored; tööturg; keelepraktikad, kollektiivne identiteet ja mälu; meedia ja infoväli; Tallinna ja Ida-Viru eripära lõimumise kontekstis; lõimumisprotsessi tulemuslikkus ja sihtrühmad; uusimmigrantide kohanemine Eestis. Monitooring

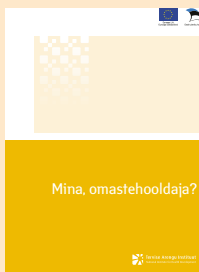
ja selle lühikokkuvõte on kättesaadavad kultuuriministeeriumi, TNS Emori ja Poliitikauuringute Keskuse Praxise kodulehel.

Eesti maakondade terviseülevaated (2012). Tervise Arengu Instituut

Tervise Arengu Instituudi poolt koostatud Eesti maakondade elanike tervise ja heaolu ülevaated toovad välja suure ebavõrdsuse nii rahvastiku tervises, maakondade sotsiaal-demograafilistes näitajates kui inimeste tervisekäitumises. Ülevaated annavad maakondade elanike tervise seisundist tervikliku pildi, mida arvestades saab planeerida tervist edendavaid tegevusi. Maakondade tervise näitajaid on võrreldud Eesti keskmisega. Andmed pärinevad Tervise Arengu Instituudi andmebaasidest, Statistikaametist, Haigekassast, siseministeeriumist

ja sotsiaalministeeriumist. Maakondade tervise ja heaolu ülevaadetega saab tutvuda Terviseinfo veebilehel: <http://www.terviseinfo.ee/maakonnatervis>. Lisaks on tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaasis kättesaadav kõiki maakondi hõlmav kogumik „Tervis ja heaolu Eesti maakondades 2000–2010” (pildil).

Mina, omasteholdaja (2012). Koostanud Tiina Tursman. Tervise Arengu Instituut

Elus võib ette tulla olukordi, kus keegi meie lähedastest on sunnitud pikaks ajaks voodisse jääma ja vajab hooldust. Põhjuseks võib olla õnnetus, pikaajalise haiguse või vanuse tõttu tekkinud tervise halvenemine. Kuidas saab olukorraga hakkama haigestunu ise, kuidas ta suhtub oma seisundisse, millised võivad olla tema reaktsioonid ja käitumine uues olukorras? Kuidas saab hakkama omasteholdaja, kes teda kuulab, aitab ja juhendab? Juhendmaterjal on abiks omasteholdajale, kes ise võib-olla ei oska ära tunda hetke, millal on vaja puhata

ning leida aega enese jaoks. Selle koostamisel on autor refereerinud Soome omaste ja lähedaste liidu raamatut „*Omainen hoitajana*” (2009). Euroopa Sotsiaalfondi toel välja antud juhendmaterjali saab tasuta alla laadida Terviseinfo veebilehelt.

Säästva arengu näitajad (2011). Statistikaamet

Kuidas edeneb Eesti säästva arengu riikliku strateegia „Säästev Eesti 21” (SE21) nelja eesmärgi – Eesti kultuuriruumi elujõulisus, heaolu kasv, sidus ühiskond ning ökoloogiline tasakaal – saavutamine? Kogumikus vaadeldakse seda oluliste teemade kaupa 80 näitaja põhjal. Nende näitajatega kirjeldatakse Eesti olukorda ja meetmeid, mis aitavad liikuda SE21 eesmärkide saavutamise poole. Diagrammidel on esitatud võrdlus teiste riikidega, maakondade võrdlus on esitatud teemakaartidel. Kakskeelset (eesti ja inglise) väljaannet saab lugeda aadressil: <http://www.stat.ee/49383>.

MÕTTEVARA

Rabindranath Tagore on öelnud:

„Minus on aga veel üks inimene – mitte füüsiline, vaid isikuline, isiksus, kellele miski kas meeldib või ei meeldi ning kes tahab leida midagi niisugust, mida ta saaks armastada. Selle isikulise inimese leiame seal, kus me oleme vabad kõigest hädavajalikust ...

Teadusemaailm ei ole tegelikkuse maailm, see on abstraktne jõumaailm. Seda saame kasutada oma mõistuse abil, kuid ei saa seda teostada oma isiksuse kaudu. See on otsekui mehaanikute sülem, kes küll toodab meie kui isiksuse jaoks asju, kuid on ometi lihtsalt meie vari. Ja siiski eksisteerib ka maailm, mis on meie jaoks tegelik. Me näeme ja tunnetame seda; tegeleme sellega kõigi oma emotsioonidega ... See on maailm, kus teadus astub kõrvale ja kus kunst võtab sisse oma koha ...

Inimesel on emotsionaalse energia fond, mis pole tervikuna hõivatud enesesäilitamisega. See ülemäärane otsib endale väljavoolu kunstiloomingusse, sest tsivilisatsiooni ehitab inimene oma ülemäärale ... Tugeva religioosse tundega inimene mitte ainult ei austa oma jumalust väga hoolikalt, tema religioosne isiksus ihkab ennast väljendada ka templi toreduses ja jumalateenistuse rikkalikes tseremooniates ...

Kui oleme vaesed, siis on kogu meie tähelepanu suunatud meist väljapoole – asjadele, mida peame oma vajadusteks hankima. Kuid kui meie rikkus ületab kaugelt meie vajadused, siis peegeldub ta valgus tagasi meie peale, ja me rõõmustame, et oleme rikkad ... Seepärast avaldabki inimene kunstis iseennast, mitte aga oma objekte. Ta objektidel on koht informatsiooni- ja teaduslikes raamatutes, kus ta ise peab ennast aga täielikult varjama ... Teadjana pole inimene veel päris ta ise – informatsioon üksi ei ava teda. Alles isiksusena saab tast see, kellel on ... võime valida ümbrusest asju, et teha neid enda omaks. Inimene on siis isiksus, kui ta on hardalt uskuv, kuid mitte siis, kui ta on vaid teoloog. Ta jumalikkuse tunnetamine on loov. Lihtsalt jumalikkusealaseid teadmisi ei saa vormida tema enda põhiolomuseks, sest neis puudub emotsionaalne tuli ...

Meie nähtav maailm on inimese maailm ... oma iseloomuliku kuju, värvi ja liikumisega ... Täielikult muutub see meie omaks alles siis, kui jõuab meie emotsioonide alale. Kui meie armastus ja viha, heameel ja valu, hirm ja imestus töötavad pidevalt selle maailma kallal, siis muutub see meie isiksuse osaks ... Paljas informatsioon tegelikkuse kohta pole kirjandus, sest see esitab meile vaid fakte, mis on meist sõltumatud. Oleks talumatu, kui meile pidevalt korrataks, et päike on ümmargune, vesi on vedel, tuli on kuum. Kuid päikesetõusu ilu kirjeldus on meile igavesti huvitav ...”

Rabindranath Tagore (07.05.1861–07.08.1941) india kirjanik, luuletaja, India rahvusliku liikumise üks juhtfigure. Hindas eriti inimisiksust. Esitatu pärinebki tema 1917. a avaldatud teosest „Isiksus”, mis ilmus eesti keeles 1995. a.

Vahendanud Jüri Raudsepp

Pilt: Aina Karjakina

Tervisedenduse konverents 2012

„Iga vigastus on ennetatav”

8. juunil Vene Teatris (Vabaduse väljak 5, Tallinn)

Konverentsil eesmärk on jagada tõendus põhised teavet vigastuste vältimise ja turvalisuse edendamise võimaluste kohta, anda ülevaade senistest saavutustest ning tõhustada koostööd partnerite vahel. Konverentsile on oodatud turvalisuse edendamise ja vigastuste ennetamise panustavad spetsialistid kohalikult ja riiklikult tasandilt, sealhulgas maakondade ja kohalike omavalitsuste tervise- ja turvalisuse nõukogude liikmed. Samuti on oodatud kuulama ja kaasa mõtlema laste- ja noorteasutuste esindajad, Riigikogu ja valitsuse liikmed, kolmanda ja erasektori esindajad ning kõik teised huvilised.

Korraldajad: Tervise Arengu Instituut, Eesti Haigekassa, sotsiaalministeerium, Maailma Terviseorganisatsioon, Eesti Tervisedenduse Ühing, justiitsministeerium, Politsei- ja Piirivalveamet, Maanteeamet ning Päästeamet.
Konverents on osalejatele tasuta.

Täpsem info ja registreerimine: www.tai.ee, www.terviseinfo.ee

■ Rahvusvaheline suveülikool Tallinna Ülikoolis: „**Interdisciplinary issues in Estonia: Social Work and Educational Sciences**” („Interdistsiplinaarsed küsimused Eestis: sotsiaaltöö ja kasvatusteadused”) **27. juulist 3. augustini**. Käsitletavad teemad: multidistsiplinaarsus, lõimimine ja identiteet, „subjekt” ja „objekt”, õppimine tegevuse kaudu, (hariduslike) erivajadustega lapsed ja noored, sotsiaalne rehabilitatsioon, laps ja meedia, looming ja teraapia, kliendi õigused ja kohustused, sotsiaalteater, teooria, praktika ja filosoofia. Kursus sisaldab ühepäevast õppekäiku Eesti sotsiaal- ja haridusasutustesse. Vt lisaks <http://summerschool.tlu.ee>

■ Põhja- ja Baltimaade sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustiku NBSW suvekool Tartu Ülikoolis: „**Social work – global trends and local challenges**” („Sotsiaaltöö – globaalsed trendid ja kohalikud väljakutsed”) **6.–10. augustini**. Üleilmastumine oma pidevate sotsiaalsete muutustega teeb sotsiaaltöötaja töö järjest komplitseeritumaks ja määramatumaks. Mõned olulised pingelised allikad, millega sotsiaaltöötajal tuleb silmitsi seista, on rahvastiku vananemine, rahvusvahelise rände muutuvad mustrid, vastandlikud arvamused sotsiaaltöö rollist ühiskonnas ning küsimus, mil määral suudab sotsiaaltöö säilitada oma „kriitilist” funktsiooni.

Lisainfo: http://www.sosnet.fi/NBSW/Activities/Summer_School_information